

Toevlucht of heilzame hulpmiddelen voor allerhande ziekten en kwalen, die de paarden, ossen en koebeesten kunnen overkomen

<https://hdl.handle.net/1874/31380>

HULPMIDDELEN

VOOR

PAARDEN,

OSSEN

EN

KOEBEESTEN.

Hendrik van Cunen

Overzigt
Toevlucht of Heilzame Hulpmiddelen
VOOR ALLERHANDE
ZIEKTENS EN KWALEN,
DIE DE *02A 4539*
P A A R D E N,
OSSEN EN KOEBEESTEN
KUNNEN OVERKOMEN.

Byeen vergaderd in den tyd van 40 jaren,
Door Wylen

PIETER ALMANUS VAN COUR,
Mr. Hoeffnid, in 's Gravenhage.

*Deze Twaalfden Druk van fouten gezuivert, en
met verscheidene Hulpmiddelen vermeerdert.*

Te **AMSTERDAM,**
By **B. KOENE** Boekverkooper in de Donsgracht

VOORBERIGT.

Het is eene waarheid, dat de wysheid Gods onnaspeurlyk en zyne regering over alle schepselen onbegrypelyk is. Echter heeft het Gode behaagd, dat het redelyk schepsel, namentlyk den mensch, om door onderzoek in de natuur, daar door de ellenden en rampen dezes levens, waar aan dezelve onderworpen zyn, te doen verlichten, of weg te nemen.

Onder alle onredelooze schepselen, die God door zyne zonderlinge liefde tot dienst des menschen geschapen heeft: zyn geene aangenamer, schooner, sterker en nuttiger dieren, dan de Paarden, Ossen en Koebeesten, daar ze gedurig met de menschen omgaan, hun van grooten arbeid en moeiten ontlasten, en ook allerhande genoegens en vermaak toebrengen.

Daar het nu den Heeren behaagt heeft, my, van myne vroegste jeugd af aan, in de gelegenheid te stellen, om met Paarden, Ossen en Koebeesten om te gaan, en daar door hunne aart en natuur te leeren kennen, en allerhande ziekten en kwalen die hun zouden kunnen

nen

nen overkomen, naauwkeurig te onderzoeken; en daar ik ook met groote moeite en naarstigheit in verscheidene landen en koningryken, alsmede in tyden van Oorlogen, by verscheidene Mogendheden, de middelen daartoe heb leeren kennen, en naderhand nog den tyd van veertig jaren in de practyk als Meester te 's Gravenhage heb uitgeoefent, zoodat ik in dien tyd veel uitstekende hulpmiddelen heb uitgevonden, die by weinige meesters, zoo als by my, ondervonden en bekend zyn; ja, die ik ook zelfs aan ontelbare Paarden, Ossen en Koebeesten heb goed bevonden. Dewyl ik nu, (Gode zy dank) tot eene hoogen ouderdom van in de zestig jaren gekomen ben, en overdenkende de kort-

stondigheid van myn leven, en dewyl ik gene kinderen heb tot myn beroep bekwaaam, zoo heb ik op verzoek van verscheidene lieden en liefhebbers, besloten, myne kunde en wetenschap op het eenvoudigste aan het publiek mede te deelen, waarin den naauwkeurigen lezer geen gelzerde styl zal vinden: (waar men in deze dagen zoo kiesch op is) maar de eenvoudige waarheid zal kunnen bespeuren. Ik vertrouw, dat nooit beter Werk daar over is in het licht gebragt.

Wenschende den genen die het noodig heeft hiermede zyn voordeel te doen, daar ik geenzins aan twyfel.

P. A. VAN COUR.

I N H O U D.

I. HOOFDDEEL.	
De gesheltenis van het ligchaam der Paarden.	Bladz. 1
II. HOOFDDEEL.	
Van de oorzaak der ziekten.	4
III. HOOFDDEEL.	
Van de Droes, of de Troes.	6
IV. HOOFDDEEL.	
Het onderscheid der ziekten daar de Paarden veel aan onderworpen zyn.	16
V. HOOFDDEEL.	
Over de Vyver.	19
VI. HOOFDDEEL.	
Van verscheidene Klisteringe.	22
VII. HOOFDDEEL.	
Van de Pleuris.	24
VIII. HOOFDDEEL.	
Als een Paard niet pissen kan.	27
IX. HOOFDDEEL.	
Voor het Koliek of Buikpyn.	28
X. HOOFDDEEL.	
Voor de Wormen in de Maag.	30
XI. HOOFDDEEL.	
Voor het Vervangen der Paarden.	34
XII. HOOFDDEEL.	
Van de Accidenten aan de Oogen.	41

XIII. HOOFDDEEL.

Van het Aderlaten. Bladz. 48

XIV. HOOFDDEEL.

Pillen, voor velerhande ongezonderheid. 50

XV. HOOFDDEEL.

Voor dampige Paarden. 51

XVI. HOOFDDEEL.

Voor de Hoest der Paarden. 57

XVII. HOOFDDEEL.

Om magere Paarden te doen groeijen. 61

XVIII. HOOFDDEEL.

Voor de Schurft. 64

XIX. HOOFDDEEL.

Om de Vliegen te verdryven. 68

XX. HOOFDDEEL.

Dranken voor allerhande ziekten. 69

XXI. HOOFDDEEL.

Het Poejer Diapente. 74

XXII. HOOFDDEEL.

Nog een ander Poejer genaamt la Duc. 75

XXIII. HOOFDDEEL.

's Gravenpoejer van Oldenburg. ibid.

XXIV. HOOFDDEEL.

Van de uitwendige Worm. 76

XXV. HOOFDDEEL.

Voor het Longvuur. 79

XXVI. HOOFDDEEL.

De manier van het uitnemen van de
Zool uit de Voet. 84

XXVII. HOOFDDEEL.

Voor het Vernagelen. Bladz. 86

XXVIII. HOOFDDEEL.

Voor velerhanden Wonden, het zy geschooten, gestoken of anderzins. 87

XXIX. HOOFDDEEL.

Om Basilicum Zalf te maken. 96

XXX. HOOFDDEEL.

Om Ægyptiacum te maken. ibid.

XXXI. HOOFDDEEL.

Een groene Wondzalf. 97

XXXII. HOOFDDEEL.

Om Hipericum - Oly te maken. 98

XXXIII. HOOFDDEEL.

Zalf voor diepe Wonden. 99

XXXIV. HOOFDDEEL.

Een openbrekende Zalf voor harde Knubbels. 101

XXXV. HOOFDDEEL.

Voor verrekte Zenuwen. 103

XXXVI. HOOFDDEEL.

Voor een verdraiden of verrekten Hals. 104

XXXVII. HOOFDDEEL.

Voor een verstuitten Koot. 106

XXXVIII. HOOFDDEEL.

Wanneer een Paard op de Kroon van den Voet getreden is. 108

XXXIX. HOOFDDEEL.

Over de Hoorn - kloof. 109

XL. HOOFDDEEL.

Over den Overhoef. Bladz. 111

XLI. HOOFDDEEL.

Voor een Breuk der Paarden. 115

XLII. HOOFDDEEL.

Teekenen om de gescheurde of de geborsten partyen van binnen te kennen. 117

XLIII. HOOFDDEEL.

Een Drank voor inwendige Kwetsuren. 118

XLIV. HOOFDDEEL.

Voor de Klem. 119

XLV. HOOFDDEEL.

Om Drachten of Fontenellen te zetten. 124

XLVI. HOOFDDEEL.

Voor eene drooge Long. 129

XLVII. HOOFDDEEL.

Voor de Mokvoet. 130

XLVIII. HOOFDDEEL.

Als een Paard het ligchaam te veel purgeert. 134

XLIX. HOOFDDEEL.

Voor de Louterstal. 136

L. HOOFDDEEL.

Wanneer het vet in het lyf gesmolten is. 139

LI. HOOFDDEEL.

Wanneer een Paard Veenen of Gift gegeten heeft. 142

LII. HOOFDDEEL.

Een Zwam of Legen te verdryven. 143

LIII. HOOFDDEEL.

Om dikke Hakken te verdryven. Bladz. 144

LIV. HOOFDDEEL.

Voor dollen Knollen. 146

LV. HOOFDDEEL.

Voor Kramp in de Beenen. 148

LVI. HOOFDDEEL.

Voor gezwollen Beenen, of anderzins. 151

LVII. HOOFDDEEL.

Voor gedrukte Paarden, door Zadel of
ander Tuig. 154

LVIII. HOOFDDEEL.

Kreupel in de Borst. 159

LIX. HOOFDDEEL.

Voor Steengallen in de voeten. 164

LX. HOOFDDEEL.

Nog voor de Steengallen. 165

LXI. HOOFDDEEL.

Voor Spykers of Nagelen in de Voeten
getreden. 166

LXII. HOOFDDEEL.

Voor de Leest. 169

LXIII. HOOFDDEEL.

Voor Raspen aan de Beenen. *ibid.*

LXIV. HOOFDDEEL.

Voor Bloedpisen. 171

LXV. HOOFDDEEL.

Om het Bloed te doen stempen door
het laten, of door kwetsuren. 172

LXVI. HOOFDDEEL.

Kwetsuren in de Mond. Bladz. 174

LXVII. HOOFDDEEL.

Engelsche voeten. 175

LXVIII. HOOFDDEEL.

Hoorn-zalf. 176

LXIX. HOOFDDEEL.

Om Luitzen te verdryven. ibid.

LXX. HOOFDDEEL.

Van den Ouderdom. 177

LXXI. HOOFDDEEL.

Voor de Varent. 178

LXXII. HOOFDDEEL.

Hulpmiddel voor Spatten aan de Beenen der Paarden. 182

LXXIII. HOOFDDEEL.

Voor geborsten Zenuwen. 189

LXXIV. HOOFDDEEL.

Waarschuwing. 190

LXXV. HOOFDDEEL.

Om Wratten te verdryven. 191

LXXVI. HOOFDDEEL.

Voor Kanker in de Voeten. 192

H U L P M I D D E L E N

V O O R

O S S E N E N K O E B E E S T E N .

I. HOOFDDEEL.

Voor zieken en kranken Ofsen en
Koebeesten. Bladz. 197

II. HOOFDDEEL.

Voor een Beest dat het Lyf zwelt. 199

III. HOOFDDEEL.

Voor een Beest dat veel kugcht en hoest. ibid.

IV. HOOFDDEEL.

Voor gezwollene Eller, of Kloven in
de Speenen. 201

V. HOOFDDEEL.

Waarschuwing. 203

VI. HOOFDDEEL.

Voor het Longvuur. 204

VII. HOOFDDEEL.

Voor Koeijen die op Kalven staan. 206

VIII. HOOFDDEEL.

Nog een Hulpmiddel voor Ofsen en
Koebeesten. 207

IX. HOOFDDEEL.

Nog eenige middelen voor Ofsen en
Koebeesten in het byzonder. 208

X. HOOFDDEEL.

Voor Blynen aan de tong en verhemelte des monds, lippen, enz. waardoor de Ofsen en Koebeesten dikwyls het grazen belet wordt. Bladz. 210

XI. HOOFDDEEL.

Een goed middel voor de Schurft. 211

XII. HOOFDDEEL.

Verfcheidene Koortsmiddelen zoo voor Paarden, Ofsen als Koebeesten. 212

XIII. HOOFDDEEL.

Tegens ontsteeking der Oogen. 214

XIV. HOOFDDEEL.

Een plyfter, om diktens die door stooten of schoppen veroorzaakt zyn, te verdryven, zoo van Paarden, Ofsen als Koebeesten. 217

XV. HOOFDDEEL.

Een Lavement voor Paarden, Ofsen en Koebeesten. 220

XVI. HOOFDDEEL.

Een Pap, om een gezwel van een Paard Os of Koebeest te doen ryp worden. 225

XVII. HOOFDDEEL.

Een middel voor Ofsen en Koebeesten.

XVIII. HOOFDDEEL.

Een middel voor Ofsen en Koebeesten.

TOEVLUCHT
OF
HEILZAME
HULPMIDDELEN,
VOOR ALLERHANDE
ZIEKTENS EN KWALEN
DIE DE
P A A R D E N
KUNNEN OVERKOMEN.

I. HOOFDDEEL.

*De gesteltenis van het ligchaam der
Paarden.*

Het ligchaam der Paarden bestaat uit drie holligheden; de eerste is het hoofd, waarin de hersenen zijn begrepen met hare vliezen; het tweede de borst, waarin besloten is het hart, de long, enz.; het derde de buik, waarin zich bevat de lever,
A milt,

milt, nieren, maag, darmen en de waterblaas, en nog vele andere deelen, die daarin en onder begrepen zyn, zoude men wel kunnen noemen; maar alzoo ik dit maar wil aanroeren om eene aanwyzing te doen in voorvalende kwetzuren van geschoten, gestoken, of ook om andere natuurlyke voorkomende ziekten te beter te kennen, diend zulks maar kortelyk tot ons oogmerk.

Deze drie holligheden zyn van elkanderen afgezonderd, gelyk de herfenen van het pannebeen door het dikke en dunne moedervlies: de borst door de ribben van buiten en van binnen door het ribbevlies ontsteken zynde, veroorzaakt de pleuris, en brengt aldaar een steekte te weeg, aangezet door het heet en scherp bloed, hetwelk uit de takjes van de borstaderen, tuschen de borstspieren en het voorz. ribbevlies loopt, hetwelk een schrikkelyke pyn komt te veroorzaken, die ten eersten diend geholpen te worden, of ze is anders dodelyk.

Ten derden, is de buik zelve niet
met

met ribben bewaart, en van binnen met het middelschot afgezonderd, waarin de lever bewaard werd. Daar nu de lever een zwaarwichtig deel is, zoo werd ze, om niet neder te zakken, door drie banden uit het buikvlies spruitende, vast gebonden. De lever is aan verstoptheid zeer onderworpen, en daar is geen ingewand dat van dezelve zoo gekweld werd, omdat de poortader haar met zeer dunne takjes door dezelve verspreid; zoodat deze verstoptheid des levers niet gering is te achten, daar zy vele ziekten voortbrengt. De lever geeft het geheele ligchaam voedsel; het hart, het leven en den geest; de hersenen, het gevoelen door de zenuwen.

Elk lid heeft zyne werking en dienen elkanderen. In de maag kookt de spys, de darmen verdeelen die; de milt, nieren en de waterblaas, maken het ligchaam schoon; alle de deelen van het hoofd dienen de hersenen: en de deelen van de borst dienen het hart, zoodat elk deel zyn byzondere werking heeft; en wanneer iets daar

aan ontbreekt, zoo is het geheele ligchaam ontsteld, gelyk als dat van den mensch.

II. HOOFDDEEL.

Van de oorzaak der ziekten.

Dat de Paarden aan veel meer accideten onderworpen zyn als andere dieren, bestaat wel het voornaamste hierin, dat een Paard geen galblaas heeft aan de lever: gelyk alle andere dieren; want de galblaas is het eenigste werktuig, waardoor het bloed zich moet zuiveren; daarom is de lever zoo dikwils ontsteld, en met verstoptheid gekweld, omdat het galachtig bloed in de groote ader van de lever zich vermengd; welke ader het bloed in alle anderen deelen door het geheele ligchaam heene zend, waaruit dan spruiten verscheidene uit- en inwendige zware ziekten en toevallen, omdat het bloed door
de

de gal is vermengt en bedorven. Maar indien dit kwaad zich uitwendig vertoond, is het nog eenigzints gelukkig, het zy dan door de worm, schurft, droes, gezwellen, of andere vurige knubbels; maar zoo wanneer dit kwaad, of deze kwaadäardigheid zich naar binnen tot eenige accidenten komt te begeven, veroorzaakt het nog veel grooter en zwaarder ziekens; somtyds aan de long, somtyds aan de lever, nieren, of milt, alsmede groote verstoptheden en opdroginge van alle inwendige partyen, en verwekt op zoodanigen manier een zware pleuris; zoodat dit het grootste kwaad is van alle, en daar zeer zorgvuldig diend op gelet te worden, om zulks voor te komen, eer dat het zich zoo diep in het bloed inworteld, waartoe ik veelvuldige onderzonden middelen hebbe: sommige met purgeeren, andere met laten, dranken onder het voeren in te geven, gelyk zulks dan op zyn tyd zal moeten gedaan worden.

III. HOOFDDEEL.

Van de Droes, of de Troes.

Dit is eene ziekten die alle Paarden onderworpen zyn, gelyk de menschen en kinderen het pokken en maselen; waardoor de natuur zich zelve zoekt te zuiveren, en te ontlasten van haar eerste wulpze en onzuivere humeuren: hetwelk gemenelyk door het uitwerpen van de neus, of eenige gezwollen aan de keel, of daar onder, en ook somtyds aan beide zyde van het hoofd, komt uit en door te breken: en wanneer het gebeurde dat de natuur werd belet door een onmatige manier van leven, of flegte spyzen, dat die zuivering of ontlasting die het ligchaam daar door geniet, niet kwam te geschieden, zoo zoude die tot een grooter kwaad en van flegte gevolgen kunnen zyn.

De hulpmiddelen hier voor zyn deze: zoo wanneer het zich zelve door

door de neus komt te losfen, en dat de natuur haar volle krachten heeft, zoo laat de natuur geworden; maar indien het Paard door eenige flappigheid van de natuur het niet wel kan kwyt worden, zoo kan men hetzelfde een weinig helpen met een half onçe *oly* van *olyven*; met *twee doren* van verfche hoendereiieren, onder elkanderen geklopt, en daar van alle dagen in ieder neusgat een eetlepel vol ingegoten, het hoofd eerst opgetrokken, dat het ter deeg kan inloopen, twee of drie dagen lang, of meerder, na dat het van nooden is. Indien het komt te zwellen onder aan de keel, zoo moet men hetzelfde warm smeeren met *dealthea*, of by ontbering van dien, zoo neemt oude *yarkensreuzel*, alle dagen tweemaal warm daar mede gefmeert, en met een wolle lap of lamsvel dubbelt daar over gebonden, en houden het zo warm als het mogelyk is; het is ook goed een spint *gerfte*, gekookt met *bier*, en dat in een zak gedaan, en het hoofd van het Paard daarin geftoken, en aan het einde van

dezelve toegehouden, opdat de rook in het hoofd kan optrekken. Zoo het gebeure mogt dat de genezing nog niet wilde gelukken, zoo zal men nemen een vierdepart van een bolletje *look*, schoon geschilt, en klein gesneden, met een half lood *zevenboom*, gesneden, of gestooten, met een kopje *zoetemelk* ingegeven; of anders, neemt een half lood *metridaat*, een half dragma *zafferaan*, met een half pintje *bier*, te zamen warm maakt, en ingegeven.

De ziekten na deze middelen niet willende luisteren, zoo neemt zoo veel *deeg* van *roggemeel*, als een roggeblood, mengt daar onder gestooten *zoethout* een lood, *zuikercandy* een lood, en een half lood *hellebori albi*, of *witte nieswortel*, te zamen onder het deeg gemengd en gekneed; dit in een tobben met water gelegd, en laat het Paard daar van drinken. Water daar staal in geblust is, en dit gedronken, ik ook zeer goed.

Dit is 't, hetwelk gemenelyk alle jonge Paarden onderworpen zyn, maar
het

het gebeurt nogtans dikwils dat sommige Paarden niet alleen in hare jonkheid, maar ook in hare ouderdom, verscheidene jaren daarna weder tot droezen komen.

De tweede Droes of Troes.

Deze werd dikmaals veroorzaakt door koude en ongemak: want een Paard doorheet en louter bezweet zynde, en dan in de koude lucht ongedekt blyvende staan, of schie-lyk water drinkende, veroorzaakt eene verstopping in de zweetgaten: terwyl door de koude lucht de uitwafeming verhinderd werd. Men bespeurt dit wel allermeeft in de neusgaten en in de keel, omdat zy de koude luchtdeelen zeer schie-lyk inâde-
men, en die koude deelen telkens in de ontflotene, verhitte en verwy-
derde klieren zich als opfluit, waar-
door vooreerst een stremming en ver-
ders een bederving in de vochten komt
te ontstaan, die van tyd tot tyd erger
werd. De overgroote hitte doet hen

ook het vet als in het ligchaam smelten, welke zich eerst als tot eene soort van water en daarna tot etterstof zet, en dan alzoo uitgeworpen werd: deze hebben geen klieren nog knubbelen onder aan de keel, de etterstof is geheel anders van kleur, en heeft ook gene zoodanige vettigheid of stank by zich als de kwade Droes; het gebeurt wel dat het somtyds geel is, hetwelk sommige oordeelen zeer kwaad te zyn, doch dit is een misflag, het is daarom niet kwader, maar het is een teeken dat hetzelfde van tyd tot tyd opgegaard is.

Een andere soort werd nog veroorzaakt uit een overtollige vochtigheid, die somtyds van de hersenen haren oorsprong heeft; somtyds werd zy van onderen daar gezonden, en nemen dikmaals haren oorsprong uit de onderste deelen: gelyk de maag, lever en de long, die in de zenuwen en aderen van de hersenen daar verdikt werden, makende daar door de oorzaak.

Dit moet ryp gemaakt worden,
door

door deze of andere bekwamen middelen, gelyk de voorgaande: zoo het den tyd van het jaar medebrengt, zoo laat het by goed weêr in de weide gaan, en by ongunstig weêr, gras op de stal voeren: neemt dan een lood *oly van olyven*, met een onçe *wynazyn*, een dragma fyne gestoten *peper*, een lepel fyn gemale *mostaartzaad*, mengt dit onder elkanderen, en spuit het eenmaal daags in de neus.

Een Ander.

Plukt de toppen van *alzem* af, tot gy drie handen vol hebt; hier by vyf lood *calmuswortel*, en een lood gemalen *zoethout*, (hoe groener hoe beter,) kookt dit in een tamelyke ruimte water, zygt het door een doek, en bewaart het tot gebruik. Als men dit gebruiken wil, maakt men zoo veel noodig is warm, en mengt daar onder een vingerhoed vol *zout van hartshoorn*, hetwelk te zamen in de neusgaten gespuut, zeer goed is. Men kan het ook met eene ingedoopte spons

spons voor de neusgaten binden, en met voordeel gebruiken: acht of tien lood gekamferde brandewyn, en daar by een derde deel *zap van wijen*, indien het te sterk is, kan men het met gemeene brandewyn verzachten.

Nog iets voor Droezige Paarden.

Neemt en brand *beenderen van een Paard*, en stoot die tot eenen poejer, en mengt daar onder *zevenboom*, klein gesneden of gehakt; hier van het Paard wat onder de haver te eten gegeven, driemaal des daags, zoo lang als men wil, en onder de keel zal men de klieren smeeren met *oly van beijen*, en branden het met eene kaars een tyd lang alle dagen.

De derde en laatste Droes is een geheel andere en veel kwaadäardiger en besmettelyker ziekte, als de voorgaande kenteekenen.

Men zal deze ziekten daar aan kennen: vooreerst, zoo hebben de Paarden gemenelyk eenige klieren of knubbelen onder aan de keel, veeltyds
aan

aan de ~~ene~~ zyde, omtrent tegen het kakebeen aan; alsdan werd de Droes of vuiligheid uitgeworpen daar de klieren liggen; somtyds hebben zy ook wel klieren of knubbels aan beide zyden van het kakebeen, alsdan zoo werd door beide de neusgaten de Droes uitgeschoten. Deze kwaadäardigheid of verharde kwaadäardige klieren komen nooit uitwendig tot uitbreken met etterstof, maar hare kwaadäardigheid ontsteekt binnen de partye daar omtrent gelegen, en komt haar kwaad daar te verspreiden: Dit zyn zoo veel als de voornaamste kentee-kens; de gemeene kentee-kens zal een ieder van eenig oordeel wel kunnen onderscheiden uit de voorgaande.

Deze besmettelyke en gevaarlyke ziekte, heeft nog nooit iemand in de wereld uitgevonden om te genezen, maar echter moet men niet wanhoopen: alsof er geene hulpmiddelen daar toe in de wereld waren; neen, dit is de meening niet, want de jonkheid van een Paard, en deszelfs kracht, en de natuur, en het-

hetzelve wel waar te nemen nevens het gebruik van goede geneesmiddelen, doet dikmaals wonderen in dusdanigen gevallen, en wel door de naarstigheit van den meester, dewyl alle hulpmiddelen niet te gelyk zyn beproeft.

De Genezing.

Wanneer men dusdanige Paarden mogt onderhanden krygen, zoo zal men evenwel het uiterste daar toe doen; voornamelyk wanneer die nog jong zyn, en zulks niet lang geduurt heeft; want het lang geduurt hebbende, en de Paarden oud en door arbeid afgeslooft zynde, zoo heeft men daar van zoo veel hoöp niet te wachten.

Vooreerst zal men het Paard laten purgeeren met dit navolgende, of met andere medicamenten hiertoe dienstig, als:

Neemt *agaricus*, *zeneblaan*, *coliquint*, *aloë*, van elks een half onçe, *rhabarber* een half lood, dit onder elkanderen gestooten tot eene fyne poeijer, mengt die met een half pont
bo-

boter tot pillen; de groote van een klein hoenderei, deze ingegeven, en laat het dan doorspoelen. Of geeft het Paard op hetzelfde in, een half muddetje *oly van olyven*, en een half muddetje *wyn*. Wanneer dan het purgeeren gedaan is, moet men het Paard laten bloeden.

Het Paard nu gepurgeert en gelaten zynde, en na verloop van 4 à 5 dagen weder in zyn krachten komende, zoo gebruikt deze navolgende poeijer:

Neemt *lignum zancum*, of *pokhout*, *sassefras*, *falseparille*, *wit mostertzaad*, van elks vier onçe, stoot dit heel fyn tot poeijer, verdeeld hetzelfde in 16 deelen, geeft van hetzelfde tweemaal des daags een zestiende part onder half *zemelen* en half *haver*, wel verstaande een korfje *haver*; en wanneer dit op is, of verbruikt, zoo moet men weder ander gebruiken en zulks tweemaal daags doen, een geheele maand lang, onder de *haver*.

De Knubbelen,

Die als vooren gezegd is, nooit tot
fu-

superatie of zweeringe komen, moet men met alle omzigtigheid zoeken te verdryven, hiertoe,

Neemt *oly van beijen* een onçe, *zwart pek* een half onçe, *lynzaad oly*, *olium petere* (*steen oly*), van elks een onçe, smelt dit, heel heet gebruikt, en met een kwasje daar dan ziedende heet aan gesmeert, dit doet deze verharde klieren en hare kwaadäardigheid verdrogen en verteeren.

NB. Men kan het nooit te heet gebruiken.

IV. HOOFDDEEL.

Het onderscheid der ziekzens daar de Paarden veel aan onderworpen zyn.

Deze zyn, voornamelyk de Pleuris, wormen in de maag, kolyk, vervangen en de Vyver. En alzo in deze ziekzens veel misbruiken by sommige meesters begaan worden, hetwelk geen wonder is, en deze zich niet altoos op een en dezelve manier openbaren of vertoonen, alzo
is

is het noodig de onkundige hier van onderrigting te geven, om deze ziekten van den Vyver te kunnen onderscheiden.

By voorbeeld, een Paard heeft eenige bytinge van wormen in de maag, gelyk veelyds gebeurt; dan, zoo hebben de Paarden groote pyn, zelfs datze nedervallen en met moeite weder opryzen! ja zweten van angst en benaauwdheid, hetwelk door onkundige meesters gehouden word voor de Vyver, nochtans deze bytinge van wormen heeft andere geneesmiddelen van nooden als de Vyver. Ten tweede, de Pleuris heeft ook andere hulpmiddelen van nooden als de Vyver, en zoo voorts al de andere, elk een ziekten is byzonder, een ieder heeft daartoe byzondere hulpmiddelen van nooden; want het is belagchelyk, dat sommige niet veel anders doen voor de Vyver, als aan de hals, beneden de ooren, met een vlymtjen een weinig uitbreken, en sommige uit de ooren! daar nochtans verscheidene van deze gebreken zoo groot zyn, dat die een geheel andere behandeling van

nooden hebben, gelyk wy hierna elk byzonder zullen aantoonen; want deze bovenstaande zyn alle gevaarlyke en wel doodelyke kwalen; derhalven moet men deze bovenstaande kwalen wel onderzoeken; om die zoo naauw uit te vinden als het mogelyk is. Wat de Vyver aanbelangt, die is eveneens gelyk de koorts aan de menschen; want de koortze hebben verscheidene oorzaken waar die uit voortkomen; de eene uit koude, de andere uit hitte, fommige uit een vervuilde maag, andere uit galächtig bloed; alzoo moet de Vyver mede aangemerkt worden aan de Paarden, daarom is het voornaamste werk, de oorzaak van de Vyver te weten, waar dat zy uit voortkomt, dewyl de Paarden stomme dieren zyn, deze dikwyls boven de natuur overtreden, en dan haar water niet kunnen losfen als het van nooden is, veroorzaakt een groote pyn en ontsteltenis.

V. HOODDEEL.

Over de Vyver.

De Vyver is een ziekte die veeltyds komt door een groote verhitting, en daarop volgende schielijke koudwording: dat wanneer een Paard in koude mist, regen of koude wind, heet gereden zyn, daar in ongedekt blijft staan, kan een groote verkoudheid door ontstaan, en verschilt niet veel van het geene hier te vooren van de Droes gezegd is; doch met dit onderscheid, dat de Vyver veel gevaarlyker is. Het is noodzakelyk dat het Paard ten eersten in de mond gelaten werd, en wel eerst onder de tong, dan boven in de mond, en wat peper en zout in de neusgaten geblazen: sommige breken de Vyver door aan de hals, en is niet alleen onnoodig, maar daar komen somtyds groote zweeringe en zwellinge van, en men heeft gezien dat er verscheidene styve halzen hun leven lang, daar van hebben gehouden.

Wanneer het gebeurt dat het met het eerste, gelyk hier vooren gezegt is, niet wil overgaan, zoo zal men dezelve een lood *driakel*, voor twee stuivers *safferaan*, met een muddetje *brandewyn* ingeven, en dan een weinig laten wandelen.

Nog een ander voor de Vyver.

Neemt drie *dooren van hoenderei-
ren*, versch geklopt, onder een half pint *brandewyn*, en dit voor een groot sterk Paard; maar zoo het een klein teeder Paard is, wat minder *brandewyn*: maar wat gy ook mogt komen in te geven, de Paarden moeten altyd gelaten worden, gelyk hier vooren gezegt is, en zoo het niet genceg bloed in de mond, dan mag men het wel aan beide zyden van de buik doen laten.

Nog voor de Vyver.

Neemt een half lood *kaneel*, een *nootemuscaat*, dat met een half pintje *warm bier* ingegeven; als de Vyver met eenig koliek of buikpyn mogte vermengt zyn, en de buikpyn niet wil-

wilde verminderen, zoo zoude het niet kwaad wezen dat men het Paard van achteren klisteerde.

Nog voor de Vyver.

Neemt *alantswortel* een lood, *gentiane* een lood, *zevenboom* een lood, *angelica* een lood, *metridaat* een lood, gekookt in *bier*, en dan een halve kan daarvan ingegeven.

Nog een ander dat zeer goed is.

De kakebeenen van het Paard sterk gewreeven hebbende, zal men het doen bloeden, beneden de ooren; indien er hardigheid is, hetwelk zich als de sneeuw die in lengte leid vertoont, zoo opent dat met een vlym; trekt er dit vleesch uit, en strykt het met zout om het te zuiveren; legt er vervolgens deze pap op: neemt *garstenmeel* zes lood, *harst* drie lood, kookt dit tot een pap in *rode wyn* en verbind de wond met wieken, in water, olie en wat zout, nat gemaakt.

VI. HOOFDDEEL.

Van verscheidene Klisteringe.

Neemt een muddetje *raap oly*, een halfje *oly van olyven*, met een muddetjen *water* met een lood *zout*, en een lood *salpeter*, met een halfvierendeel pont *honig*, dit alles onder elkanderen gemengt, en van achteren ingespuit.

Nog een ander Klifteer.

Neemt een half pint *zoetemelk*, een vierendeel *honig*, een lood *salprunelle* (zout van gezwavelde salpeter) en een onçe *oly van olyven*, warm gebruikt, als boven.

Nog een Klifteer.

Neemt *salpeter* een lood, vier *dooren van eijeren*, een onçe *oly van olyven*, met een half pint *laauw water* onder elkanderen gemengt; of met een muddetjen *raap oly*, een halfje *oly van olyven*, een onçe *honig*, een dragma *aloë* tot poeijer, dit onder elkanderen, en daarmede warm gespuit.

Een

Een pynstillend Klifteer.

Neemt drooge vygen een pond, deze klein gesneden, en een half uur gekookt in drie pond regenwater, doet daar by twee matelyke handen vol wynruit, klein gesneden, en te zamen nog een vierendeel uurs gekookt, dit kooksel doorgezeigd, en daar van twee pond, met byvoeging van een half pond olyf oly, warm ingespuut, is zeer goed bevonden.

Een ander windbreekend Klifteer.

Kookt vyf à zes handen vol salie, in drie pond roden wyn; dit op een derden-deel verkookt, doet er een half pond versche boter by, en matig warm gebruikt.

Een Klifteer voor allerlei hoofdgebreken.

Kookt rozemaryn, salie en wynruit, van elks vier handen vol in een genoegzame ruimte water: neemt van dat doorzeigsel anderhalf pint, en mengt er een half pond oly van zoete amandelen by, waarin anderhalf lood camfer week gemaakt is, dit warm gebruikt, is goed.

VII. HOOFDDEEL.

Van de Pleuris.

De Pleuris is zoodanig een ziekte die tusfchen die, en de Vyver weinig onderscheid is, uitgenomen die de Pleuris hebben zullen zoo veel niet gaan liggen en dan weer opstaan, want de Pleuris is een ontsteking van het ribbevlies, met groote pyn, veroorzaakt dooraansteeking van heet, fcherp, en galächtig bloed, hetwelk uit de borstäders takken valt, tusfchen de spieren van de borst, en het ribbevlies, vergezelschapt met een groote bernaauwde pyn, en zoo gevaarlyk als er een ongemak zoude kunnen wesen: derhalven moet men in dit geval veel bloed aftappen, tot twee à drie maal toe, dewyl deze ziekte haar oorsprong neemt uit een overtolligheid van verhit en galächtig bloed; daarna dan ingegeven als volgt:

Neemt (als men het kan bekomen) groene *angelica*, *wynruit*, *everuit*, *lavas*, van elks twee onçe, die in een
vy-

vyzel gedaan, en dan gestoten, daarna opgegoten een half pint *bier*, laat het daar een weinig opstaan, dan door elkander gemengt, en door een doek gedaan, het nat daar van ingegeven, en daar op een weinig zag-tjes laten wandelen.

Nog een ander voor de Pleuris.

Deze ziekte kan niet wel scherpe of sterke medicamenten verdragen, waar door menig schoon Paard bedorven word, alzoo deze ziekten uit de Vyver en de buikpyn kwalyk te onderscheiden zyn, als alleen zy steenen en klagen zeer veel, maar gaan niet veel liggen, maar men kan het hier wel meest aan kennen, dat die geene zoo lang als zy met die pyne bevangen zyn, zoo hebben zy een drooge mond; daarom is het goed, zoodra als zy gelaten zyn, dat men de mond wast met *azyn* en *water*, met *zout*, *look*, *peper*, en *cremortartarie*.

Tegen de Pleuris.

Neemt een lood *drop van zoethout*,
B 5 voor

voor drie stuivers *veneetsche driakel*, drie stuivers *safferaan*, en een stuiver *oly van rozen*, met een half pint *versch bier* ingegeven.

Voor de Pleuris.

Neemt *hoolwortel* een lood, *rhabarber* een half lood, *veneetsche driakel* een lood, *oly van olyven*, met een halve kan *bier* warm gemaakt en ingegeven.

Nog een ander.

Neemt twee kannen *zoet bier*, *peper* gestooten en fyn gezift anderhalf lood, vier dooren van *eijeren*, daar onder anderhalf lood *safferaan* geklopt: die in twee ryzen ingegeven, is meermalen goed bevonden. Men moet de *peper* mede eerst onder de *eijerdooren* kloppen, en dan te zamen als het *bier* kookt, roerende onder elkander mengen.

Nog eens.

Neemt anderhalf lood *camfer*, *nagel-* en *anysoly*, elk een derdendeel loods, *opium* een twaalfde deel loods; neemt van de *olyven* van elks evenveel,

veel, zoo veel er toe noodig is, om er de *camfer* mede week te maken: doet er dan de *opium* onder, en roert er voorts zes lood *brandewyn* by. Geeft dit te gelyk in; dan op een warme stal en wel toegedekt, is goed bevonden.

VIII. HOOFDDEEL.

Als een Paard niet pifsen kan.

Neemt een lood *zevenboom*, een lood van de *bast van vlierhout*, van de *middelste bast* een lood; geraspt en gekookt met klein bier, en ingegeven.

Nog een ander.

Neemt twee *spaansche vliegen*, heel fyn gestoten, met een lood *rhabarber*, met een half pint *klein bier* ingegeven, dit dryft sterk af van binnen, en dan genomen een weinig *cuphorbium*, heel fyn gestoten, en gestreken met een veertje in zyn schacht, of is het een Merrie, dan in de klink, met een weinig *zeep*; dit kan gebruikt worden in
alle

alle ziekten, als een Paard niet pissen kan; en of het somtyds gebeurde dat een Paard zyn mist niet maken kon, gelyk in deze voorschrevene ziekten veelyds gebeurt, en dat men de klisteringe niet konde bekomen, zoo zal men nemen gestooten *peper*, en mengen die met *zwarte zeep*, en steken die in het fundament, en dan een weinig gewandelt, is heel goed; is mede goed om te doen pissen, als men met een veer, daar *zeep* en *peper* aangestroken is, in de schacht steekt.

Voor Paarden die haar verpissen.

Wanneer dit de Paarden over komt, zoo neemt alleenlyk *potäard* onder laauw water gemengt: ook kan men wel *kruit* onder het water mengen.

IX. HOOFDDEEL.

Voor het Koliek of Buikpyn.

Dewyl deze ziekten zeer kwalyk te kennen en te onderscheiden is,

is, nogtans als men het wel opserveert, en daarop let, zoo zal men kunnen bemerken, doordien in deze ziekte de Paarden veel gaan liggen en weder opstaan, en dikwyls omzien naar den buik daar zy de pyn hebben, zoo moet men ze ingeven een lood *orvitaan*, met een half pint warme wyn.

Voor hetzelve Koliek.

Neemt *zeyenboom* gestoten, met een muddetje *geneverwater* ingegeven.

Nog voor het Koliek.

Neemt een half pint *brandewyn*, met drie *dooren van eijeren*, onder elkanderen geklopt en ingegeven: maar gy moet evenwel het Paard in de mond doen laten.

Een ander voor het Koliek.

Neemt een onçe *driakel*, met een muddetje *brandewyn*, te zamen gemengt en ingegeven.

Een zeer goede drank voor hetzelve.

Neemt *anys*, *yenkel* en *komynzaad*,
van

van elks een vierde van één pond: stoot hier twee lood *nagelgruis* onder tot alles fyn is; neemt dan hart *geroost brood*, en raspt daar van een half pond by: giet hier dan vyf à zes kannen *zoet bier*, kokent heet op, en laat deze kruiden wel uittrekken: geeft dan dat uittreksel, warm, in twee reizen in.

X. HOOFDDEEL.

Voor de wormen in de maag.

Neemt *kreeftsöogen* een lood, *metridaat* een lood, zoo veel *knopkruit* klein gestoten, als een vingerhoed vol en met bier ingegeven, en almede doen laten in de mond, en laat het bloed op eten, en dan de neus en mond met zout gewreven.

Nog voor wormen in de maag.

Deze wormen kan men zoo ligt niet verdryven, zoo lang de Paarden in de pyn liggen, is alleen om de pyn te doen stillen; maar wanneer het Paard weer op zyn rust is hersteld,
 zoo

zoo kan men krachtiger en meerder medicamenten ingeven, want deze wormen zyn vry zwaar om te verdryven; en het zyn geen dunne en lange wormen, maar zy zyn kort en dik, en zyn fomtyds by honderde, ja by duizende. Ik heb verscheidene malen gezien; nadat de Paarden gestorven zynde, geopent werden, en dat zy de magen hadden doorgegeven: want zy zitten altyd met het hoofd in de kanten, rondom in de maag, zoodat daar door de Paarden niet kunnen groeijen nog bloeijen; daarom als men ziet dat de Paarden niet wel groeijen willen, en niet vlezig worden, zoo is dit best gereden, vooreerst het ligchaam te zuiveren, en vooral de maag, want zoo lang de maag niet goed is, zoo is daar geen groeizaamheid te hopen, al geeft en voert men de Paarden nog zoo wel. Hier voor zullen wy deze volgende hulpmiddelen gebruiken.

Voor wormen in de maag.

Neemt een lood *zeneblaan*, een lood *aloë*, een lood *agaricus*, met een lood *coloquint*, te zamen gestoten tot poeijer, dan gemengt met een onçe *honig*; een half pond *boter*, dit onder elkanderen gemengd tot een deeg, daar van pillen gemaakt als kleine hoendereijeren, en die ingegeven in de hals, de mond opengetrokken, en de tong met de eene hand vooruit gehouden, en met de andere hand de pillen een voor een in de hals gestoken: dikwyls als men er een heeft ingestoken, moet men de tong los laten, opdat ze die des te beter kunnen doorslikken.

Een poeijer voor wormen.

Neemt *zeverzaad*, *alzem*, *coloquint*, *antimony*, *bakelaar*, *zevenboom*, *zwa-vel*, te zamen onder elkanderen gestoten tot een poeijer, van elks een onçe, en daar van onder de haver of zemelen gegeven, driemaal des daags, elke reis een eetlepel vol; en indien zy dat niet wilden

den eten om de bitterheid, zoo doet er wat poeijer van zoethout by.

Tegen de wormen in de maag.

Neemt *Smits hamerslag*, en *Smits water*, met zout ingegeven.

Tegen hetzelfde.

Neemt gebranden *eijerschalen* een lood, gestoten *peper* een lood, met een half pint laauwe *azyn* ingegeven.

Tegen hetzelfde.

Neemt een *appel coloquint*, laat hem een nacht weken in een *pint bier*; geeft het des morgens in, en dat om den anderen dag, of ten ware dat het Paard daarvan begon te purgeeren, zoo moet men ophouden. Dit doet de wormen sterven.

Tegen hetzelfde.

Neemt *wormkruid*, gestoten, vier lood, de *toppen van alzem* twee lood, *coloquint* anderhalf lood. Giet hier zes pond *lekwyn* op, en laat het in warm zand twee à drie etmaal uittrekken;

daar van eenige morgens achter elk-
anderen een half pond van ingege-
ven.

Nog eens tegen de wormen in de maag.

Neemt *kalmus* en *peperwortel* met
een stamper gekneust, van elks derde-
half lood; *wormkruid* en *aloë* elks drie
lood, hier twee pond *brandewyn* op-
gegoten, en twee etmaal in heet zand
laten trekken, en vervolgens in vier
reizen ingegeven.

XI. HOOFDDEEL.

Voor het Vervangen der Paarden.

De Vervangtheid is drierlei;
het eerste is als een Paard heet
gereeden is, en drinkt water; ten
tweede, als een Paard heet gewerkt
of gereden is en blyft in de wind
staan, zoo valt de hitte van boven
en zinkt in de voeten; ten derde,
wanneer een Paard los breekt of rookt,
en

en gulzig haver of andere spyzen eet, waardoor hy het ligchaam als overlaad, en hetzelfde begint op te zwellen, dat het bloed komt te gesten, en jaagt alzoo de hitte en brand na beneden tot in de beenen en voeten: derhalven moet men weten dat deze ziekte zeer spoedig hulp van nooden heeft, en dat men bytyds dit kwaad moet trachten voor te komen, opdat het niet zyn plaats in de voeten zal nemen. Daarom zoodra als men dit begint te bemerken, zoo zal men ten eersten bloed doen laten aan beide zyden van de borst; ook wel aan beide zyden van de buik, en al bloedende, het bloed zoo warm aan de borst stryken: maar wat veel bloed aflaten. Gelaten zynde, zoo gebeurt het fomtyds wel dat de aders het bloed niet wel willen laten stempen, door dien de Paarden zoo verhit zyn, en het bloed te veel ongesteld is; als dit gebeurt, zoo zal men nemen een naald of een speld, en steken die door het vel, en winden daar een draad om, of een paardenhaar van de

mane of de staart, en laten dit zitten tot den anderen dag, dan is het gestremt; en dan na de lating, zoo zal men deze navolgende medicamenten ingeven, en boven en rondom aan de kroone van de voet met vlymslagen slaan, opdat de zucht onder en boven de hoornen kan uitkomen.

Dit is het hulpmiddel.

Neemt *bakelaar*, *gentiana*, (kruiswortel) *hoolwortel*, *lange peper*, *angelica*, *drooge bever*, *geel of castorium*, (beverzyn) *zevenboom*, *zelleryzaad* en *montany*, deze alle te zamen klein gestoten, van elks twee onçe, neemt dan nog voor zes stuivers *safferaan*: dit onder elkanderen in een lederen zakje gedaan, en digt toegebonder; dit kan men zoo bewaren jaar en dag. Als men het van nooden heeft, zoo zal men daar van nemen een onçe met een halve kan *wyn* of *bier*, warm gemaakt en ingegeven zynde, zal men nemen een beddelaken, en steken het in koud pompwater, en liggen het zoo nat op het lyf van het Paard,

Paard, met een wollen deken daar op, en zoo ras het weer droog is geworden, zoo moet men het weer nat maken, tot driemaal toe; dit gedaan zynde, zoo zal men nemen wat *houtasfche* en koken die met *azyn*, en daarmede de borst en voorbeenen gestreken, heet of warm, en dan een pap gekookt van een pond *roggemeel* of *zemelen*, *kamilsbloemen*, *lynzaadkoecken*, gestoten, van elks een pond; met een pond *roodsel*, onder elkander gekookt, en heel warm en onder de voeten gebonden.

Een ander voor hetzelfde.

Het was niet van nooden zoo verhande hulpmiddelen voor de Vervangentheid te beschryven: dewyl het zeer dikwyls gebeurt dat men op reis of elders is, en dat men juist niet by der hand heeft, hetgene men wel zoude wenschen; daarom zoo wordt hier van verscheidene soorten melding gemaakt, opdat men dan kan gebruiken dat men dan het best krygen kan; maar nogtans het zy dat

men gebruikt wat men kan of wil, het aderlaten is altyd het eerst noodzakelykst, en ook rondom de kroon van vlymslagen geslagen, dat geeft mede groote verlichting. Het is menigmaal gebeurt in eene veldslag, dat ik geen medicamenten had: nochtans zyn meenige Paarden door my genezen: te weten, door eerst doen laten, gelyk hier vooren gezegd is, en dan genomen, als men het konde krygen, *azyn*, zoo nam ik een half pint met één deel *menschendrek*, en dat ingegeven, en het is menigvuldige malen gebeurt dat ik geen *azyn* kon bekomen; zoo nam ik in plaats van dit, een halve kan *mannen pis*, met de *menschendrek* onder elkander, warm ingegeven.

Voor hetzelfde.

Neemt rauwe ongeprepareerde *antimonium* een lood, *bakelaar* een onçe, *alantswortel* een onçe, te zamen gestoten tot poeijer, en met een pint *warme wyn* ingegeven, en doen aderlaten, als vooren.

Een

Een ander voor hetzelfde.

Neemt *hoolwortel* en *bakelaar*, van elk een onçe gestoten, met een kan *bier* gekookt, en een onçe *metridaat*, dit warm ingegeven, is zeer goed.

Nog een ander voor hetzelfde.

Neemt twee onçe *cremortartarie*, dit gekookt met een kan *wyn* en ingegeven; en nadat het ingegeven is, doen laten, dan gewandelt tot het warm word. En als het gebeuren mogt dat des anderen daags na de genezing de voorste beenen nog wat stram waren, zoodat men eenige stoving van nooden had, zoo neemt en stooft dit naarvolgende:

Neemt *kaasjens bladeren*, *boeltjenskruit*, *kamille*, *alzem meliloten*, van elks twee handen vol, met een pond oude boter, gekookt in twee emmeren water, (maar het is beter in bier,) en dat zoo lang dat het de derde part verkookt is, bet het dan daar mede drie à viermaal daags.

Nog voor het Vervangen der Paarden.

Dewyl het dikwyls gebeurt dat de Paarden die ziekzens overkomen, en men juist niet altyd zich kan bedienen van alle deze voorgeschrevene middelen die men noodzakelyk van nooden heeft; zoo zal ik nog twee middelen voorschryven: vooreerst,

Neemt *bakelaar*, *asfa fedita*, of *duivelsdrek*, van elks een onçe, dit met een pint warme *wyn* ingegeven, en dan wel doen laten in de borst en in de buik.

Het tweede middel is.

Neemt een lood gestoten *peper* en een pond gesmolten boter, dit met een kan warme *wyn* ingegeven, maar gy moet eerst het Paard doen laten, gelyk te vooren gezegd is.

Indien deze kwaal voorkomt, dat men op verre tochten niet in de gelegenheid is het Paard op zyn gewone tyd te kunnen voeren en daar door flauw en magteloos werd, schoon men ze haver of brood voorzetzet,

zet, zy het niet eten willen, en daar door ongefteld worden, zoo neemt *zout van hartshoorn*, een achtste deel van een lood, en twee lood *geest van fal armoniak*, houd dit onder de neusgaten, zoo zal de reuk hun doen verkwikken; en indien men het in de neus spuiten wil, zoo neemt *mede of fransche wyn*, en druipt er twintig à vyf en twintig druppelen by: dit zal zelden misfen of het Paard zal aan het eten gaan.

XII. HOOFDDEEL.

Van de Accidenten aan de Oogen.

De accidenten aan Paarden zyn van onderscheidene foorten; het eene werd fomtyds gestoten of geslagen, andere zyn zinkinge of groote ontstekingen die daar op en invallen, brengende door haar scherpe humeuren een kwade gesteldheid by; andere droogen door haar heet en fcherp bloed den appel; sommige zyn maanöogen; sommige starblind, bloeddrop, gezwollene oogen, gekwetste

appelen, vlekken op de oogen; zoo dat hier wel op gelet moet worden, of het door een gekwetstheid komt, of door eene ontsteking of zinkings. Want wanneer het door een uiterlyke kwetszuur gewond is, zoo moeten daar geen sterke of scherpe medicamenten toe gebruikt worden, al zoo het oog of de vliezen geen scherpe medicamenten kunnen lyden, want het oog daar door zoude verërgeren; maar die door eenige toevloed van humeuren of zinkingen komen te ontstaan, die kunnen sterker medicamenten verdragen: deze moeten ook door dranken, dragten, kotten van aderen, of door doen laten geholpen worden.

Van de gekwetste Oogen.

Neemt een half lood ganzeyet, zagjes gesmolten, dit op koud water gegoten, dit diend om zand of eenige andere vuiligheid daar uit te doen krygen; neemt ook rozenhoning, een half lood, en strykt dit in het oog met een veertje van een schryfspen.

Nog

Nog een ander middel.

Wanneer het gebeuren mogt dat de oogen bovenmaten zeer gekwetst waren, en men bevond dat het bovenstaande te scherp was, zoo neemt dit navolgende:

Oude boter, smelt die, en op water gegoten, mengt daar onder wat *rozenhonig*, maakt dit onder elkander tot eene zalf; en

Wanneer de oogen uitwendig gezwollen zyn, en veel etterstof daar uit komt, zoo neemt *wit van eijeren*, *honig* en *rozewater*, dit onder elkanderen geklopt, en met plukfel daarop geleid; of neemt *wynäzyn*, met *pompwater*, maakt daar een spons in nat, en legt die daar op.

Nog iets voor zwellling of ontsteking der Oogen.

Dewyl de gebreken der oogen onderscheiden zyn, zoo gebeurt het somtyds dat de zinkings eenmaal verdreven zynde, wel weder te voorschyn komen; zoo is het van belang dat men dan de *han* uitspuit, zynde een

een klein beentje aan het binnenste vlies van binnen in den hoek van het oog; neemt dan een naald en draad, en onderschept het beentje, zonder het vliesje te kwetsfen; snydt het zagties af, en doet daar een stukje ongezouten boter in, en wascht het alle dagen drie à viermaal met *wyn*, *honig* en *rozenwater*.

Wanneer een Paard met een zweep in de oogen geslagen, of den appel dóorgeslagen, en min of meer gekwetst is, waardoor het zoude kunnen gebeuren, dat door groote brand of zinkings een vlies of witte vlekken op de oogen zoude kunnen komen; zoo neemt dan *smout van glas*, heel fyn geraspt, en doet daar poeijer van in de oogen.

Nog iets anders.

Neemt *sal armoniak*, heel fyn geraspt, gemengt met *honig* en *zap van schelkruit*, tot een zalf, en dat in de oogen gedaan.

Nog

Nog een ander hulpmiddel voor allerhande accidenten der Oogen, behalven degeene die in den appel van de Oogen gekwetst mogte zyn.

Dit hulpmiddel zou oppervlakkig beschouwd, te scherp zyn, maar echter is het in alle andere accidenten zeer goed, en werd genoemd *lapis admirabilis*, en werd alzoo toebereid:

Neemt wit koperrood, twee pond, aluin, *littergerareum* twee onçe, te zamen tot poeijer gestoten; doet dit in eene verglaasden pot, met drie pinten water, laat het koken op een klein vuur, zonder vlam, totdat het water geheel verkookt is; men moet het vuur wat egaal en gelyk om de pot liggen: laat het dan zoo op het vuur staan, totdat het hard werd; deze steen kan lang bewaard worden; en wanneer men het benoodigd heeft, neemt dan daar van één lood, legt het in vier onçe water, doet daar alle dagen tweemaal wat van in de oogen.

Nog een goed Oogenwater.

Neemt blaauwe vitriol en camfer,
en

en legt het in *rozenwater*, en dat in de oogen gedaan, tweemaal daags, en tusfchen beide gewasfchen met koud pompwater.

Wanneer een Paard maanöogig is, dat kan men leeren kennen, wanneer men neemt het onder- en bovenlid, en doet het Oog wyd open, zoo zult gy zien een donker plekje aan de onderste kant van den appel, en de oogen die tranen gedurig brandig water uit.

Hier voor is goed dat men beide de aderen aan de zyde van het hoofd kort: neemt dan *witte peper*, heel fyn gestoten, en daar van alle dagen wat in de oogen gedaan, en dikwils de oogen met koud pompwater gewasfchen.

Een ander voor Zinkinge en Maanöogen.

Brand het Paard aan beide zyden in de slaap van het hoofd: gelyk men de spatten en de galle braad; bind daar *pek* met gestoten *zwavel* en werk op. Dit doet de zinkings ophouden: maar het moet daar heel heet op gedaan worden.

Nog

Nog een ander.

Neemt een lood honig, met een half lood zep van schelkruit, of *chelidonium* genaamt, met een half lood rozenwater; dit is voor velerhande accidenten der oogen goed: het geneest en zuivert den appel van de oogen; maar men moet somtyds de oogen wel waschen met koud water, en het Paard doen laten aan de hals, of aan de buik; is zeer goed.

Nog een ander.

Neemt *brandewyn*, en maakt daar een doek in nat, en legt het zoo nat op de oogen; en als de doek wederom droog is, zoo moet die al wederom nat gemaakt worden. Dit hulpmiddel is niet veel van aanzien, maar is wonder goed om den brand uit te trekken.

Nog eens.

Indien het door uiterlyke koude of door innerlyke oorzaak komt dat de oogen opzwellen, zoo neemt vyf eijerdoren, kruim van wittebrood, een half

half pond goed gedroogde *safferaan*, een vierendeel loods fyn gestoten, roerd de *eijerdoren* in een schotel en strooit er eerst de *safferaan* in en dan het kruim van *wittebrood*: legt dit warm op de oogen en doet by ieder een opleg een vierendeel loods *camfer*, welke met *oly van zoete amandelen* week gemaakt is.

Het volgende is ook goed.

Neemt vier handen vol *kaasjesbladeren*, en twee handen vol *wynruit*, stamp en kookt het in anderhalf pond *oude meede*, doet er dan zoo veel meel van *lynkoek* en kruim van *wittebrood* by, als tot de dikte van een pap noodig is; indien op ieder verband een weinig *geest van zout van armo-niak* gesprenkelt werd, zal het des te beter zyn.

XIII. HOOFDDEEL.

Van het Aderlaten.

In alle gevallen mag men doen laten in tyd van nood; dat is: nadat men kan

kan oordeelen welke ziekten de Paarden mogen hebben; men mag dan zonder eenig gevaar voorzichtig doen laten, fomtyds in de mond boven in de derde tak, of onder de tong; achter de ooren aan het hoofd; onder de oogen; aan den hals, aan beiden zyde; ook aan beiden zyde in de borst; aan beide zyden in de buik; in alle de vier beenen en in de staart, of elders daar men het anders mogt goedvinden, nadat de kwaal of de ziekten het mogt vereifchen. Al fchoon men weet dat daar maar één ader in het geheele lichaam is, die zyn begin neemt in de lever, want daar is de eerste oorsprong van alle aderen, welke ader zich uitstrekt en verdeelt met kleine afspruitfels, sommige groot, andere kleiner, dewelke loopen door het geheele lichaam, en in alle de vier beenderen, en nemen haar einde in de vier voeten; nogtans is het raadzaam zoo naby aan de party te doen laten daar het gebrek is, om het kwaad te kunnen ontlasten, of de toevloed daar van af te lyden.

 XIV. HOOFDDEEL.

Pillen, voor velerhande ongezondheid.

Neemt *rhabarber*, een half lood, *aloë* een onçe, een half lood *agaricus*, een half lood *coloquint*, een half lood *gentiana* en een half lood *duivelsdrek*, te zamen gestoten, en dan gemengt met een vierendeel *honig* en een half pond *boter*, te zamen tot pillen gemaakt, deeld elk een derde part hier van, elken reis met een half pintje *wyn*, en een half pintje *oly van olyven* ingegeven, drie dagen na elkan- deren, of ten ware dat het Paard den derden dag veel te sterk purgeerde, dan moet men zoo lang ophouden tot het purgeeren gedaan is. Deze pillen zyn mede goed voor dampigheid.

Pillen.

Deze onderstaande pillen zyn goed voor afgeredene Paarden; het zy op de groote jacht, of op groote reizen, en zyn ook niet sterk purgeerende, maar

maar hebben een buitengewone kracht om te versterken de alle verlorene krachten, zoo in- als uitwendig.

Neemt gemalen *zoethout* een onçe, *zuiker* een onçe, klein gestoten, met een dragma *safferaan*, een lood *metridaat*, een onçe *honig*, en een lood *kaneel* fyn gestoten, met een weinig *tarwemeel*, en zoo veel *boter* tot dat het tot pillen kan gemaakt worden; en dan de pillen gerolt in een weinig *zuiker*, om datze daar door smakelyker worden, en als deze pillen ingenomen zyn, moet men die doorspoelen met een half pintje *bier* of *wyn*.

XV. HOOFDDEEL.

Voor dampige Paarden.

De Dampigheid is een buitengewoon kwaad accident, en heeft verscheidene oorzaken, waaruit hetzelfde voorkomt; sommige krygen het om datze veelyds buitengemeen hart en uit den adem gereden worden, of

tegen de natuur overdraaft; anderen krygen het fomtyds datze veel gere- den worden door zware zandwegen, en het stof daarvan in het ligchaam krygen en worden zoo verftopt op borst- en longpypen, dat zy dampig worden. Het gebeurt ook wel dat sommige met deze ziekte befmet wor- den, door datze veel stoffig of ver- must hooi eten, en flegte verftikte ha- ver, of andere flegte voeren gebrui- ken, en sommige ook wel door eeni- ge inwendige ziekten, die daar door eene groote hitte of brand, de long van binnen in het lyf zoodanig komen te befchadigen, dat de longpypen verftoppen, of dat de long zelfs haar natuurlyke beweging niet heeft; der- halven zyn deze ziekten zeer zwaar om te genezen, voornamelyk van ou- de Paarden, maar indien het jonge Paarden zyn, is het ligtelyker te ge- nezen.

Ten eerften, als men begint te on- dernemen om deze ziekte te gene- zen, zoo zal men vooral de Paarden die befmet zyn, eerst wat in de neus-
ga-

gaten spuiten, gelyk men die Paarden doet die met eenige droes besinet zyn, om de longpypen des te beter te openen; dit dan zoo eenige dagen gedaan zynde, en daar door zoo veel geopent hebbende als het mogelyk is, zal men het een purgatie ingeven, gelyk in het XX. Hoofddeel beschreven staat, en nadat deze purgatie wel gewerkt heeft, zoo zal men op den vierden dag, na de purgatie aan den hals doen laten: men moet mede zoo lang als deze purgatie werkt het Paard geen *haver*, maar natte *zemelen* met een weinig *honig* daar onder gemengt, laten gebruiken, en geduriglyk laten drinken *water* met *roggemeel*, het zy dan dat men medicynen geeft of niet.

Na het purgeren en doen laten, zal men het vyf achtereenvolgende dagen het poeijer *diapente*, (waarvan de toebereiding in het XX. Hoofddeel te vinden is) op de volgende wyze ingeven. Neemt alle die vier dagen, ieder dag een onçe *diapent*, met een onçe *honig*, en een *kanne bier*, alle morgen laauw of effen

warm gemaakt, ingegeven, en een uur laten vasten; deze vier dagen om zynde, alsdan wederom gepurgeert, en alzoo gecontinueert, gelyk als vooren. Op deze wyze zyn er vele genezen, ja sommige met niet meer als met dit bovenstaande, en dat dan één acht dagen gecontinueert: sommigen moeten het wel veertien dagen, andere een maand gebruiken, want deze ziekten zyn zeer onderscheiden, daarom zoo moet men veeltyds verscheidene medicamenten gebruiken, nadat het kwaad of ongemak zich uitstrekt.

Nog voor de Dampigheid.

Neemt *aloë* een onçe, *zeneblaan* een lood, *agaricus* een lood, een lood van het poeijer *diapente*, met nog een lood van het poeijer van *oldenburg*; dit alles wel gestoten, en gemengt met een half pond *boter*, en daar pillen van gemaakt en ingegeven, en zoodra die pillen ingegeven zyn, zoo moet men daar een half pint *oly van olyven*, met een half pint *wyn* of *bier* daar-

daarop in den hals gieten, om door te spoelen; ook is het noodig niet veel hooi te geven om te eten, maar de meeste tyd wat stroo, men moet ook wel fomtyds doen laten, voornamelyk aan den hals, en als men de Paarden wel laat bloeden, dan zal men nemen het afgelatene bloed en geven het hun onder de *zemelen*, om te zien of ze het eten willen; dit is mede zeer goed, maar men moet gedurig wat in de neus spuiten, om de longpypen open te houden, en geduriglyk natte *zemelen* te eten geven.

Een ander voor Dampigheid.

Neemt een pond *canaryzuiker*, met anderhalf pond raauw *verkenspek*, met een half pint *boomöly*, met nog zoo veel *roggemeel* dat men pillen daar van kan maken, dit alles in een vyzel goed door elkanderen gestoten, en dan de pillen ingegeven, daarna als de pillen zyn ingenomen, zal men een half pint *bier* of *wyn*, met een onçe *oly van olyven* ingeven, om de pillen door te spoelen.

Een Ander.

Neemt een lood *diagridium*, met een lood *aloë*, een weinig gekookt met een halve *kanne bier*, en als het gekookt is, daar onder gedaan een onçe *honig*, en dan te zamen warm ingegeven, dit alle drie dagen eens, zoo lang als gy het goed vind.

Een ander voor Dampigheid.

Neemt *cardemon* een onçe, *asfa fedita* een lood, *aristolochia* een lood, *alantswortel* een lood, *gentianawortel* een onçe, gemalen *zoethoud* vier onçe, *anyszaad* vier onçe, *lavaszaad* een onçe, *carrewy* een onçe, *zevenboom* een onçe, dit alles onder elkander gestoten tot poeijer, en als men dit gebruiken wil, zoo zal men nemen een eetlepel vol in een glas *bier* of *wyn*, warm gemaakt en ingegeven, eenmaal daags.

XVI. HOOFDDEEL.

Voor de Hoest der Paarden.

De hoest is wel veelyds een eenvoudig gebrek daar men in het eerst weinig acht op slaat, maar daar kan veel kwaad uit voortspruiten; het komt fomtyds uit een kleine oorzaak, wanneer als een Paard verhit en daarop verkoud is, hetwelk dan eenige raauwigheid in de keel veroorzaakt; andere krygen eenige verstopping of verdroging in de long, dat alsdan kugchen en hoesten verwekt, waar door ze zich zoodanig van binnen kunnen forceeren, datze daar door barstinge van eenige aderen of scheuring aan de long of longpypen bekomen, gelyk wy dikwyls bevonden hebben; daarom is het vooral noodzakelyk zulks voor te komen, zoodra als het mogelyk is. Ten eersten, zoo is het zeer goed het Paard te doen laten, en het bloed op te vangen, en daar wat zemelen onder gemengt, en laten het op eten, en daarna de *diapente* gebruikt,

gelyk voorzegt is, of eenige van de andere poeijers.

Een ander voor de Hoest.

Neemt een kan *rode wyn*, een onçe *zoethout*, een lood *anyszaad*, een vierdedeel *vygen*, een lood *gryn*; dit te zamen gekookt met een kan *wyn* en een pint *water* tot op de helft, en dan door een doek gedaan en ingegeven, en de vygen mede in de mond gedaan en laten sliken, en dan een uurtje daarna gereden of gewandeld.

Een ander voor de Hoest.

Neemt *drop van zoethout*, in water gelegd, en laat het smelten, en dan wat water genomen en een vierdedeel *rozynen* daarin gekookt, en dan door een doek gezygt; nog warm zynde, daarby gedaan een half lood *veneeſche driakel*, dan ingegeven, en warm toegedekt, dit zoo gedaan wordende, verſcheidene dagen des morgens, is zeer goed bevonden.

Een ander voor de Hoest.

Neemt *hondsdrif* en *longekruit*, dat
aan

aan de *eikenboomen* wast, *zevenboom* en *lavas*, deze kruiden te zamen gehakt en onder het voeder te eten gegeven, is mede zeer goed.

Een ander voor de Hoest.

Neemt *look* en *uijen* met *zoetemelk* gekookt, een bolletjen met een groote *uijen*, gekookt met twee kanne melk, daar van driemaal des daags een klein hoorntjen vol ingegeven, maar men moet elke reis niet veel te gelyk geven, de Paarden zouden anders daar van ziek kunnen worden.

Een ander voor de Hoest.

Wanneer het gebeurde dat de Hoest niet wilde overgaan, zoo neemt een half pond *boter*, een vierendeel *rozenhoning*, een onçe *aloë*, een onçe *zenebladen*, twee dragma *rhabarber*, twee dragma *lauwrierbesfen*, een dragma *safferaan*, alles wel gestoten, met nog een onçe *metridaat*, en daar pillen van gemaakt en ingegeven. Dit is een buitengewoon goed hulpmiddel, want het purgeert en verwarmt. Indien het Paard klein, teeder of zeer zwak is,

ZOO

zoo kan men het wat verminderen, en maar de helft of een derde geven, na dat men verstandiglyk oordeelen moet het beest te kunnen verdragen. Want dit is de maat van een groot en sterk Paard; en is er nog iets meer van nooden, zoo kan men de poeijers ook gebruiken, hier vooren gezegt, als de *diapente* en andere.

Een ander voor de Hoest.

Neemt twee pond *honig*, twee onçe van het poeijer *diapente*, een onçe *zevenboom*, klein gestoten, met twee bollen *look*, heel schoon geschild, en heel fyn gesneden, en onder elkander gemengt, en hier van alle dagen twee eetlepels vol met een halve kan *bier* ingegeven, en warm gemaakt, dit moet des morgens ingegeven worden eer zy gedronken hebben, en dan een uur of twee laten vasten.

Nog een ander voor hetzelfde.

Neemt een half pond *rozynen*, met een onçe *drop van zoethout*, gekookt met een vierendeel *lynzaad*, of *lynzaad-*

zaadmeel, met een kanne *bier* en dat ingegeven, alle twee dagen eens, zoo lange als gy het goed vind.

Nog een ander voor de Hoest.

Neemt *hondsdrif*, *schelkruit*, *peperwortel*, van elks een lood, met een kanne *bier* gekookt, en warm ingegeven.

XVII. HOOFDDEEL.

Om magere Paarden te doen groeijen.

Het gebeurt dikwyls dat de Paarden niet willen groeijen of toenemen, niettegenstaande zy toch wél behandeld worden, zoo moet dan de oorzaak daar van opgespoort worden, schoon men die niet wel vinden kan, nogtans moeten daar eenige redenen zyn waarom die beesten niet groeijen kunnen; het zy dan door een bedorven maag of bedorven bloed, alsmede somtyds door een grooten brand of vurigheid. Vooreerst zal men de groote zenuwen, achter tot onder den
buik

buik lostrekken, die daar gemenelyk zyn aangeflagen, op dat de buik des te beter zal kunnen uitzetten, en dan het Paard een purgatie ingeven, tweemaal in de tyd van acht dagen, en tweemaal bloed doen laten, en zulks gedaan zynde, moet men dit navolgende medicament ingeven:

Nadat dan het Paard aan beide zyden los is getrokken, en verscheidene dagen wel gesmeert, daar het als getrokken is, met *popelioenzalve* en *dealthea*, en dan tot tweemaal toe in acht of tien dagen wel gepurgeert, en twee of driemaal doen laten, en dan ingegeven als volgt:

Neemt een half pint *mout*, met twee pint *zemelen*, onder elkander in een ketel of pot gedaan, met zoo veel *water* als daartoe van nooden is om te koken, laat het hart koken, en als het gekookt is, geeft het daar van warm in, en laat het heet op eten, zoo veel als het wil; en daarna van het nat drinken, en dan in plaats van *haver* te geven, zoo zal men *rogge* ongemalen gekookt, doch
niet

niet lang, als alleen maar opgeweld, gebruiken; dit bovenstaande nu, zoo lang gegeven, dat men oordeelen kan dat het bloed verkoelt, en de maag gezuivert is; en dan zyn gewone voer weer geven: maar nochtans gedurig de *rogge* een weinig opgekookt, en elke reis wat onder de *haver* gedaan. Dit is dikwils beproeft, en altyd goed bevonden; hier door zyn de Paarden in korten tyd weder aan de groei gebragt. Van gelyke gemale *garste* en gemale *bonenmeel*, elke reis onder de *haver* gegeven, en met *bier*, *kernelk* of *zure wei*, gedurig nat maakt, doet mede ook wel groeijen.

Nog een ander voor hetzelfde.

Wanneer de Paarden tweemaal gepurgeert hebben, hetwelk eerst noodzakelyk moet gedaan worden, om alle kwade ongemakken uit het lichaam te verdryven, en tweemaal doen laten om het bloed wat te verminderen, omdat het overige bloed zichzelve dan beter kan zuiveren; dit
ge-

gedaan zynde, zal men beginnen met zagte middelen te voeren, eerst een half voertje *hayer* met wat *roggemeel*; dus eenige dagen gevoert hebbende, dan laten malen *gerst*, *bonen* en *hennipzaad*, en daar van gegeven, na het gewonelyk voer heeft gegeten, een korfjen van dit voorzeide meel nat gemaakt met water; en indien men wat *rogge* eerst onder de *hayer* geeft, is het zoo veel te beter; en tusfchen beide fomtyds nog wat van de voorzeide poeijers gegeven, gelyk hier vooren gezegd is, want die dienen voor alle ongezondheid.

XVIII. HOOFDDEEL.

Voor de Schurft.

Deze ziekten is zeer besmettelyk en van een groot kwaad, als het zich onder de Paarden verspreid: gaande van den een op den anderen over, tot zoo vele als er zyn, indienze niet bytyds geholpen worden. De oorzaak, waar deze ziekte uit voorkomt, is deze:
door

door koude en ongemakken, wanneer men de Paarden te lang in het najaar in de weide laat blyven, en ook door flegte spyzen, hetwelk veroorzaakt kwaad bloed. Als dit nu de Paarden overkomt, kan men die wel in korten tyd genezen met wasfchen en smeerren; maar zoo dit kwaad te fchielyk werd genezen, zoo zou het naar binnen kunnen slaan en van flegter gevolgen kunnen zyn; derhalven is het noodzakelyk, dat men eerst eenige medicamenten geeft, in- en dan uitwendig, waartoe bekwaam zyn de poeijers hier vooren gemeld, of eenige purgatiën en doen laten, om zoo wel van binnen als van buiten te zuiveren.

Remedie voor de Schurft.

Neemt en maakt eerst loog van asche, en wascht hun daarmede fchoon af tot de grond toe, en laat het dan droogen, en droog gemaakt zynde, neemt een pond reuzel of verkensvet, met een lood opriment, een onçe euforbium, een lood spaansche vliegen;

E

te

te zamen fyn gestoten , een onçe *zwavel*, ook fyn gestoten, en alles onder elkander gemengd tot een zalf, smeert daarmede heel dunnetjes, een weinig warm ingedroogt, en laat het dan zoo vier à vyf dagen zonder iets meer te doen; smeert het dan alleen met warme gesmolten *reuzel* om de rooven los te maken, en daarna als het afgevallen is, zoo wascht het met *azyn* en *water* af; of *brandewyn* en ander water dat bekwaam is om wonden te genezen; en dit gedaan zynde, zoo is de Schurft dood.

Nog een ander voor hetzelfde.

Neemt een pond *verkensvet*, gesmolten, en laat het koud worden, neemt dan een lood *zwavel* heel fyn tot poeijer gestoten, neemt dan zes lood *kwikzilver*, en dit kwikzilver zoo lang gebroken of gewreven, dat het geheel verminderd is: en daarby gedaan een lood *euphoribium*, met anderhalf lood *cantarides*, (spaanfche vliegen) en smeert daarmede tweemaal in de acht dagen, en als de schilvers beginnen
los

los te laten en af te vallen, wascht het dan tusfchen beide met *zeepwater* om weer fchoon te worden.

Nog een ander voor de Schurft.

Neemt een muddetje, of drie halfjes *oly van hennipzaad*, met een onçe *spaansche vliegen*, fyn gefloten, onder elkander gekookt, en heet daarmede gefmeert, maar eerst moet het met loog gewafchen worden, en wederom droog zynde, dan gefmeert worden.

Een ander voor de Schurft.

Neemt een half vierendeel *wit vi-riool*, en dat gekookt met een pint *wynäzyn*, en daarmede gewafchen.

Nog voor de Schurft.

Neemt een onçe *boter*, met drie onçe *cantarides* of *spaansche vliegen*, heel fyn gefloten, de *boter* eens opgekookt tot een zalf, en daarmede gefmeert, en laat het daarby blyven tot dat alles van zelf afvalt, en daarna met *boter* alleen genezen.

Nog voor de Schurft.

◆ Neemt *spaansche vliegen* en witte *precipitaat*, van elks een half lood, goed fyn gestoten; mengt dit onder *seruis-zalf*, en doet er een weinig *nagel-oly* by om de smeersel des te beter te krygen.

NB. Deze smeersel kan niet te sterk gewreven worden in den huid.

XIX. HOOFDDEEL.

Om de Vliegen te verdryven.

Wanneer het gebeurt dat de Paarden gekwetst zyn of eenige wonden hebben, of eenigzints ziek zyn in den zomer, datze schrikkelyk van de vliegen gekweld worden; daar voor zal men nemen: *oly van beijen* en *oly van olyven*, van elks evenveel, dat gekookt met *appel colouint*, en daarmede gesmeert rondom de wonden, met een spons. Het is ook goed voor de Paarden al hebben ze geen ongemakken, maar men moet het geheele lyf oversmeeren.

XX. HOOFD-

XX. HOOFDDEEL.

Dranken voor allerhande ziekten.

Het is waar dat men alle ziekten behoorden te kennen, eer dat men er toe over ging om hulpmiddelen voor te dienen, en nogtans gebeurt het wel onder de beste en verstandigste, dat men niet te regt de ziekten kan onderscheiden, en dat men met de gewone middelen niet vorderd; daarom zoo hebbe ik dan deze buitengewone doordringende medicamenten, die men moet gebruiken om eene groote uitwerking te doen, omdat men ziet dat de lichamen zoo hard aangetast worden, dat men daarom krachtige medicynen noodig heeft. Maar alle ziekten die zeer schielyk opkomen, daar kan men niet altyd deze purgeerende medicamenten toe gebruiken, en dat om tweederlei oorzaken, te weten: vooreerst, omdat deze dranken, daar wy van spreken, des anderen daags hunne uitwerking eerst kunnen hebben, het-

welk zoodanige ziekten die ſchielyk aankomen geenzins kunnen of mogen lyden. Ten tweede, zoo is het ook zoodanig wanneer men hun eenige purgeerende middelen in gaf, dan zou die groote vliegende brand uit alle deelen van het ligchaam naar binnen kunnen ſlaan, en het ligchaam met kracht overweldigen, zoo dat die in de tyd van heeten of pestilentieuſe ziekten niet kunnen gebruikt worden, maar wel in vele andere, als verouderde of ſtilſtaande ziekten, om alle ongezondheid uit het ligchaam weg te doen en te verdryven. Dit ziet voornamelyk op oude ziekten, maar niet in eenige ſchielyke overvallende, gelyk de Vyver, Kolyk, Pleuris of zoodanige die haartig aankomen, maar wel voor andere ziekten of krankheden die een Paard onderhevig zyn: het zy dan verſtopping van de long, de milt, lever, of vervuilde maag, en veel andere om het bloed te zuiveren, zoodat het van belang is, een Paard in volkomene gezondheid te herſtellen.

Pur-

Purgatie.

Neemt *coloquint* een onçe, *agaricus* een lood, *zeeneblaan* een lood, *aloë* een onçe, *rhabarber* anderhalf lood, *zevenboom* anderhalf lood; dit alles onder elkander gestoten tot poeijer, en dan gemengt met een half pond *boter* en een half vierendeel pond *honig*; dit te zamen onder elkander gekneed gelyk een deeg, en dan tot pillen gemaakt zoo groot als kleine hoendereijeren. Men geeft deze in met het Paard de kop omhoog te trekken, en de tong met de eene hand een weinig uitgehaald, en dan de pillen zoo diep met de hand in de keel gestoken als mogelyk is, en zoodra als de pillen ingestoken zyn, zoo moet men de tong los laten, opdat het de pillen zoo met een doorslikt. Dit moet zoo by het insteken van iederen pil gedaan worden. De pillen alle door zynde, neemt dan een pint *raap oly*, of *oly van olyven*, met een glaasje *wyn* of *bier* onder elkander daarop in den hals gegoten, om zoo de pillen wel door te spoelen, en dit

dan gedaan zynde, zoo geeft hun in twee dagen geen *haver*; maar in plaats van dien, zoo geeft hun een korfje *zemelen*, nat gemaakt, zoo zal het des anderen daags purgeeren, en indien het twee of drie dagen zeer sterk purgeert, geeft hem dan wat drooge *zemelen*, of wat *tarwenmeel* te eten, om weder te stoppen: maar als het niet al te sterk purgeert, zoo is het niet noodig.

Nog een ander middel dat iets minder is, maar ook heel goed.

Neemt een pond *raauw spek*, legt het één nacht in het water om te weken, en dan schoon afwasfchen; ftoot het in een vyzel tot poeijer, doet daar onder een onçe *aloë*, met een lood *rhabarber*, en daar pillen van gemaakt en zoo ingegeven, gelijk te vooren gezegd is; en daarop gegoten een pint *oly*, en een glas *bier*, als vooren.

Nog een ander.

Neemt een kan *oly*, met een halve kan *zoetemelk*, met zoo veel *look* als een

een bol heeft, en zoo veel zevenboom gestoten als in een schel van een hoenderei kan, de look klein gesneden, en te zamen ingegeven.

Poeijer Royale.

Deze poeijer is van groote deugd en voor velerhande ongemakken en ziekten, ook tegen de Wormen, de Schurft, Droes, en voor Wormen in de maag. Bereid deze poeijer op de volgende wyze. Neemt *baccarum-laury*, *aristolochi rotunei*, zemen *zillery*, *montani*, *radix cardo patia*, *enula campana*, *gentiana*, lange peper, *zulphe-rie citrini*, van elks drie onçe; *ellebori albi* & *nigri*, van elk een onçe; twee dragma *safferaan*, dit alles onder elkander gestoten, en bewaard in een leedere zakje, totdat men het van nooden heeft, en wanneer men het dan gebruiken moet, neemt dan hiervan elke keer een onçe onder een glas warm bier gedaan en ingegeven, of onder wat zemelen met haver, dit jaagt veel ongezondheid uit het lichaam, en is een buitengemeen goed middel.

XXI. HOOFDDEEL.

Het Poeijer Diapente.

De *poeijer diapente* is een vermaarde poeijer van groote deugdzaamheid, en geneest alle ziekzens; om dezelve poeijer te bereiden, zoo zal men nemen: *gentiana*, *lorbesfen*, *mirrhe*, *yvoor* geraspt, *aristelochi rotunda*, van elks vier onçe, *safferaan* twee dragma, dit onder elkander gestoten tot poeijer, en gemengt met twee pond *honig*, en van dit conzerf dan genomen elke reis een of twee eetlepels vol; met een half pintje warm *bier* ingegeven; het is een buitengemeen goed middel. Het kan ook bewaard worden, en het blyft altyd goed jaar en dag; men kan het ook wel droog bewaren, en mengen het aan als men het gebruiken wil. Dit middel kan gegeven worden in allerhande ziekzens, en is ook mede om een goede adem te maken, en snel te kunnen loopen.

XXII. HOOFD-

XXII. HOOFDDEEL.

Nog een ander Poeijer genaamt *la Duc*.

Dit poeijer is mede buitengemeen goed voor allerhande ziekten. Neemt *drop van zoethout, cardebenedictus, hisop, zanegriek*, van elks zes onçe; *geneverbessen, ennustia, campanawortel, yreas*, van elks vyf onçe; *cardemon, gentiana, aristolochi, longa en rotunda*, van elks drie onçe; *komy, kaneel, nootenmuscaat*, van elks een onçe; dit alles wel fyn gestoten en doorgezift, en bewaart tot de tyd wanneer men het noodig heeft; daar van ten hoogsten twee onçe van ingegeven met *bier of wyn*.

XXIII. HOOFDDEEL.

's *Gravenpoeijer van Oldenburg*.

Deze poeijer is om eene goede adem te maken, tegen de *Vyver, de Droes, de Hoest*, en voor velerhande ziekten.

Neemt *cardellum* een pond, *asafedita* een vierendeel pond, *boontjes hool-*

hoolwortel twee onçe, *alantswortel* twee onçe, *gentiana* twee onçe, *zoethout* een onçe, *anyszaad* een vierendeel pond, *lavaszaad* twee onçe, *carrewy* een onçe; dit onder elkander gestoten tot een poeijer; dit kan lang bewaart worden, en daar van een eetlepel vol met *bier* of *wyn* ingegeven, is van een groote kracht, en doet veel goed aan de Paarden.

XXIV. HOOFDDEEL.

Van de uitwendige Worm.

De Worm is eene besmettelyke ziekten, en komt somtyds voort uit kwaad vergalt bloed, of ook wel, dat de Paarden op besmette stallen staan en ongezonde spyzen gebruiken. De oorzake daarvan zyn menigvuldig, en daarom zal ik ook verscheidene hulpmiddelen opgeven, om dezelve te genezen; derhalven zoo neemt een onçe *galiga* gestoten, en een nacht laten weken in een pint *wyn*, en des morgens ingegeven, en des anderen daags doen laten aan den hals, en den

den dag daar aan weer hetzelfde, tot drie dagen toe, en elke reis den dag daaraan doen laten, mede drie dagen; deze zes dagen gepasseert zynde, te weten, drie dagen, gelyk gezegd is, deze *galiga* alle dagen een onçe ingegeven, en dan elke reis een dag tuschen beiden bloed doen laten, tot driemaal toe, en hiermede zal men dan ophouden drie of vier dagen; dit dan gepasseert zynde, zoo zal men eene purgatie ingeven, opdat al de brand en vuiligheid die nog in het lichaam mogt wezen, des te beter afzet. Dit is een hulpmiddel dat zeker doorgaat, en zoo daar nog iets was, dat alsdan nog niet genezen is, dat verdwynt van zelf.

Nog een ander voor de Worm.

Neemt rauwe of ongeprepareerde *antimonium* vier onçe, met een lood *eliboris*, te zamen klein gestoten, en hier van alle dagen des morgens een lood onder de *haver* met een weinig *roggemeel* gemengt en te eten gegeven; maar men moet de *haver* een
wei-

weinig nat maken, of anders zoo konde de poeijer daaruit vallen op de grond van de kribbe, en alle drie dagen het Paard doen laten; als nu deze voorzegde medicamenten zoo gebruikt zyn, dan zal men een purgatie ingeven, om alle kwade ongemakken die in het ligchaam mogten zyn, nog uit te dryven, opdat de Paarden des te gezonder mogen worden en blyven.

Een ander voor de Worm.

De Worm word ook menigmaal genezen zonder iets in te geven: alleen maar met te smeeren. Neemt een pond *terpentyn*, met een vyfde deel *teer*, en een muddetje *traan*; dit onder elkander gemengt, en dan kokend heet gemaakt, en zoo al kokende met een kwastje daarop gestreken, drie dagen na elkander, en laten het dan zoo eenige dagen stil staan, daarna de wonden te genezen, met een weinig kalk daarop gestreken, of anders alleen met kout water gewaschen, dan geneest het van zelf.

Een

Een ander voor de Worm.

Neemt *asfa fedita* een lood, *angelicawortel* een lood, met een bolletje *look*; deze onder elkander gestoten, en in een linnendoekje op het mondstuk van de toom gebonden, en het Paard in de mond gedaan, en laten het zoo staan vier en twintig uren, zonder eten of drinken; hiermede zyn er vele genezen, zonder iets meer daar aan te doen.

XXV. HOOFDDEEL.

Voor het Longvuur.

Het Longvuur is een zeer kwade en besmettelyke ziekten, waar door zeer vele Paarden en andere beesten sterven; daarom is het van belang bytyds, zoo veel als het mogelyk is met de navolgende hulpmiddelen te werk te gaan, waarmede veel honderden geholpen zyn; maar dit moet men weten, dat deze ziekte, het Longvuur, ten minsten drierlei is: te weten, het eerste is een heet pestilent droogvuur; het tweede

de is een vogtige en waterachtige verrotting die van binnen leid, rondom het hart, of in de borst; het derde is een galächtige, zoodat dit wel onderzocht moet werden, met welke van deze drie soorten de beesten besmet zyn; want elk accident moet ook byzondere medicamenten hebben. Behalven dat deze drie ziekzens zeer besmettelyk zyn, voornamelyk het eerste, als pestilential of besinnettelyk is; daarna ten tweede, het galächtige, dat ook zeer gevaarlyk is, terwyl het wel na de geelzucht gelykt, omdat het bloed zich heeft vermengt met de gal, en de gal de overhand genomen hebbende, daar door het geheele ligchaam bederft. Hetgene dat men pestilential noemt, komt voort uit groote hitte en verbranding van het bloed, waar door hetzelve komt te koken en te gesten in het ligchaam. Om zulks nu te kennen of te onderscheiden, en de kenteekens zoo veel te weten als mogelyk is, zoo heb ik bevonden, als men er naauwkeurig op let, dat die ziekzens

in

in de oogen te onderscheppen zyn. Ten tweeden, wanneer nu een Paard of ander beest besmet is met het natte of verrotte vuur: dit kan men ontdekken, wanneer men hun de oogen open doet en binnen in ziet, zoo zal het overal vochtig en bleek zyn, en de adertjes en vliesjes met een bleeken stof of waterachtigheid vervult zyn: hier tegen zult ge aan de galachtige hetzelfde vocht geelächtig zien; want zoo de ziekte van binnen is, zoo zal die zich ook in de oogen vertoonen. Ten derde zult gy kunnen bemerken, dewyl dat de groote hitte, die het verbrande bloed geverft heeft, zulks klaar aantoonde: want dan zyn de oogen wederom veel donkerder, en de kleine adertjes heel rood of bruinachtig en zeer brandig, zoodat deze drie altyd zoo veel onderscheid hebben, dat het wel is te kennen. Dit dan zoo kennende, zoo heeft elk zyn byzondere hulpmiddelen noodig; derhalven is het van te meer belang voor de vochtige ziekten, zoodanige middelen te geven die

opdrogend zyn; daar deze ziekten de allerkwaadste van deze drie is, omdat deze phlegmatique vochtige verrotting er langzamerhand by gekomen is, en hetzelfde binnen het midden-schot huisvest, zynde buiten maag of darmen, daar de medicamenten kwalijk kunnen by gebragt worden, waardoor het komt, dat er ook weinige van geholpen worden, of men moet daar al bytyds by zyn. Voor de galäch-tige gestellen is nog beter raad toe als voor de vorige, alzoo het gal-achtig bloed ten deele kan afgetapt worden, en met drachten of koppen nevens de dranken verbeterd worden. De pestilentielle verhitting en groote brand werd mede al veel geholpen door drachten, koppen, doen laten en dranken te geven, gelyk ik elk byzonder zal aantoonen.

Remedie voor het natte Longvuur.

Ten eersten, zal men het Paard doen laten, en dan kroppen, dat is te zeggen, met het vierkruid achter aan de billen en voor aan de borst, en deze drank dan ingeven:

Neemt

Neemt *pokhout* dat gemalen is, en *lange peper*, van elks een lood, *laurierbesfen* en *zevenboom* een onçe, *galica* een lood, te zamen klein gestoten, en gekookt met een kan *bier*, en ingegeven, en des anderen daags weer zoo veel, tot drie dagen naar elkander.

Nog een ander voor het natte Longvuur.

Neemt voor zes stuivers *veneetsche driakel*, voor drie stuivers *oly van olyven*, met een half pint *brandewyn*, te zamen ingegeven, daarmede heb ik er dikwils veel genezen. Ik heb verscheidene Paarden gehad die ik dit zelfde heb ingegeven, en daar by doen laten, en het vierkruit gestekt, en laauw water altyd laten drinken, ook sommige koud water, maar met *honig* en *roggenmeel* daar onder.

Nog een ander voor hetzelfde.

Neemt *galiga* een onçe, met *lange peper* een half lood, gestoten tot poeijer, en met een halve kan *zoetemelk* ingegeven, drie dagen lang na elkanderen, alle dagen eens, en om

den anderen dag eens doen laten, en gekropt.

Een ander.

Neemt *asfa fedita* een half lood, *look* een bolletjen, schoon geschilt, met wat *angelica* in een doekje gebonden op het mondstuk.

Nog een andere drank voor het Longvuur.

Neemt *boontjes hoolwortel* een onçe, *bakelaar* een onçe, *rhabarber* een onçe, *coloquint* een onçe, *eleboris albi*, of *wit vierkruit* een half lood, *veneet-sche driakel*, voor drie stuivers, dat te zamen gekookt, met drie kanne bier op de derdepart laten verkoken, en in drie reizen ingegeven.

XXVI. HOOFDDEEL.

De manier van het uitnemen der Zool uit de Voet.

Wat aangaat de Zool uit de voeten te nemen, is ligt te doen; eerst moet men de kanten rondom los maken tot het leven toe, en dan aan de punt of teen van de voet ook een

een weinig los maken, tot zoo verre dat men een nyptang daar onder kan krygen om te kunnen vatten, en dan de Zool langzamerhand uitbreken. Als nu fomtyds eenige kleine accidenten in de voet zyn, dat men niet genoodzaakt is de Zool lang op te houden, zoo kan men die in korten tyd heelen met deze middelen: neemt *steenkalk*, gemengt met *wynäzyn*, met een weinig *roet* uit de Schoorsteen, maar zeer weinig *roet*, of anders is het te heet, en de compositie zoo dik gemaakt, als metselkalk; en dat alle dagen eens daar dan op gedaan, is goed; of ten ware dat er eenige andere accidenten of kwetzuren in de voeten waren, zoo behoeft men de Zool zoo spoedig niet te genezen, zoo is 't best te nemen de *terpentyn*, dat geneest wel, maar langzamer, opdat de wonden weder by komen, en dan de wonden met de Zool te gelyk aanwaschen, daarom zoo is het dan beter dat men *terpentyn* neemt, die geneest zagt en langzaam. Ook geneest zeer wel, *zwarte zeep* met

wat *kalk* gemengt: of men neemt ook *ægypsiacum* met *spaansch groen*; men moet altyd zien hoe dat het met het accident gaat, maar de meeste tyd, heb ik altoos de eerste, te weten *azyn*, *kalk*, met een weinig *roet*, zeer goed bevonden, en het is een van de peste hulpmiddelen; maar men moet het niet te dun maken; hoe dikker hoe beter, of anders is het te scherp; een weinig *roet*, en meest *kalk*, heel dik, dat alle dagen eens daar op gedaan, geneest zeer krachtig.

Een ander.

Neemt *zwarte zeep*, met drooge *steen kalk*, onder elkander gemengt, is mede zeer goed om op te droogen.

XXVII. HOOFDDEEL.

Voor het Vernagelen.

Als een Paard vernagelt is, van welk eene aart ook, is zelden zoo kwaad, of het kan genezen worden, zonder de Zool uit te nemen, somtyds met kleine hulpmiddelen; vooreerst moet er wel onderzocht

WOR-

worden, waar de nagel die te hoog geslagen, in het leven is, of waar het gedrukt word; dan moet die plaats wel geopend worden, tot het bloed toe, en dan genomen een weinig *terpentyn*, een weinig *was*, een weinig *ongel*, en een weinig *raapöly*, onder elkander zachtjes gesmolten, niet heet, maar laauw warm daarin gegooten, en met werk toegedekt, is zeer goed; of anders neemt van de kleine *brandenetels*, gestamt en daarin gelegd of slechts *ongel*, met *raapöly* daarin gegoten; helpt veelyds zonder er meer aan te doen; of neemt *terpentyn* alleen, zachtjes gesmolten en daarin gegoten, en een weinig werk daarop gelegd, geneest het; en indien de voeten heet of brandig worden, zoo moet men daar *koemist* om binden.

XXVIII. HOOFDDEEL.

Voor velerhande Wonden, het zy geschooten, gestoken of anderzins.

De wonden aan de Paarden of andere beesten, kunnen komen op

verscheidene manieren; ten eersten van diegeene die geschoten zyn: zoo wanneer men bevind door het endyzer dat de wond diep ingaat, en de kogel daar nog in is, zoo moet men trachten met een lang dun endyzer de kogel te zoeken, met alle subtielheid, totdat men komen kan om de kogel te voelen, en als men die dan gevonden heeft, zoo moet men door een instrument, een lepeltjen aan het einde daar men de kogel mede kan onderscheppen, dezelve uithalen, zoo het mogelyk is, en de wonden voor aan daar het ingegaan is, openen, zoo wyd als het doenelyk is; want hoe wyder dat de wonden van vooren zyn, des te beter en met meer gemak kan men eenige wicken of zalven er inbrengen, en veel ligter genezen, en zoo by aldien men het niet opent, zoo zuigen de wonden voort toe, en verstikken dezelve, en kunnen van onderen wyd uitdragen; men diend ook mede in acht te nemen, zoo het gebeuren mogt dat een schot of een steek aan den hals, of aan de beenen,
of

of op eenige andere plaatsfen was, dat men de wonden aan de andere zyde konde uitbrengen, dat het door en door konde gebragt worden, en dan aan beide zyden geopent zyn, gelyk te vooren gezegd is, zoo moet men daar een koord doortrekken, dat gevlogten moet worden van haar uit de staart of manen, met een weinig vlas, en moet tweemaal zoo lang als de wond zyn; dat daar door getrokken zynde, en de koorde vet gefineert met *basilicum* of met *verkensreuzel*, en laten dat twee dagen tot aan den derden dag stil zitten; om dat de wond aan het dragen is, zoo moet men alle dagen eens de koorden smeeren met *basilicum* en omtrekken; als het gebeuren mogt dat het accident begon te zwellen, eer het aan het dragen is; zoo moet men zachte pappen (te weten, neemt een kop *roggenmeel*, met zoo veel gestoten *lynzaadkoeken*, met een onçe *rôbôlus*, en een pond *reuzel*, laat dit te zamen met *bier* tot een pap koken; of neemt *wynmoer* met *boter* en *rôbôlus* gekookt, is mede goed

voor het gezwel) daarop appliceeren om den brand daar uit te houden, en zoo ras de wonden beginnen te dragen, zoo gaan de gezwellen weg. Ten ware dat het in de zomertyd was, zoo is ook zeer goed, en het heelt krachtig het *sap* van *schelkruit* of *chedonia* genaamt, *nagtschade* of *dolbajen*, te zamen in een vyzel gestoten en door een doek gedaan, daarmede gewasfchen of ingespuit, en wanneer de wonden aan het genezen beginnen te komen, zoo wil het vleesch fomtyds wel al te weeldrig wasfchen, en dan is de zalve *basilicum* wat te zagt, daarom zoo moet men gebruiken *ægypsiacum*, die is meer opdrogende, of een andere groene wondzalf, of zoodanige zalven als men dan zal bekwaaam vinden.

Nog voor Wonden.

Nademaal aan het herstellen der wonden zoo veel aangelegen, en veeltyds zoo gevaarlyk is, dat zelfs de dood er op volgt, zoo is het dan noodzakelyk dat men daar fcherpelyk
op

op behoort te letten, te weten: om te zien of de wonden in het begin ook wel goede etterstof beginnen voort te brengen, en of het niet in plaats van etterstof eenig senuwwater uit de wonden geeft, alzoo veeltjds by de onkundige, het senuwwater voor goede dragt of goede etterstof gehouden wordt, omdat die elkander niet zeer ongelyk zyn, maar het is geheel contrary; want als het senuwwater zyn zelve eerst in de wond vertoond, of voor den dag komt, zoo is het heel dun water, zeer heet en scherp, dat alle wonden bederft en zeer ontsteld, en word dan in de wond dik, gelyk of het goede dikke etterstof was; waar door vele mede worden bedrogen, die dat niet wel onderscheiden, want het is dik, en zoo wat lilächtig, zoodat het wel kan onderscheiden worden als daar opgelet word. En indien het zich dan vertoond, dit voorz. senuw of leewater, of ook somtjds als de wonden zyn ontsteld, het zy dan door opzwellen of uitpuilen van het vleesch, dat

dat de wonden weer toegezogen of toegezwollen zyn, hetwelk uit de aderen of andere ontsteltenis wordt voortgebracht, dat dan de wonden zoodanig ontstelt, gelyk het zenuwwater hier vooren gezegd, zouden kunnen doen; zoo is dan de beste raad, het zy dan dat de ontsteltenis van de wond komt, of van het voorzegde senuwwater of van het toezwellen van de gesteltenissen, of waar van het zoude mogen zyn, neemt dan en tracht met subtielheid de wond vol *terpentyn* te steken, zoo veel als men daarin krygen kan, en dat tot de grond toe; en dan deze voorz. *terpentyn* daarin gedaan hebbende, neemt dan een yzer dat de groote of de dikte van de wond heeft, en steekt het zoo heet in de wond dat het smerkt, dan daar uit genomen en wederom vol *terpentyn* gedaan, en dan het heete yzer daar weder ingestoken, gelyk te vooren, en dan een ligt wickje met *terpentyn* daarin gedaan; en als men ziet dat het de eerste reis niet wel was gestempt, zoo zal men het des
an-

anderen daags nog eens doen op dezelfde manier, maar indien het niet heel noodzakelyk is, zoo zal men het nog wat aanzien, tot des anderen daags. Dit is een hulpmiddel daar men alle wonden mede kan meester worden, als men dat met verstand gebruikt; het is meer als honderdmaal gebeurt, dat ik veel zware accidenten van zoodanige natuur heb geholpen, van andere die by myn zyn gekomen, die zonder dit middel niemand had kunnen genezen, want dit is een van de grootste wetenschappen die in deze Cure bestaat. Want alle wonden zyn gemakkelyk te genezen, als die zoo verre gebragt zyn, dat die niet meer opposeren; daarom is het allerbest, dat men de eerste reis wat hard brand, hoe harder hoe beter, en hoe eerder ook genezen. De *veneetsche* *terpentyn* is een van de besten zalve die men kan gebruiken, maar men moet die eerst in koud water zoo lang wryven dat die heel wit en zuiver word, om al die vette vuiligheid daar uit te zuiveren, deze is bekwaam
in

in alle kwade wonden; en indien dan eenige oude wonden wat lang staan en niet wel willen genezen, zoo neemt een lood *basilicum* zalf, en daar onder gemengt een dragma *precipitaat*, en wel door elkanderen geroert, en daar op of in gelegd, neemt alle oude verrottinge weg en het doet de wonden zuiveren, en geneest.

Een andere wyze die zeer goed is.

Wanneer de wond door een schot, houw, of steek, of door de kunst wyd genoeg gemaakt is, en alles wat de genezing hinderen kan uit de weg is geruimd, zoo gebruikt de volgende zalf: *verkensreuzel* en *terpentyn*, even veel, strooit hier wanneer dit kokent heet is, zoo veel *aloë* en *mirrhe* onder tot het een bekwaam zalfje word: verbind de wond hier zoo lang mede tot het aan het dragen komt, als wanneer gy de *verkensreuzel* verminderen en de *terpentyn* vermeerderen moet: of om de verandering kan men het volgende zoo lang
ge-

gebruiken als noodig is. *Harsch* en *wasch* van elks twee, en *terpentyn* anderhalf lood, *schapenöngel* een lood, en *aloë* en *mirrhe* een half lood: en op een zagt vuurtje onder elkanderen gesmolten, is zeer goed.

Wanneer het dragen begint te verminderen zoo kunt gy uw heelmiddel weer veranderen, namelyk twee deelen *terpentyn*, een deel *gummi elmini*; wit van gebrande mosfelschelpen wel fyn gestampt en gezift, de helft minder als het minste deel van het vorige: hiermede zult gy haast tot een volkome genezing komen.

Nog een ander.

Dit is een uitermaten schoone wondbalzem: neemt vier lood *terpentyn*, drie lood *witte honig*, twee lood *gummi elmini*, en *kamfer*, die in *brandewyn* ontdaan is, een lood: als men dit toemaakt, moet de *kamfer* eerst week gemaakt zynde, daar onder geroerd worden, wanneer het andere begint koud te worden.

 XXIX. HOOFDDEEL.

Om Basilicum Zalf te maken.

Neemt een vierendeel pond *schapenongel*, *osfenöngel*, *vet van een bergyarken*, *spiegelhars*, *zwart pek*, *wasch*, *honing*, *boter* en *terpentyn*, van elks een vierendeel pond, met een halfvierendeel pond *paardenvet*, een half vierendeel *boomöly*, elk apart gesmolten en onder elkander gedaan in een pot, tot dat alles gesmolten is, en dan te zamen op het vuur gezet, en laten het nog wat met elkander opkoken, op een klein vuur, en dan al roerende laten koud worden; dit is de beste soort van die er gemaakt kan worden, en de zagstte zalf die in alle gevaarlyke wonden kan gebruikt worden.

XXX. HOOFDDEEL.

Om Ægyptiacum te maken.

Neemt een half vierendeel *spaansch groen*, fyn gestoten, een onçe,
 yi-

vitriool, gestoten, met een dragma *mercurium sublimatum*, met twee pond honig, en een half pint *wynäzyn*; dit onder elkander wat langzaam gekookt, en laten het roerende koud worden; deze is goed in oude of vuile wonden: en als men die nog wat sterker begeert te hebben, zoo moet men daar wat *arzenicum* onder roeren, zoo veel men goed vind, na dat men het sterk wil hebben.

XXXI. HOOFDDEEL.

Een groene Wondzalf.

Neemt *terpentyn*, een pond, *spiegelhars* een onçe, *wasch* een onçe, *oly van olyven* een muddetjen, *spaansch groen* een onçe, fyn gestoten, en te zamen langzaam gekookt.

Een ander.

Neemt *veneetsche terpentyn*, en die geweekt in schoon pompwater, zoo lang dat die wit word als hagel, gelijk men boter in het water schoon maakt; dan daar onder gemengt een

G

wei-

weinig heel fyn gestoten *spaansch groen*, maar niet meer dan dat inen een weinig de groene kleur krygt, is eene buitengewone goede zalf voor alle wonden, indien men 't in het begin voor eenig kwetzuur wil gebruiken, zoo moet men de eerste twee of drie dagen het *spaansch groen* daar uit laten.

XXXII. HOOFDDEEL.

Om Hipericum - Oly te maken.

Deze *hipericum-oly*, is een voortreffelyken oly, en buitengewoon goed in alle soorten van wonden, het geneest zeer spoedig, voornamelyk in diep ingaande wonden; ze overtreft alle andere zalven. Om dezelve te maken, zoo neemt een pond van de bloemen van *hipericum*, de steelen er afgepiukt, met een kan *oly van olyven*, met een onçe *terpenty*n, te zamen in een wynflesch gedaan, en laten het zoo drie maanden in de zon staan, digtgekurkt, en dan

is

is het goed; hoe ouder het werd,
hoe beter het is.

XXXIII. HOOFDDEEL.

Zalf voor diepe Wonden.

Neemt *terpentyn* een pond, met een vierendeel pond *oly van olyven*, met een lood *spaansch groen*, heel fyn gestoten, en onder elkander gedaan, en een weinig laten opkoken, en dan al roerende laten koud worden. Dit schynt eene geringe zalf, maar is evenwel zeer goed voor alle wonden. Daar zyn verscheidene kruiden die ook wel genezen, als men het zap daar uit perst en in de wonden doet, maar het dient met verstand gedaan te worden: want als de wonden dikwils zoo staan, dat alles wat men daar in doet, opwaards daar weer uit komt, zoo zyn alsdan de zappen van kruiden daar niet toe bekwaam, om dat de vochtigheden naar beneden zakken, en het opdrogen verhinderen, daarom zoo moet men met een ma-

ger zalfje dat van binnen zoeken te hulp te komen, en zoo weinig vochtigheid als het mogelyk is, want hoe droger dat zulke wonden kunnen gehouden worden, hoe eerder zy genezen.

Een andere goede Zalf.

Neemt *cheledonie* of *schelkruit*, *nagtschade*, *hondsdrif*, *kamilsbloemen*, *hipericon-rozen*, deze alle onder elkanderen, van elks een hand vol, maar eerst klein gesneden, en dan gestoten, en klein gestampt, in een mortier: voorts in een verglaasden pot gedaan, en dan genomen een pond *terpentyn*, en een pond *oly van olyven* daarop gegoten, en wel onder elkander geroert, dit te zamen in een flesch gedaan, en laat het twee maanden in de zon staan, dan afgenomen en uitgeperst, en daar onder gemengt een half pond *verkensreuzel*, met een vierendeel *wasch*, te zamen onder elkander laten opkoken, en al roerende laten koud worden.

XXXIV. HOOFDDEEL.

Een openbrekende Zalf op harde Knubbels.

Neemt oly van beijen, oly van lynzaad, popelioen, dealthea, en een weinig *terpentyn-oly*, niet meer als een vierdepart van de andere olyjen, men kan van de anderen van elks evenveel nemen, nadat men veel of weinig maken wil.

Een ander.

Neemt de zalf of plyster, genaamt: *ranis cum mercurio*, twee lood, mengt daar onder een vierendeel lood *arsenicum*, en een half lood *amalgama mercuri*, smeert hier een plyster van op rood leer, dit is veelydsgoed bevonden.

Dit volgende is mede een krachtig middel.

Neemt een half lood *camfer*, en een achtstendeel lood *witte precipitaat*; dit met *amandel-oly* tot een zalfje gemaakt: zeer dik op de knubbels gesmeert, en met een heet ge-

maakt plat yzer, maar niet al te dicht opgehouden, totdat de *kamfer* verteerd is; dit twee à driemaal daags gedaan, zal de knubbels doen verdwynen.

Een ander voor hetzelfde.

Neemt *oly van richelen*, *oly philozophorum*, *olium peter*, onder elkander, is een zeer doordringende zalf om te smeeren, op alle beleedigde plaatsfen, en voornamelyk aan de beenen.

Nog een ander voor hetzelfde.

Neemt *popelioen-zalf*, *oly van beijen* en *dealthea*, van ieder een onçe, en dit te zamen onder elkander gekookt, met een muddetje *brandewyn*, is voor vele gebreken bekwaam, inzonderheid voor verrekte senuwen. Wanneer de Paarden onder het kaauwen zich zelve binnen 'smonds byten, dat er een vervuiling door ontstaat, en zelfs tot zweeren komen, zoo neemt vooreerst *honig van rozen*, twee deelen, en een deel *brandewyn*; ftrykt dit alle dagen vier à vyfmalen met een kwastje aan de wond; vordert gy hier niet mede, zoo neemt *honig van rozen*, *geest van lepel*.

pelbladen en gekamferde brandewyn, van elks een half lood, dit onder elkander gemengt en op de voorige wyze gebruikt.

XXXV. HOOFDDEEL.

Voor verrekte Zenuwen.

Het gebeurt veelyds dat de Paarden hunne zenuwen verrekken; somtyds gebeurt het ook wel in de *travaillies*, als een Paard de achtervoet is opgenomen, en laten hun dan eenigzints zakken, zoo kan dat ligtelyk gebeuren; het gebeurt ook wel als ze in een sloot gevallen zyn, en daar met groote moeiten uit willen springen, datze daardoor geheel lam kunnen worden. Dan moet men de zenuwen eerst met *terpentyn-* en *spekoly* bestryken, opdat dezelve sterk kunnen beginnen te zwellen, want hoe meer dat het zwelt, hoe spoediger het genezen word; daarom moet men deze heeten olyjen nog met een heet yzer goed warm indrogen, en als dit

nu een dag of acht is gedaan, moet men wat ophouden, en stoven voorz. party weer geheel af, opdat het been weer ontzwoelen, of het gezwel dat door het sineeren veroorzaakt was, slinkt. Hervat dan wederom het sineeren met de voorz. zalf, een dag of acht, en dan eenige dagen met moer van *wyn* gebet, zeer warm, en dan daarna met *brandewyn* gewreeven, tot dat het volkomen genezen is. Het geneest altyd, hoewel langzaam en met groote moeiten, maar men moet altyd aan de binnezyde meest sineeren.

Nog een Zalf om te smeeren.

Neemt *oly van laurierbesen, dealthea, popelioen zalf*, en *oly van kamille*, van elks een onçe, onder elkander gesmolten, en daarmede gesmeert.

XXXVI. HOOFDDEEL.

Voor een verdraaiden of verrekten Hals.

Het gebeurt somtyds dat een Paard valt op zyn hals, zoodat de wervelbeenderen in dezelveu zich met
ge-

geweld verbuigen, verwringen en van hunne plaats gaan; dus zoude dan het Paard met een styven hals gaan. Het kan ook gebeuren door dat de Paarden in het draven, tegen eenige palen komen aan te loopen, of in het opstaan aan zich elders te stooten. Om dit te herstellen zoo brengt het Paard in de *travaille* of *noodstal*, en bind het met een halfter, die zeer strak is, hoog boven aan met een blokje onder de beide voorste voeten, wel een voet hoog; en als het daar dan op staat en gebonden is, zoo moet men dat blok onder zyn voeten weg trekken, en laten het zoo met een ruk hangen, zoo dat de wervelbeenderen inschieten; en zoo men konde bemerken dat den hals na de eene of andere zyden iets uitgeweken was, of aan de eene zyden een knubbel had, en aan de andere zyden eenige holigheid of leegte, zoo moet men eerst, eer men het in de *travaille* ophangt, op de zyden neêr liggen, en dan een zwaar gewigt daarop leggen, of wryvende zoo hart na bene-

den als men kan, en het hoofd opbeuren, om het zoo met kracht weer naar den anderen weg door te dringen; brengt het dan daarna met het hoofd omhoog, en rukt het dan zoo in de lengte, en voert gesmeert en gestooft, gelyk hier vooren beschreven is van de verrekten zenuwen.

XXXVII. HOOFDDEEL.

Voor een Verstuiten Koot.

Wanneer een Paard de kooten, het zy aan de voorsten of aan de achtersten voeten, door vallen of springen verstuiten, zoo, dat de spieren en zenuwen hunne veerkracht verloren hebben, zoo zal men nemen en zetten het Paard in de *noodstal* of *travaille*, en nemen het been op, dat niet verstuit is, en laten het op het kwade been staan, en treden dan met geweld boven op den voet daar het verstuit is. Of anders neemt de kwaden voet op, in het midden van het been, en een touw aan de voet met een hout; dan zoo achterwaarts

over-

overgebogen; maar wanneer het gebeurt dat men het op deze twee manieren niet konde te regt krygen, zoo zal men nemen jonge *eiken-heester* of *boomtjes*, dat staat en wast met het topëinde om laag, en binden daar een groot touw aan, en het andere einde aan de voet, en leiden dan het Paard zoo voort, dat het dan komt te rukken en begint te vallen, is het eenmaal niet genoeg, men kan het nog twee of driemaal herhalen, en dan met *popelioen zalf* smeeren. Men kan ook nemen *oly van beijen*, *popelioen* en *dealthea*, van elks evenveel, met *brandewyn* daar onder gedaan, en te zamen gekookt, en daarmede gesmeert; men kan ook tusschen beide warme pappen appliceeren, en daar dik op gebonden, en dan de voorz. smeering; en zoo het noodig is, kan men het blaasje ook mede uitsnyden, als het te lang mogt duren, maar niet ten eersten, want zy genezen meest alle zonder dat die uitsnyding noodig is.

Een andere manier om in te zetten.

Neemt een rad van een wagen, bind een touw met het eene einde daar aan, en rolt het rad dan met een harden ruk, om het in het lid te krygen; voorts dan gesmeert met die zenuwenzalf, hierna beschreven, en dan gewagtelt.

XXXVIII. HOOFDDEEL.

Wanneer een Paard op de Kroon van den Voet getreden is.

Deze kwetturen, het zy getreden, gestoten of gekwetst, daar door kunnen vele accidenten uit voortkomen; zoo moet men dan hetzelve met zachte middelen eerst verbinden, als: met *basilicum*, en dan met zachte pappen daarover gebonden, en met *koemest* de voeten onder wel gekoelt, en onder dezelve gebonden; maar als het gebeurde dat het gat al te veel wil had om toe te groeijen, zoo moet men daar een weinig *mercurium sublimaat* in doen, opdat de wond be-
hoor-

hoorlyk open blyft, en als de wond begint te fluiten, dan moet men nemen *koperrood* in *azyn* gekookt, met wat *werk* daarin nat gemaakt, en daar op gelegd, dan droogt het des te beter. Dit kan zoodanig voorgekomen worden; maar ik heb veelyds groote accidenten daar van gezien; en dat men dikwils de zolen heeft moeten uitnemen om de drachten van onderen te doen laten uitgaan.

XXXIX. HOOFDDEEL.

Over de Hoorn-kloof.

De Hoorn-kloof werd door sommige genaamt, valsche kwartieren aan de voeten; dezelve komen zelden voor aan de achter, maar gemenelyk aan de voorfte voeten, en al degeene die deze kloven hebben, moeten kreupel gaan: daarom moet het noodzakelyk gehulpen worden, en kunnen ook wel genezen worden op de volgende wyze: Wanneer de kloof van boven aan de kroon tot aan het yzer nederwaarts gaat, en by iedere
tre-

trede die een Paard doet, bloed opgeeft, zoo moet men omtrent anderhalf duim-breed, beneden de kroon, de hoorn glad weg nemen, tot op het raauwe vleesch toe, te weten midden op de kloof, en dan beginnen aan het haar van de kroon, een duim of anderhalf in het vierkant, en die uitgenomen zynde, zoo moet men gebranden *aluin*, gestoten tot poeijer, met een compres daarop binden, en dik van *werk*, met een lood plaatje, om het vleesch het weelig groeijen te beletten, want het wil altyd wel hoog opwasfchen; derhalven zoo kan men het met deze gebranden *aluin* een dag vyf of zes onderhouden, tot dat het droog is. De fcheur, die dan nog beneden blyft, zal men elke reis als men het boven verbind, nat maken, met het gekookten *kopperrood* en *azyn*, om het van binnen te doen droogen, en zoo doende kan men dit in korten tyd genezen. Maar men moet wel in acht nemen, als de voeten beflagen worden, dat de yzers vlak liggen, en overal gelyk dragen, zoowel op de
hie-

hielen als anders, opdat het niet waggelt, of anders zou het weer kunnen bersten. Het is ook zeer goed, *kalk met wit van hoendereijeren* gemengt, en als de wond genezen is, dit bovengenoemde achtervolgd, maakt de hoorn wederom strak; maar vooral moet men letten op het beslaan van de voet, dat het yzer overal gelyk draagt. Sommigen willen dat men de yzers aan dat zy van het kartyn niet hard moet laten dragen, maar dat is een grooten misflag, want de yzers moeten overal egaal en gelyk liggen, zoo wel op de plaats daar het kwaad is, als over de geheele voet.

XL. HOOFDDEEL.

Over den Overhoef.

Het Overhoeven is een bultigheid of knubbel, boven op de kroon van de voet, door beweging van dezelven veroorzaakt, dit komt te fleeken tegen de kroon van den hoorn, en maakt de Paarden kreupel. Zy kry-

krygen het meest door horten en storten, of trappen op bruggen en planken, ook door kwetzing; sommige krygen dit ook uit de natuur, alzo ik dikwils de Veulens van acht dagen oud gezien heb, die zulks hadden. Hiertoe zyn verscheidene hulpmiddelen, en vele daar ook mede genezen, maar daar is een groot onderscheid, want sommige liggen hooger, andere lager, ja sommige zoo laag, dat een gedeelte onder de hoorn komt, daarom zoo kunnen die, welke laag liggen zoo goed niet genezen worden, als diegene die hooger liggen, nogtans is het noodzakelyk de genezing te ondernemen, op hoop van herstelling. Vooreerst, zal men de lichtste manier aanwyzyn, welke er vele geholpen heeft; dat is, neemt een onçe *cantarides*, een onçe *euforbium*, dit fyn gestoten tot poeijer, en dan gemengt met twee onçe *oly van beijen*, een lood *maagdenwasch*, een lood *honig* en een lood *harst*; dit alles onder elkander gesmolten, en als het te zamen gesmolten is, moet men het poeijer van

van *euforbium* en het *cantarides* daar onder roeren, en laten het zoo al roerende koud worden; als men het gebruiken wil, moet men op die plaats het haar eerst kaal afscheeren, en smeeren dan van dezen zalf daarop, zoo dik als het daarop zitten wil blyven, maar men moet het eerst een weinig warm maken, niet al te warm, maar dat het alleen een weinig smelt, om des te beter met de yzeren spatel te kunnen smeeren. Neemt dan een warm yzer en houd het daar tegen, dat het op de voet warm word; dit een dag vyf of zes gesmeert hebbende, moet men ophouden, en laten het eenige dagen berusten, totdat de roven er afvallen, en alles weer klaar is; dan weer op nieuw, gelyk te voren, en dat tot driemaal toe. Indien men het wat wil verzachten, zoo neemt *brandewyn* en *oly van olyven*, onder elkander gedaan, en daarmede gesmeert; doch als het dan niet genezen is, zoo moet men het een maand of twee aanzien, en daarna moet men dan nog verder er mede voortvaren.

Als de Overhoeven met deze voorgaande hulpmiddelen niet willen genezen, zoo neemt een groen hout, zoo dik als een hamersteel, en klopt de Overhoef zoo hard en styf, tot dat de plaats heel week wordt, en dan vlymslagen daarin geslagen, en laten het een weinig uitbloeden, en als het begint op te houden, neemt dan *oly van beijen*, en laat die al ziedent heet worden, en dan met een wollig kwas-tje daarop gestreken, al ziedent heet, twee of drie dagen lang, en met *werk* daar dik op gelegd, en dan wat *pek* gesmolten, en daarvan een pleister gesineert, en met *werk* daarop gelegd, en laat het zoo lang leggen, totdat het van zelfs afvalt; dan voorts gesineert met *kalk* en *zeep*, totdat het weer toe is; en dan eenige dagen gewasfchen met *brandewyn*. Op deze manier zyn er een menigte genezen. Doch zoo het daar niet mede genezen wil, hetwelk gebeurt, zoo is daar niet meer aan te doen, als nog wat te sineeren met de *oly* die men voor spatten en gallen gebruikt, ge-lyk

lyk hier vooren gezegd is, of anders hard geklopt en gebrand, gelyk de spatten, en daar eene heete *pekpleister* op gelegd, en die daarop laten leggen, tot dat ze van zelfs afvalt, dit is ook zeer goed.

XLI. HOOFDDEEL.

Voor een Breuk der Paarden.

Wanneer een Paard, aan de buik een scheursel mogt krygen, het zy in de buik of liezen, zoo zal men het Paard nederliggen op zyn rug, met de beenen omhoog, opdat daardoor de darmen weder kunnen inzakken. De plaats geopend zoo groot als het scheurzel is, moet men eerst van binnen de band van de buik met een dubbelde zyden draad wel vast en goed toenaaijen; dan met wat *boter* van binnen gesmeert, en daarop het vel van buiten mede toenaaijen, en met *popeljoen zalf* en *boter* gesmeert; maakt dan een loode plaat aan een compres, of drie à vier dubbelde drukdoek, of een houtte plaat,

die daarop past, en het scheurfel kan inhouden, met twee of drie doeken daar dubbeld over gelegd, en dat wel voorzien zynde, zal men van buiten stooven met gekookte *byvoet*, *kaasjesblaas* en *heidens-wonderkruit*, in *bier* gekookt, en wat oude *boter* en *reuzal* daar onder gedaan. Om van binnen ook iets te doen, zal men tusschen beide het volgende ingeven: neemt een onçe *spekwortel*, met een handvol *saly*, in goed *bier* gekookt, en dat ingegeven om de vier of vyf dagen eens. Vooral moet de compress wel bezorgd worden, dat het matiglyk stevig aangedrongen word, en van buiten gesmeert met *popelieen zalf* en *boter*, onder elkander gesmolten; het geneest indien er wel op gelet word. Wanneer men het Paard omhoog kan binden, dat het in acht dagen, alwaar het langer, niet liggen kan, is des te beter; maar wanneer de breuk in de balzak is, zoo moet het gesneden worden door den Lubber en alzoo genezen worden.

XLII. HOOFDDEEL.

Teekenen om de gescheurde of geborsten partyen van binnen te kennen.

Wanneer er eenige gescheurdheid is binnen aan de long, zoo komt er eenig bloed uit de neusgaten; is daar iets gescheurt of geborsten aan de lever, zoo komt daar dadelyk een gezwel onder aan de buik, en het gemagt zwelt op; zoo daar iets aan de milt is geborsten of beschadigt, zoo krygen zy een hardigheid in de zyde, en zwelt op, laten dadelyk het eten, en zoo men hen laat gaan, steenen ze gedurig door de pyn. Wanneer iets aan de nieren beschadigt is, zoo pisen zy bloed. Wanneer men eenige van deze bovenstaande gebreken ontdekt, zoo zal men verscheidene dagen ingeven dit navolgende. Neemt een muddetje *oly van olyven*, een muddetje *brandewyn*, met een half onçe *driakel*, en dat onder elkander gemengt, en ingegeven, en dan genomen een hand

vol *spekwortel* of *wortel van consolida*, en die gekookt met een emmer water, en laten het daar van drinken in plaats van andere drank, verscheidene dagen; dit is dikwils goed bevonden.

XLIII. HOOFDDEEL.

Een drank voor inwendige Kwetsuren.

Neemt een hand vol *saly*, een hand vol *rozemaryn*, een hand vol *wortel van consolida*, een hand vol *zuring*, een hand vol *lawas* en fyne *majolein*, dit zamen gekookt in drie kanne *bier*, en dan door een doek gedaan, en daar onder een vierendeel *oly van olyven*, en een vierendeel oude *boter*, en hier van tweemaal daags elke reis een half pint ingegeven, en laauw warm gemaakt.

Een ander voor hetzelfde.

Neemt poeijer *diapente* een onçe, met een half vierendeel *honig*, en een halve kan klein *bier*, en dat onder elkander warm gemaakt en ingegeven, alle twee dagen eens, is zeer goed.

Een

Een ander voor hetzelfde.

Neemt een hand vol *spekwortel*, met twee kanne *bier*, tot dat de derde part verkookt is, en dan in twee dagen ingegeven.

XLIV. HOOFDDEEL.

Voor de Klem.

Het is een van de allergrootste en gevaarlykste ziekten boven alle andere; om diens wil, dat men niet kan ingeven zoodanige medicamenten, als men wel zoude oordeelen daartoe bekwaam te zyn. Daar zyn verschillende gedachten over, waaruit dezelve zoude mogen spruiten, maar wat my aangaat, ik heb by ondervinding geleerd, en myn oogen hebben het gezien, meer dan honderd, of ze hadde elke reis een accident, en pyn, waaruit dat deze klem zyn oorzaak had. Ik heb Paarden gezien die geschoten waren, en het accident kon niet tot dragen gebragt worden, bleef zeer vurig staan, door de pyn kregen

die de klem; andere die gestoken waren, op dezelfde manier; nog andere die aan den hals gelaten waren; anderen die de staart afgehakt waren; ook sommige die gelubt waren; anderen die geholt hadden, sommige met een wagen, andere met koetsen, ook mede die los geloopen hadden tegen boomen, sommige tegen palen, zoo datze in het algemeen eerst een accident hadden, dat daar de oorzaak van was. Men heeft er ook gezien daar men uitwendig niets aan kon bemerken, maar dood zynde, bevonden datze in het hoofd en in de hersenen waren gekwetst; zoo dat wy daar uit moeten besluiten en onderzoeken of daar ook iets uitwendig gevonden word, wat de oorzaak mogt zyn; en indien daar iets wierd gevonden, zoo moet noodzakelyk de oorzaak weggenomen worden, en dan de behoorlyke middelen gebruikt worden. Maar indien het gebeuren mogt, gelyk ik er vele gezien heb, daar men uitwendig niets aan konde zien, zoo zal men deze hulpmiddelen gebrui-

bruiken. Eerst, zoodra gy het komt te bemerken, zoo moet men zoo veel bloed doen aflaten, als het mogelyk is, wel driemaal op eenen dag, en dan nog drachten zetten aan de beide billen: of in plaats van drachten, gekropt, of het vierkruit gestoken, en zoo het mogelyk waar, om iets door de mond in te geven, zoo zoude zeer noodzakelyk een purgatie dienen; maar om dat de mond als dan ten eersten zoo vast gesloten is, dat men door dezelve niets kan ingeven, zoo kan dit niet geschieden. Wanneer men iets door de neusgaten wilde ingeven dat kan ook niet geschieden, want door de benaauwdheid, zoo openen zy de klap van de adempyp, en laten het in de nobele party op het hart loopen, en dat zoude alleen oorzaak kunnen geven om ze te doen sterven, daarom zoo is het gebrek, dat men niet veel kan ingeven, maar door het doen laten en drachten zetten, worden vele geholpen; ja, ik heb somtyds driemaal op eenen dag zoo veel bloed doen aflaten, dat men

het niet zoude kunnen geloven. Ik heb ook wel vyf drachten gelyk gezet, en bevonden, indien de Paarden zoo lang leefden, dat de drachten begonnen te dragen, zoo zyn zy gemenelyk genezen; en als ze drinken willen, zoo is het best *roggenmeel*, *honig* en *water*; men smeert ook somtyds aan de kakebeenen wel eenige verzagende olye, als *oly van kamille*, van *consolida*, van *rozen*, van *leliën*, en het hoofd warm toegedekt.

Men moet, en het is noodzakelyk, warme pappen gebruiken, als van *kamille*, *melilote bloemen*, *kaasjensbladeren* met *lynzaadmeel* gemengd, en in klein *bier* gekookt; op het laatst daar by gedaan *oly van witte leliën*, dit om den hals gebonden, maar den hals en de kakebeenen eerst gesmeert met *oly van kamille* en *leliën*.

Deze klem is zoo gevaarlyk, dat, het zy men al de middelen gebruikt, die men kan en weet te bedenken, alles niet helpt, nogtans is het aders laten het voornaamste, doch het moet in geen kleine kwantiteit, maar zooda-

danig geschiede, als het de krachten kunnen toelaten; en zulks moet dan geschieden, en gedaan worden in de borst, achter aan de beenen, in de spatader, aan de beide zyden in de buik, aan den hals, doch niet alles op eens. Ik ben gewoon de eerste maal te doen laten aan den hals, en aan beide zyden van den buik in de spatader, en dat zoo veel als het mogelijk is, en als het Paard verdragen kan; wacht dan een uur, twee of drie, opdat het bloed zich weder tot alle partye kan verdeelen, laat dan weer achter aan de spatader, zoo veel als het kan verdragen, en mogt het gebeuren dat het achter zoo veel niet bloede, als men wilden, zoo moet men weder doen laten aan den hals, zoo veel als het kan verdragen; laat het dan weder twee uren daarna in de borst, zoo veel als het misfen kan; door dit middel zyn er veel de dood ontkomen. Het zetten van drachten moet echter geschieden, daarom is dit mede niet kwaad; en buiten dien, zoo heb ik onderscheidene hulpmiddelen
zien

zien gebruiken. Maar vooral houde ik dit niet goed; namelijk te laten zwemmen, of van hooge bruggen te werpen, den mond op te schroeven, te doen zweeten door heete steenen en azyn daarop te gieten, of het brood, zoo heet als het uit den oven komt en aan ieder zyden van het hoofd een heet brood gebonden, en dan met de allerheetste oly gestreken, dit alles heb ik van geene waarde bevonden; maar doen laten en drachten te doen zetten, is het beste. Hunne drank moet zyn *water* en *roggenmeel* met *honig*, zoo dik en dun als het kan gebruikt worden.

XLV. HOOFDDEEL.

Om Drachten of Fontenellen te zetten.

Daar men veeltids genoodzaakt is om eenige drachten of fontenellen te zetten aan de Paarden om verscheidene redenen, namelijk, als wanneer een Paard zich zelve heeft geforceert, het zy in de borst of schouders, dat men dan het Bouch-
 lau

lam noemt, of op andere plaatsen waar het zoude mogen wezen, al schoon men met de allerbeste zalven, of eenige goede oly-balzem, het een langen tyd gestadig smeert, en dit doch niet helpen wil, derhalven daar dan drachten of fontenellen moeten gezet worden. Dezen nemen weg en trekken na zich al het geforceerde of geronnen bloed, hetwelk door de zalven niet heeft kunnen vermurwt worden, hier in doet hetzelfde veel goed; ten tweeden, zoo is het zeer noodzakelyk in andere heete ziekten, die door langdurigheid van tyd zich zelve door het galächtige bloed en door overvloedige kwade vochten zich hebben verspreid. In deze gevallen doen de drachten goeden diensten, want al schoon men door eenige goede dranken of andere medicamenten de gezondheid der Paarden wel kan helpen, maar omdat men dezelve niet al te zeer met zware en sterke dranken zoude forceeren, als men die al eenige tyd gebruikt heeft; daarom is dit somtyds dienstig: als mede ook
in

in een ſchielyken overval van eenige ziekten die heel ſubiet aankomen, daar men als dan mogte vrezen, dat men geen tyd genoeg zoude hebben om andere medicynen in het werk te ſtellen, om zoodanige ziekten te overwinnen. Wanneer men dit wil in het werk ſtellen, moet men vooreerst wel onderzoeken en naauwkeurig op letten, anders konde daar verſcheidene ongelukken door komen. By voorbeeld: alle drachten of fontenellen worden gezet om alle kwade ongeſteldheden uit te trekken; zoo gebeurt het ſomtyds dat daar zoo veel ſtoffe toekomt vloeijen, dat het een afgryſelyk gezwel maakt, ja meer als de drachten kan verzwelgen: terwyl alles zoo ſpoedig niet tot etterſtof kan gebragt worden; daarom is het altyd hoog noodig, dat men die plaats altyd wel gedekt houd, met een linnen kleed of doek, en met zachte plyſters op de wonden; want de lucht is daar ſchadelyk by, zoo wel de hitte als de koude, daarom met goede zorgen kan men dikwils vele gevaren

voor-

voorkomen, die men anders moet verwachten; want die groote gezwellen die daarop volgen, trekken anders in het ligchaam, of na het hart, en veroorzaken de dood. Om deze drachten of fontenellen dan te zetten, zoo gaat men op onderscheidene wyzen daarmede te werk: vooreerst, om een dracht te maken: neemt van de dunne zwarte *eleboris* of *nieswortel*, die bewonden met *glas* of *werk*, dat het bedekt is, zoo dik als een duim, opdat de wortel niet aan het vleesch geraakt; dit poppetje rondom vet gesmeert met *verkensreuzel*, en dan eene opening gemaakt, daar gy oordeeld dat het van nooden is, en zoo groot dat het propje daarin kan door het vel; voorts vol gepropt met *reuzel*; laat verders de huid losgemaakt; omtrent twee duim in het vierkant, en het propje daarin gestoken, en het dan zoo stil laten zitten, maar wel gedekt, gelyk gezegd is. Nog een andere manier: neemt een vlecht koord, omtrent zoo dik als een vinger, uit de staart of de manen van het paard, en de andere helft van
glas

ylas of *werk*, zoo lang als gy zelven wilt: dan met een plat yzer een opening gemaakt, en steekt dan van boven af aan de bours, of waar het zoude mogen zyn, tusfchen vel en vleesch, zoo lang als gy wilt; maar die opening die tusfchen vel en vleesch gemaakt word, moet wel eens zoo wyd zyn als de koord dik is, anders zou de etterstof niet genoeg kunnen spelen of uitzakken. Ten derden, zoo kan men er ook insteken een *kruiswortel*, een *vyfvinger kruiswortel*, of een *eleborisworteltje*, ieder apart; maar die twee eerste drachten zyn de beste, of ten ware dat het in een haastige ziekten was, gelyk het *Longvuur* is, of een ander pesilientiale en schielyke overval, gelyk de *Klem* of andere dadelyke ziekten, die men dan zoo spoedig niet kan helpen, met doen laten of dranken in te geven, zoo zyn dan drachten of fontenellen noodig en dienstig voor alle ziekten en accidenten, als die goed gelegen zyn; en op zoodanige plaatsen zyn gezet daar ze goede werking kunnen doen.

XLVI. HOOFDDEEL.

Voor eene drooge Long.

Daar is eene ziekten die de Franschen noemen *corbatur*, de Hoogduitschen noemen die *herschlachtig*, maar in de Nederduitsche taal heeft die geen andere naam, als: *eene drooge Long*. De kenteekens daar van zyn een drooge hoest en een korte ademhaling; het is bykans als de dampigheid; de oorzaak daar van is, dat de Paarden somtyds uit den adem werden gereden, overwerkt, of in stoffige wegen gereden zyn. Het hulpmiddel hier voor is, eerst purgeren, en dan doen laten; en de drank die ze drinken moet zyn water, en daarin gelegd een onçe *drop van zoethout*, met een pond gestampte *lynzaadkoek*, als het Paard hier van gedronken heeft, kan men er altyd weer wat by doen; maar onder de *haver* moet men geven wat *zemelen*, en elke reis een à twee handen vol van de gestoten *lynzaadkoek*; het is ook goed de *diapente* te gebruiken;

I

ken; men zal nemen een onçe *diapente*, en koken het met een halve kan *bier*, en dat ingegeven. Men moet weten dat deze ziekten zoodanig is, dat ze niet dadelyk kan genezen worden, al gebruikte men de beste hulpmiddelen, maar dezelve moet met zoetigheid verdreven worden, en de middelen die men gebruikt, moeten dikwils gegeven worden, en ook het poeijer *roijaal* een tyd lang onder de *haver* gegeven, is mede goed; en al te met eens doen laten en purgeren, zoo word het eindelyk verdreven en overwonnen.

XLVII. HOOFDDEEL.

Voor de Mokyoet.

De Mok is zeer different, daarom moet er zeer scherp op gelet worden, om dezelve te kunnen onderscheiden; de eene kan zalven verdragen en de andere niet. Sommige Mokken komen door eenige ziekten, die onder in de uitlokken vallen, en door die brand, zoo komen
 daar

daar gaten in te vallen, hetwelk de Franschen noemen, *blanmal*; deze kan geene de minste scherpte van zalven verdragen, maar die moeten met zachte pappen gehanteerd worden; deze pappen kan men koken van *roggenmeel*, *reuzel*, *bier* en een weinig gestampte *lynzaadkoek*, dat daarop gebonden, en met de zalf *basilicum* voor eerst gesmeert, zoo lang tot dat men ziet dat den brand daar uit is, en dan voorts genezen met de *ægypsium*. Er is nog een andere soort van Mok, daar ook niets uitvalt, maar nogtans zoo zyn het ook zeer scherpe en heete humeuren, die daarin kunnen vallen; hoewel men dezelve wel kan genezen met de bereiding van deze zalf: neemt *ægypsium* en mengt daar onder *spaansch groen* en *gebrande aluin*, men moet het zoo strak maken dat het daarmede opdroogt, en indien dit niet genoeg wil opdrogen, zoo neemt *witte nitriool*, twee onçe, met een half pint *wynäzyn*, dit te zamen gekookt, en alle dagen eens mede gewaschen; het purgeren en doen la-

ten is daarby ook goed, want dit verzet de humeuren, en de medikamenten kunnen des te beter hunnen werking doen.

De derde soort van Mok is die, welke stinkende voeten hebben, daar water met schuim uitkomt; deze hebben somtyds knubbels aan de beenen, maar als zy die hebben dan moet men dezelve affnyden en gelyk maken, en dan deze zalf gemaakt: neemt gebrand *koperrood*, gebrande *aluin* en *spaansch groen*, van elks een onçe, dit klein gestoten, met een onçe *rattekruid*, een half lood *kwikzilver*, en een half pond *reuzel* gesmolten, dit onder elkander gekookt, en al roerende laten koud worden, en dan alle dagen daarmede gesmeert.

Mok-zalf om op te droogen.

Neemt *goudgelid* een onçe, twee onçe *spaansch groen*, een onçe *vitriool*, en een onçe gebrande *aluin*; dit tezamen klein gestoten, en met een pond *honing* laten koken, en als het goed doorgekookt heeft, moet men het

het zoo lang roeren dat het geheel koud is. Maar indien dit nog niet genoeg wilde opdrogen, zoo neemt en roert daar nog *rattékruit* onder, zoo weinig of zoo veel gy oordeelt genoeg te zyn.

Nog een zalf voor de Mok.

Neemt een pond *honig* gekookt, met vier onçe *spaansch groen*.

Nog een ander.

Neemt een pint *wynäzyn*, met vier onçe witte *vitriool* gekookt, en daar alle dagen eens mede gewasfchen, droogt fterk, en is meest altyd goed bevonden.

Een ander.

Neemt *ægypfiacum*, en daar onder geroert zoo veel *spaansch groen* en zoo veel *rattékruud* als men denkt noodzakelyk te zyn, want daarmede kan men het zoo fterk maken als men wil, na dat de gesteldheid der acciden-
dente zyn.

Nog een ander.

Neemt *zwarte zeep*, gemengt met *ongeblyfchte kalk*, dit tot een zalf ge-
maakt

maakt en daarmede gefineert, droogt ook zeer goed.

Een water voor de Mok.

Neemt koperrood, witte vitriool, aluin en lange peper, van ieder twee onçe, spaansch groen een onçe, en een weinig mercurium sublimaat, dat te zamen gestampt, en in een nieuwe pot gedaan, met derdehalve kan regenwater gekookt, en daar alle dagen mede gewaschen; maar om dat de Mok-beenen zoo different zyn, zoo moet men proberen of het met de eene of andere remedie genezen wil.

Nog een ander water voor de Mok.

Neemt een pint wynäzyn, een vierendeel koperrood, een lood aluin, een lood zwavel, een onçe galnooten, te zamen gestoten en opgekookt, en digt toegedekt, is ook goed.

XLVIII. HOOFDDEEL.

Als een Paard het ligchaam te veel purgeert.

Neemt een pint roode of witte wyn, twee onçe olyf oly, een lood terpentyn, een eetlepel poeijer diapente,

ze, en een onçe *metridaat*, te zamen ingegeven, en als men het te drinken geeft, zoo zal men geven *laauw water* met *tarwenmeel* daarin gedaan, zoo dikwils als ze het drinken willen.

Een ander.

Neemt een emmer *water*, en een groot stuk *staal* heet gemaakt, en in het water gestoken om uit te bluschen, dit kan men niet te veel doen.

Een ander.

Neemt een stuk *staal*, driemaal heet gemaakt en in twee pinten *zoetemelk* driemaal ingelegd, dan een maatje *bloem van tarwe* daar onder gemengt, en het Paard daar van ingegeven, zoo veel als men goed vind.

Een ander.

Neemt vier versche *hoendereijeren*, een half pintje *roode* of *witte wyn*, en één *nootenmuscaat* daar onder geklest, en dan ingegeven.

Een ander.

Neemt twee dragma *rhabarber*, een half lood *alantswortel*, en een half

lood *nootenmuscaat*, dit met een half pint *roode of witte wyn* ingegeven.

Een ander.

Neemt een pint *witte wyn*, een pond *oly van olyven*, een half onçe *terpentyn van veretien*, een onçe *metridaat*, een halfje *amandelmelk*, en een klein weinigje *verruis*; dit te zamen onder elkander gemengt, en in een pot een weinig warm gemaakt, en ingegeven, en heel warm gehouden. Indien het een klein, of zeer tenger Paard is, zoo moet men de derdepart minder geven.

XLIX. HOOFDDEEL.

Voor de Louterstal.

De Louterstal is een koude pis, of een brandend water; en spuit veelyds voort door verandering van water te drinken, en voornamelyk als het brak is, ook wel van vermufte *haver* of stinkend *hooi*. Wanneer ze deze ziekte hebben, zullen ze alle oogenblikken willen drinken, en kort daarop pisen; dit water veroorzaakt een

een grooten brand in het ligchaam, dat de Paarden daar door ziek worden. De hulpmiddelen ter herstelling daar voor zyn: neemt vyf of zes *rooden gebakken steenen*, hoe ouder hoe beter, legt die in het vuur, en laat die geheel doorbranden; legt dezelve dan heet in een tobbe met water, en als het koud geworden is, zoo laat het paard daar van drinken; dit gedronken hebbende, al weer op nieuw de steenen gebrand en daarin gelegd. Het is ook niet kwaad eens doen laten, en bladeren van zwarte aalbesfenboomen fyn gemaakt en onder de *haver* te eten gegeven.

Een ander.

Als men in de gelegenheid is, dat men de gebrande klei van de vormen daar men de kanonstukken ingiet, krygen kan, zoo zal men van deze spetrie een genoegzame kwantiteit in een tobbe water doen, en laten het Paard daar van drinken. Anders kan men zich ook bedienen van gebrande leem, of klei van een ouden kalk-oven; dit

in het water gelegd als boven; en als hetzelve er afgedronken is, zoo moet men al weer water daarop gieten, en er gedurig van laten drinken.

Een ander.

Neemt *wit kryt*, en dat gestoten tot poeijer, in het water gelegd, en laat het daar van drinken.

Een ander.

Neemt gestoten *akers* in het water gelegd, en daar van gedronken.

Een ander.

Neemt een pond ongekookte *styzel*, met een half pond *rôbôlus*, heel fyn gestoten en in het water gedaan met *tarwenmeel*, zoodat het dikachtig word. Het is noodig velerhande recepten te schryven, maar daar men alles niet kan krygen, of by de hand heeft, dat men wel zou wenschen, zoo kan men dan het best kiezen, en zich behelpen met hetgeen men het eerst bekomen kan; en ziet men dat het met het eerste hulpmiddel niet wil helpen, zoo moet men het
doen

doen laten, en onder het bloed mengen een korfje *zemelen* of *roggenmeel*, en laten het dan staan drie uren zonder eten, en geven het dat dan te drinken of te eten, zoo het best wil, met het een of het ander, het zy een weinig *haver* daar onder gedaan, of in een emmer met water te drinken gegeven; en verder zoo zyn de *poeijers* van *diapente* of het *poeijer roijaal*, (die tusfchen beide gegeven,) mede goed om te gebruiken.

Nog een ander voor hetzelfde.

Neemt *alantsiwortel*, *gentiana*, *cardebenedictus* en *alzem*, van elks een lood, dit te zamen gestoten en gekookt met een *kan wyn*, en in twee ryzen ingegeven, en eenmaal aan de buik doen laten, is zeer goed.

L. HOOFDDEEL.

Wanneer het vet in het lyf gesmolten is.

Wanneer een Paard zoodanig verhit is, dat het vet in zyn lyf smelt, dat is zeer gevaarlyk; want door den brand word het ligchaam van
blij.

binnen overal geheel raauw; want het vet smelt overal, zoo wel in de darmen als daar buiten; de vliezen van binnen verbranden, en zoo komt het dan aan de long of aan de lever, en dat nog het allergevaarlykste is, is het middelschot, of het net; en zoo dat eenigzints verbrand, zoo moet het Paard sterven. Hierom moet daar met groote naarstigheid op gelet worden; men moet ze ten eersten doen laten, en veel bloed aftappen, om de inwendige brand te benemen; en dat met zachte middelen van binnen zoeken te verkoelen. Vooreerst, neemt *oly van consolida*, *oly van olyven* en *raap oly*, van ieder een halfje, met een muddetje *brandewyn* ingegeven, en geeft het Paard te drinken water met *roggenmeel* en wat *honig* of *mout* daar onder, is mede zeer goed.

Een ander middel.

Neemt een muddetje *oly van olyven*, met een muddetje *brandewyn*, en drie *dooren van eieren*, onder elkander geklopt, tot een drankje, en ingeven

ven tweemaal daags; dit heeft er vele geholpen.

Nog een ander.

Neemt een muddetje *raapöly*; en voor twee stuivers *safferaan*, met een halve kan goed en *versch bier*: dit ingegeven, en een van de verkoelende klisteringen geapliceerd.

Een ander voor hetzelfde.

Neemt een half pint *oly van olyven* met een muddetje *brandewyn*, en een lood *veneetsche driakel*, wel onder elkander gemengt en ingegeven, drie dagen na elkander, dit heeft er vele geholpen. Maar men moet hun aanhoudend *roggen- of garstenmeel* met *honig* in water laten drinken: of anders goed *bier* met *roggenbrood* onder elkander, en laat dit zoo op eten, is mede zeer goed.

Een ander.

Neemt een onçe *schamonie*, met een glas *warm bier* ingegeven, en des anderen daags een half rood *rhabarber*, ook met *bier*, en een weinig *oly van amandelen*, is zeer goed, en dikmaals

maals beproeft; maar men moet altyd voeren met *roggenbrood* en *bier*, om te verkoelen.

LI. HOOFDDEEL.

*Wanneer een Paard Veeren of Gift
gegeten heeft.*

Neemt dan een onçe *orvitaan*, met een pint *wyn* ingegeven, en warm toegedekt, en laten het drie uren zonder drinken.

Een ander.

Neemt een halve hand vol *wynruit*, een halve hand vol *lawas*, met een muddetje *azyn*, en een muddetje *lynzaad oly*, dit tot een drank gemaakt, maar de kruiden moeten klein gehakt worden en dan ingegeven.

Nog een ander.

Neemt een hand vol *saly*, een half pint *zoetemelk*; dit te zamen gekookt zynde, zoo moet daar in gedaan worden een half vierendeel *boter*, en laten het daarin smelten; dan een lood *suiker*, en een half onçe *zevenboom*,
fyn

fyn gestoten, en dit te zamen ingegeven.

Een ander.

Neemt een onçe *veneetsche driakel*, met een half pint *oly van olyven*, en een halfje *brandewyn*, onder elkander gemengt, en dan ingegeven.

LII. HOOFDDEEL.

Een Zwam of Legen te verdryven.

Deze Zwammen komen aan de voorbeenen, boven aan de wezels; deze moeten geopent worden, en dan gebrand met een dik knoopyzer, zoo lang dat de dikke Zwam van binnen geheel verbrand is, hoe harder gebrand, hoe eerder genezen; eerst met *boter*, tot dat de wond klaar is, alsdan met andere heealzaven genezen, gelyk andere wonden. Deze Zwammen komen door het liggen op de hoefyzers, of ook wel door het liggen op de steenen.

LIII. HOOFD-

LIII. HOOFDDEEL.

Om dikke Hakken te verdryven.

De dikke hakken die men gemene-lyk Schythakken noemt, komen door dat de Paarden gemenelyk zich stooten of door achter uit te slaan, zoo dat de zenuwen van binnen beginnen te lekken en dezelve vol water komen; maar zoo lang daar niets anders meer by komt, kan het alleen met smeeren geholpen worden, maar het moet ten eersten geschieden, of anders zoo wast daar zwammig hart of wild vleesch in; als dat daarin gewaschen mogt wezen, zoo kan het smeeren niet helpen. Men moet dan tot het brandyzer overgaan, en maken dan eerst een klein gaatje in de onderste kant, achter aan, zoo groot dat men daar een vinger kan insteeken; neemt dan een heet yzer, daar aan het einde een zeer dikken knop aan is, dat byna in het gat kan, en brand het van binnen redelyk hard; het yzer moet drie- of viermaal heet gemaakt worden. Somtyds komt daar iets uit, gelyk de
kuit

kuit van eene Haring; dan moet het maar matelyk gebrand worden, en niet zoo hard als of dit niet te voorschyn kwam. Als het byna genezen is en nog niet dun genoeg word, zoo moet het nog eens gebrand worden; maar zorgt, dat de buitenste zyde van de huid niet te veel brand, om geen kalen plek te houden. De opening dus met branden gemaakt zynde, zoo moet men de wond eerst met *boter* eenige dagen vol stoppen, tot den brand er uitgehaald is, en dan de wond geheeld met *ægypsiacum*, of met *zap van nagtschade* daar in gespuit, of met een veertje daarin gestoken; en als het begint toe te gaan, dan wat poeijer daar op, omdat het vleesch niet te hoog zal wasfchen.

Men kan ook in alle gevallen eer men tot de branding wil overgaan, de dikke Hakken eerst smeeren. Neemt dan *oly petere*, *oly van lateribus*, en *oly van nardus*, deze drie olyjen onder elkander gedaan, en daar alle dagen mede gesmeert: maar als het met dit smeersel niet wilden genezen,

zoo is men genoodzaakt tot de branding over te moeten gaan, waardoor er vele geholpen zyn.

LIV. HOOFDDEEL.

Voor dollen Knollen.

Deze ziekten is een groote verstop-
ping in de hersenen, waardoor
dezelfen zoo zyn bedwelmt, dat de
Paarden zuffelen ofze dronken waren,
ja vallen of tuimelen neder, en liggen
somyds zoodanig ofze dood waren.
Het is een zware ziekten, die door
groote brand ontstaat, welke uit het
ligchaam na het hoofd vliegt, en de
hersenen verbrand; maar als men daar
goed mede te werk gaat, is het ge-
neeslyk. Het is noodzakelyk dat men
ten eerste het Paard doet laten, en
zoo men de gelegenheid heeft, en de
tyd het toelaat, is het noodig het
in de weide te brengen, voorname-
lyk des nachts, door dien ze geen
bedomptheid van de stallen, kunnen
verdragen; want het is my menig-
maal gebeurt, dat het ons onmogelyk
was

was ze in de weide te krygen, daar de-
zelve byna dood schenen te zyn. De
zoodanigen hebben wy menigmaal op
hordens gelegd, en na de weide ge-
bragt, en aldaar een paal in de grond
geslagen, en het Paard daaraan vast
gelegd, en dan in de neusgaten ge-
spuit, een halfje *wynäzyn*, met een
half halfje *oly van olyven*, en een
dragma fyn gestoten *peper*, met een
klein weinig gemalen *mostaart*; dit in
twee reizen, 's morgens en 's avonds.
Als het begint by zich zelve te ko-
men, en op te staan, dan moet men
dit navolgende ingeven. Neemt een
muddetje *azyn*, met een halfje *oly
van olyven*, en een eetlepel vol *zui-
ker*, en des anderendaags nog eens
dezelfde drank. Als men somtyds
ziet dat het noodig is eenigen drach-
ten te maken, zoo kan men wel aan
den hals of achter de ooren, een
worteltje van *vyfvingerkruit* steken,
hetgeen een goede dracht maakt; ik
heb er menige genezen zonder drach-
ten, maar men moet altyd trachten
dit buitens huis te krygen, want de

lucht helpt veel; is het zomerdag, dat het des daags heet is, zoo moet men die over dag op stal en des nachts buiten brengen. Is er nog meer van nooden, zoo neemt de *diapent*, is ook goed ingegeven, maar eerst gekookt met *bier*, en dat dikwils in de neusgaten gespuit, gelyk hier vooren gezegd is, en laat het water met *roggenmeel* en *honig* drinken.

LV. HOOFDDEEL.

Voor Kramp in de Beenen.

Het gebeurt veelyds dat de Paarde kramp in de beenen krygen, voornamentlyk in de achterbeenen, zoo, dat de Paarden styf blyven staan, en het hun onmogelyk is voort te kunnen loopen; men moet wanneer dit gebeurt, de geringste middelen eerst beproeven, hetwelk veelyds gelukt; neemt twee sterke kerels, aan elken zy van het hoofd één, en zet het Paard met een groote kracht achterwaarts, slaat het met een bollepees of met een stok voor het hoofd, of

voor

voor de borst, of voor de beenen, en door deze geweldige achterwaarts dringende kracht, is het dikwils los geraakt. Zoo dat niet gelukken wilde, (hetwelk zelden gebeurt;) zoo moet het in de noodstal gebragt worden en het krampbeen met een touw van vooren opgenomen, en hetzelfde over het lyf vast gemaakt; en laten het dan zoo met groote force springen, zoo moet de kramp er uitgaan, en dan het been gesmeert met *terpentyn oly*, om de veerkracht te bevorderen, en dan wat gewandeld. Men kan het nog op een andere wyze beproeven. Wanneer men op een hooge of bergächtige plaats is, zoo moet men het Paard met geweld dwingen om achterwaarts te gaan; dit is wel een van de beste middelen om de kramp er uit te krygen, alzo het door de kracht gedwongen werd, dat de peezen weder veerkracht krygen.

Balzem, tegen gekrompene of opgetrokken Peezen en Zenuwen.

Neemt in de voorzomer de uitspruit-

fels van *genever boomptjes*, twee à drie pond, stoot die in een mortier zoo week als pap, mengt hier onder twee pond *versche boter*, zet het in een pan op het vuur, en laat het omtrent een vierde van een uur sterk opkoken, zet het dan af, en omtrent koud geworden zynde, zoo wringt het door een doek. Zet dan deze doorgewrongene *boter* (die nu groen moet zien) weder op het vuur, en doet er op nieuws twee pond van de genoemde gestampde spruitjes in, en nog een vierde van een uur opgekookt en doorgewrongen; dit is een uitnemende balzem voor deze kwaal. Het gebruik is, dat ge eerst met een drooge hand de beleedigde plaats zoo lang strykt en wryft tot ze goed warm is, neemt dan een stukje van deze balzem in de hand, en wryft het zeer sterk in: dit twee à driemaal daags, en veertien dagen achter elkanderen gedaan, zal zekerlyk beterschap geven.

LVI. HOOFDDEEL.

Voor gezwollen Beenen, of anderzints.

Het gebeurt veelyds dat een Paard geslagen of gestoten word, en dat daar eenige gezwollen van komen die niet wel weer willen weg gaan, zoo neemt dan *litargerium aureum*, *rôbôlus* en *vitriool*, van elks even veel, en dan klein gestoten, dit gemengd met *honig* en *brandewyn*, en daarmee gesmeert.

Voor gezwollen die oud en hard zyn.

Neemt *kwikzilyer*, gemengd en gedood met *terpentyn*, doet daar onder fyne gestoten *litargerium* en *rôbôlus*, laat dit daar vyf of zes dagen op zitten; wanneer het dan daar af is, zoo moet men het nog wat smeeren met *reuzel* en *kwikzilver*, onder elkander gemengd tot een zalf, want dit doet verwyderen en verzachten alle verouderde en verharde gezwollen.

Nog een ander.

Neemt *wynmoer*, het zy roode of

witte, (doch de roode is wel de beste, wanneer men die krygen kan,) twee kannen, laat dit zoetjes koken, en doet al roerende daar onder een pond *tarwenmeel*, met een pond *honig* en een pond *bruine zeep*; laat dit al roerende koken, totdat het bekwaam is, gebruikt het zoo warm als het lyden kan, maar men moet toezien dat het niet aanbrand.

Voor hetzelfde.

Neemt een half pond *spaansche zeep*, schraap die heel fyn in een muddetje *brandewyn*, klopt dit onder elkanderen in een pot, dan is het een goede zalf.

Nog voor hetzelfde.

Neemt *koemest* met oude *boter* en *brandewyn*, onder elkanderen gemengd en warm gemaakt, en daarop gelegd.

Voor Gezwellen die oud en hard zyn.

Neemt gestoten *lynzaadkoeken*, een pond, *roggenmeel* twee pond, *bloemen van kamille* fyn gestoten, *venegriek* een lood gestoten, *robólus* een lood, en een muddetje *lynzaadöly*, kookt dit
dit

dit tot een dikke pap, met half klein bier en een half *wynäzyn*; en wel gekookt zynde, ligt het daar warm op.

Voor gezwollen Beenen.

Neemt *klei aarde*, zout en *wynäzyn*, onder elkander gemengd tot een pap; dan de beenen rondom daarmede bestreken, zoo dik als het er op kan, en dat dikwyls ververscht, trekt krachtig uit.

Nog voor gezwollen Beenen.

Dewyl de gezwollen zeer onderscheiden zyn, en dat men sommige met kleine hulpmiddelen dikwyls zoude kunnen helpen, maar aan sommige Paarden wil men dikmaals niet veel kosten doen, dewyl men ook wel op plaatsfen is daar men alles naar zyn genoegen niet kan hebben: derhalven zyn hiertoe velerhande medicamenten die zeer goed zyn: neemt twee pond *tarwenmeel*, mengt daar onder *wyn* of *water* in een pot, tot een pap, en doet er dan nog by: een half pond *bólus*, een pond *honig*, een half pond *zwarte pek*, een half pond *terpentyn*,

twee onçe komyn , twee onçe oly van beijen , twee onçe dealthea , een onçe drakenbloed , twee onçe laurierbesfen , twee onçe venegriek , twee onçe lynzaadmeel , met een onçe speköly ; laat dit alles goed onder elkanderen zagties koken , maar men moet daar zoo veel wyn of water by doen , dat het zyn behoorlyke dikte houd . Dit als een fchorze daarop gefmeert ; deze medicamenten zyn wat kleefächtig ; wanneer er dit dan eenige dagen op gelegen , en zyn werking meest gedaan heeft , zoo neemt wat lampöly en maakt die warm , smeert het dan daarmede , zoo weekt het wederom los , en wast het dan met pis .

LVII. HOOFDDEEL.

Voor gedrukte Paarden , door Zadel of ander Tuig.

Het gebeurt veelyds dat de Paarden gedrukt worden met de zadel of andere tuigen , komende veelyds door onvoorzigtigheid , want als iemand op reis gaat , zoo dient vooral
 zorg

zorg gedragen te worden, dat de zadel wel op het Paard past, het zy die oud of nieuw is; het voornaamste is, dat de zadel voor op de schoft niet kan inzakken, dewyl een Paard aldaar op het allerminste geen drukking lyden kan, omdat aldaar de beweging gedurig gaan moet, en die plaatsfen met weinig vleesch bedekt zyn; terwyl dit gestel met het gebeente, en veel zenuwen en aderen te zamen is aan elkanderen verbonden, zoo datze op die plaats zeer weinig dekzel hebbende, de alderminste kwetzing niet kunnen verdragen. Zoo het dan gebeurt dat het op de schoft word gedrukt, is het veel gevaarlyker als op andere plaatsfen, die dan meer vleeschwonden genoemt worden en kunnen met veel minder moeite genezen worden als die gene daar wy eerst van hebben gesproken. Ik rade dus een ieder aan, wel acht op de zadel te geven; by voorbeeld als men eerst op reis gaat, dan is het Paard dik en rond, de zadel is wel opgevuld, maar de Paarden worden dunner en verminderen, het kus-

kusfen of het opvuldsel van de zadel pakt op elkanderen, en zoo gaat als dan de zadel inzakken: derhalve moet men gedurig daarop letten en daar naar zien: wanneer men begint te bemerken dat het begint te zakken, zoo moet men daar dadelyk hulp toe zoeken; fomtyds is het op den weg, of op de reis, dat men geen Zadelmaker kan bekomen, zoo moet men met hooi, gras, of stroo tusfchen de zadelboom en het kusfen opvullen, zoo veel als men oordeeld noodig te zyn, en zoo doende kan men verscheidene dergelyke accidenten voorkomen, waardoor meenige Paarden bewaard worden, zoodat den Ryder zyn reize met plaifler doen kan; dit heb ik nu alleen gezegd om zulks voor te komen. Maar wanneer men het accident gewaar word, zoo moet het evenwel hersteld worden, doch daar is een groot onderscheid tusfchen de wonden op den rug, op de ribben, of op de schoft, gelyk hier vooren is verhaalt.

Voor gedrukt op de Schoft.

Wanneer een Paard voor op de schoft gedrukt en gezwollen is, en men nog niet regt kan bemerken of het dienstig is geopent te worden, zoo zal men vooreerst daarop liggen dit volgende: neemt *brandewyn* en *oly van olyven*, van elks de helft, met een weinig *rôbôlus*, dit goed door elkan-deren geroert, en daarvan zoo veel ge-nomen als men noodig heeft, nadat het gezwel groot of klein is, neemt dan *werk* en maakt hetzelfde daarin doornat, en legt het daar dan zeer dik op, en een goed verband er om, dan zal men des anderendaags kunnen ontdekken, of het gezwel geopent moet worden, ja, dan neen. Zoo gy bemerkt dat het zal moeten worden geopent, zoo moet zulks door de kunst geschieden; geopent zynde, is het noodig te onderscheppen of er ook ka-nalen zyn, en dan kruiswys geopent, zoo ver het vel gaat, snyd dan de vier hoeken heel glat af, zoo ver het los is, opdat gy een vlakke wond kunt krygen, want de wonden die op den
rug

rug eenige kanalen hebben, die zyn gevaarlyk, maar vlakke wonden die genezen eerder. Neemt dan zoodanige zalven als hier vooren wegens de wonden beschreven zyn; eerst van de zachte, en dan van die wat meer opdrogender zyn.

Nu aangaande van de andere drukfels op de ribben, zoo die ook mede groote gezwollen mogten hebben, gelyk het dikwils gebeurt; die kunnen verdreven worden zonder snyden, met eenige pappen of zalven. Het is ook goed te gebruiken pappen van *koemest*, *brandewyn* en *hoter* in een pot heet gemaakt, en op de gezwollen gelegd; doch indien dezelve moeten geopent worden, dan moet men zorg dragen dat de wonden vlak en er geen kanalen meer zyn; dit gedaan en onderzocht hebbende, zoo kan men de genezing bevorderen met zalven of poeiers, en met het uitwasfchen van zappen van groene kruiden: als namentlyk: *nagtschade* en *schelkruit*, gestampt in een vyzel, en door een doek gedaan, dit gebruikt, is zeer goed.

Nog

Nog een ander.

Neemt *steenkalk* met *honig*, gemengd tot een deeg, en dan in den oven gelegd by het brood, laat het hard bakken, en dan fyn gestoten, is ook zeer goed.

Nog voor hetzelve.

Wanneer de plaatsen niet veel doorbroken zyn, zoo neemt *kamfer* een achtstendeel lood, *seruis* en *bólus* van elks een vierde lood, *witte precipitaat* een zestiende lood, en zoo veel *oly van olyven* er by gedaan om er een smeerzame zalf van te kunnen maken: en daarmede tweemaal daags gesmeert.

LVIII. HOOFDDEEL.

Kreupel in de Borst.

De kreupelheid in de borst word genoemd by sommige *Bouchlam*, andere *Bouchzwinde*; deze kreupelheid kan voorkomen, door dat een Paard loopt of gereden word tegen een paal of boom, waardoor zy van binnen beledigt worden en eenigzints van zyn plaats

plaats gezet en gekneust worden, en daardoor kreupel werd. Andere krygen het dat fomtyds de zadelbomen van de zadel affchieten, of te veel na vooren van het Paard glyden, als dan zoo komt het gewricht van het fchouderblad heel hart tegen den boom van de zadel, en word door het lang ryden zoo geforceert en verhit, dat de zenuwen opdrogen en opkrimpen. Andere kunnen het krygen met over floten te fpringen; ook die door andere Paarden geflagen worden: deze alle fchynen wel eenerlei accidenten te hebben, doch daar is veel onderscheid in, alzoo fommige een opdrooging aan de fchouderbladeren krygen, altemets aan eene zyde, fomtyds aan beide zyden, zoo zal men dit op eene andere manier behandelen, als wel de anderen, daar men de uitwerking niet zien kan waaruit dat hetzelfde fpruit.

Ten eerften dan, voor die geene daar men de verkrumping of verdrooging bemerkt, zal men nemen een groot gewigt, of een grooten fteen, en het Paard op de eene zyde nederge-

gelegd, maar met de kwade zyde boven; dan moet men zoo hard wryven als het mogelyk is, en slaan de plaats vol met vlymslagen; smeert het daarna eenige dagen achter een met de zalf, gemaakt van *dealthea*, *popelieen* en *oly van beijen*, onder elkanderen gesmolten, en warm daarop gesmeert. Wanneer het een tyd lang gebruikt zynde, niet verandert, of men geen beterschap bespeurt, zoo zal men nemen een half pond *boter*, met een onçe *spaansche vliegen*, gekookt, en het Paard het beste voorbeen opgenomen, en de voet of knie vastgebonden met een touw, en laat het dan op het kwade been zoo lang springen en loopen in de route, totdat het zweet, hetwelk men noemt droog zwemmen, en als het Paard dan zoo warm gesprongen is, dan in de borst doen laten, en met de zalf van *boter* en *spaansche vliegen* heet en warm gesmeert; dit zal zeer hard trekken en beginnen te zwellen, doch dit moet zoo lang gedaan worden totdat de vochtigheid die van

de zalf komt, begint op te houden, dan afgewreven, en weder op nieuw gesmeert, gelyk te vooren, maar men moet eenige dagen nog stoven.

Nog voor Kreupel in de Borst.

Alzoo de kreupelheid in de borst zeer wonderlyk en veelyds onbegrypelyk en het gebrek in de zenuwen van binnen of van buiten is; maar indien het in de onderste inwendige deelen is, zoo is het niet mogelijk dat de allerbeste zalven zoodanig zoude kunnen penetreren tot de grond toe; derhalven moet men daartoe gebruiken de beste behandeling. Terwyl nu dit gebrek en deszelfs oorzaak zoo verschillend is, en daar men niet zeker weten kan hoe ze zulks gekregen hebben, zoo is het niet kwaad dat men de drank ingeeft die voor de Vervangen Paarden hier vooren beschreven staat in het XI. Hoofddeel, en dan in den borst doen laten, en aan die zyde daar het kreupel is moet men midden in de borst door het vel een klein gaatje

ma-

maken, en steken daar een tabakspypje in, en blazen de geheele borst op; die opgeblazen zynde, moet men daarin gieten warme oly van kamille, oly van rozen en van *consolida*; als men dat zoo eenige dagen heeft gedaan, zoo moet men aan de onderste kant een opening maken, opdat de etterstof er kan uitloopen, anders zoo trekt men ook wel twee haren zelen daar door, alwaar men oordeelt dat het van nooden is, en laten dan de etterstof acht of veertien dagen uitlozen en afdrogen. Om de voeten te verkoelen, zal men dezelve alle dagen met *kocmest* omflaan.

Nog een zalf voor het Bouchlam.

Neemt oly van pieren, oly van beijen, lynzaad-oly, spek-oly, terpen-tyl oly, popelieën en oly van kamille, hiermede acht dagen gesmeert en dan daarna nog acht dagen gestooft met gekookte stoofkruiden; het is ook zeer goed, dat men neemt gebrande houtasfche, en die in *wynäzyn* gekookt, en daarmede gewasfchen.

Nog een ander.

De bouchader geopend zynde, laat men het redelyk bloeden; daarna de borst gefineert met *bar oly*, *peter oly*, *terpentyn oly*, *lorbren oly*, van elks even veel: indien het wat te sterk is, kan men het verzachten met een weinig *boom oly*. Hier goed warm mede gesmeert, en met een heet yzer ingedroogt, opdat de kracht der *olyen* des te beter kan indringen.

LIX. HOOFDDEEL.

Voor Steengallen in de voeten.

Het gebeurt veelyds dat de Paarden kreupel zyn van de steengallen, al hebben dezelve goede voeten, nogtans zyn die daar in verborgen, gelyk ik onderscheidene malen gezien heb; niettegenstaande andere oordeelden, dat dit gebrek zich in de borst opdoet. De oorzaak waaruit die spruiten is zeer onderscheiden; sommige door de zware drukking van de yzers, andere uit de natuur; daarom is het noodig als de Paarden

den

den kreupel zyn, dat men naarftig onderzoekt waar die te vinden zyn, en zoo men dezelve ontdekt, moet men die tot de grond toe uitwerken, en gemakkelyk doen beflaan: neemt dan bruine *zuiker kandy*, legt die daarop, en met een yzer twee à driemaal in gebrand, en dan weer verzacht met *terpentyn-* en *raap oly*.

LX. HOOFDDEEL.

Nog voor de Steengallen.

Als de Steengallen wel uitgewerkt worden tot de grond toe, moeten die verscheidene dagen met *terpentyn oly* gesmeert worden, hetwelk zeer goed is om te verdoven: dit zoo eenige dagen achtervolgd hebbende, zoo smeert daar gesmolten *groene wasch* op, en laten het daarop zitten. Het gebeurt veelyds dat de Steengallen door *fēnyn* of door andere kwaadaardigheid komen te zweeren, het zy van onderen of van boven: dan is de beste raad ten eersten de zool uit te nemen, opdat de voet

lucht kan krygen, en dan van boven daar eenige opening gemaakt hebbende, dan de zalf *ægypsiacum* met *werk* daarop gelegd, en zoo het niet genoeg wilde drogen, zoo doet daar wat gebrande *aluin* op.

Nog voor de Steengallen.

Men moet de voeten wel dun uitsnyden op de Steengallen, en dan bruine *zuiker kandy* met een heet yzer daarop gebrand, een reis of drie als het beslagen word, dan verdwynen dezelve.

LXI. HOOFDDEEL.

Voor de Spykers of Nagelen in de Voeten getreden.

Het gebeurt veeltys dat de Paarden eenige spykers of nagels in de voeten krygen, hetwelk somtys van weinig belang is, maar ook veeltys groote en gevaarlyke accidenten veroorzaken; want als de kwetzuur tot in het vleesch, hetwelk het kootbeen of andere bedekt, en de eindens der zenuwen beschermt, komt door

door te gaan, veroorzaakt veeltyds eene ontlekking van het zenuwwater, en maakt een onlydelyke pyn. Het gereedste middel is, de zool uit te nemen, en indien de wond wat te veel komt in de voet toe te zwellen, gelyk gemeenlyk gebeurt, zoo moet men ten eersten een klein stukje *mercurium sublimatum* daarin steken en eene opening maken, om daar wat in te kunnen gieten: en zoodra als gy een opening hebt, neemt dan *oly van rozen* met weinig *wasch*, onder elkanderen gesmolten, en daarin gegoten, en een plyster met *basilicum* daar over heen gelegd, en voorts de zool overal met *terpentyn* belegd. Om den brand uit te trekken, moet de voet dik met *koemest* ombonden worden; en zoo de wond dan niet beter word, en het zenuwen of ledenwater niet wilde ophouden, zoo is er nog een ander hulpmiddel. Neemt een weinig *katoen*, maakt daar een wijkje van, en gedoopt in *terpentyn oly*, steekt het van boven tot beneden in de wond, legt dan nog een natten wiek boven op

de wond, steekt het dan in de brand, en laat het zoo in de wond braden; giet daar dan wat *lamp oly* in en boven op, het zal stempen; en wanneer de wond genegen was van boven toe te gaan, zoo moet men daar weer wat *mercurium* op doen.

Een andere schoone Wondplyster.

Smelt een pond *geele wasch*, en acht lood *terpentyne*; mengt daar by twee lood *oly van olyven*, en twee lood fyn gewreven *finaber* of *fermilien*, dit koud geworden zynde, kan men daar rollen of koekjes van maken en tot het gebruik bewaren: het blyft jaren goed. Als men het gebruiken wil, smelt men een weinig in een eetlepel en giet het zoo warm in de wond; om hetzelve wat vlugger te maken, en tot zuivering der wond, kan men er by het gebruik eenige druppelen *geest van lepelbladen* by doen.

LXII. HOOFDDEEL.

Voor de Leest.

De Leest is een accident, komende in de achterbeenen van de Paarden, onder de hakke, achter op de schenkel, zynde een dikte, een weinig bolächtig, maar niet heel zacht, hetwelk de Paarden doen hinken; deze moeten op dezelfde manier geholpen worden, gelyk hier vooren van de Overhoeven beschreven staat, eerst met te slaan, en dan met heete *oly van beijen* al kokende daar wat vlymslagen in doen, gelyk als er van de Overhoeven beschreven staat, want het is een vochtigheid die zich uit de zenuwen daar plaatst, en door de tyd hard werd; ze kunnen alle verdreven worden, en genezen op dezelfde manier, gelyk de Overhoeven.

LXIII. HOOFDDEEL.

Voor Raspen aan de Beenen.

Deze Raspen komen uit zich zelve, en is een vochtigheid gelyk

lyk de douw, dewelke uit de gewrichten te voorschyn komt, zoo wel voor als achter aan de beenen; deze vochtigheid maakt harde roven, en men kan ze met deze zalf genezen: Neemt oud *spek*, smelt dit in een pan op het vuur, giet het dan op koud water, laat het koud worden, en het water daar schoon afgedaan; neemt dan een pond van hetzelfde, en een half pond *buskruit*, met een onçe *spaansch groen*, fyn gestoten, roert dit te zamen onder elkander tot een zalf, (hoe ouder deze zalf is, zoo is ze des te beter) en als men het daarmede smeert zoo moet men het vier of vyf dagen zoo laten, zonder iets daar aan te doen, dan vallen de roven af, en als het weer droog word, nog eens; men zal zulks geen driemaal doen, of het is genezen.

Voor hetzelfde.

Neemt een onçe *oly van olyven*, met een half onçe *bloem van zwavel*, onder elkanderen gemaakt tot een zalf-

zalfje, en om de twee dagen daar eens mede gesmeert, tot dat het genezen is.

Nog voor hetzelfde.

Neemt een pond *verkensreuzel*, smelt die, en dan vier lood *kwikzilver*, eerst wel gebroken, met speekzel in een klein flesje, en dan gemengd onder elkander tot een zalfje; men moet de *kwikzilver* met het speekzel wel breken, en dan goed onder elkander met de *reuzel* mengen; dit is een goed hulpmiddel.

LXIV. HOOFDDEEL.

Voor Bloedpisen.

Wanneer een Paard bloed spuuwt of bloed pist, hetwelk veeltyds komt door volbloedigheid, of dat het komt door overhaastig loopen of ryden; het zy dan gekomen door wat oorzaak het mag zyn, het moet wederom hersteld worden; zoo moet men dan ten eersten doen laten in de spooräder aan de buik, en dan ingegeven als volgt: Neemt een lood

narduszaad, of by gebrek van dien, neemt zaad van *zellery* en *lawaszaad*, van ieder een half lood, een mudde-
 detje *oly van olyven*, en een mudde-
 tje *wyn*, onder elkanderen gemengt, en
 koud ingegeven, dan des anderendaags
 nog eens doen laten aan den hals of
 aan de borst; kookt dan wat *hoendermest*
 met *bier*, geeft dit het Paard in, het
 geneest; of anders, *spekwortel* met *bier*
 ingegeven.

Nog iets om te geven als het noodig is.

Neemt *cremortartarie* een onçe,
 en een onçe *oly van olyven*, dit met
 een half pint *bier* ingegeven.

LXV. HOOFDDEEL.

*Om het Bloed te doen stempen door het
 laten, of door kwetzuren.*

Wanneer het bloed niet stempen
 wil door het doen laten, het
 zy aan de borst, aan de hals, aan de
 buik, of anders waar het mag zyn,
 steekt dan een naald of spelt dwars
 door de huid daar het gelaten is,

omwind het met een zyde draad, of met een paardenhaar rondom, laat het zitten tot den anderen dag, maakt het dan los. Wanneer het komt van kwetzuren, het zy gehouwen of gestoken, of hoe het zoude mogen wesen, zoo neemt *bovist* of anders opgedroogt *duivelsbrood*, en dat in de wond gedaan, met een goed compres daarop gebonden, het stempt; of anders zoo neemt *tarwenmeel*, en dat in de wond gestopt, zoo dik men kan, en dan met een goed compres, en sterk windsfel er om heen gedaan, is zeer goed; of neemt *brandenetelen* gehakt en in de wonden gelegd, stempt dadelyk; *rôbôlus* in den wond gedaan, en dan met *werk* daarop vastgebonden, is ook zeer goed; maar als het zonder *bôlus* geschieden kan, is het beter; want *bôlus* maakt de wond brandig, zoo dat men wel een dag of twee noodig heeft, eer dat men de wond weder herstellen kan, want na het gebruik van de *bôlus*, wil de wond niet wel opdrogen.

LXVI. HOOFDDEEL.

Kwetzuren in de Mond.

Het gebeurt veelyds dat de Paarden eenige kwetzuren in de mond krygen; sommige door kwetsen, andere van groote venynigheid, en andere weder door de waterkanker; deze bovengenoemde accidenten zyn alle nog geneeslyk; ten eersten voor kwetzuren, wascht de wonden met een weinig zout water, droogt dezelve dan wel af; neemt daarna honig, met een weinig azyn gemengt, en daarop gesmeert, geneest alle wonden in de mond; maar als het komt door eenige kwade verrotting, hetwelk men de waterkanker noemt, zoo moet men die plaats en eerst hart doen wryven met een poeijer gemaakt van witte gebrande vitriool en gebrande aluin onder elkander, en daarna de mond weder uitgewaschen met azyn en wat gestampte knoflook daar onder, en dat dan met een poppetje aan een stokje, of met een doekje in de mond schoon uit-

uitwaschen, en de mond met honig gesmeert om te verzachten; dit eenige dagen gedaan zynde, geneest.

LXVII. HOOFDDEEL.

Engelsche voeten.

Dat zyn die geene, die zoo struflig over einde staan, en altyd zoo rappig en mokkig zyn; neemt ten eersten en bind daarop verscheidene dagen wat menschendrek, dit gedaan zynde, zoo bind daar eenige dagen wat spek op, en alle dagen met loog tot de grond toe schoon afgewaschen, en daarna met de groene wondzalf voorts genezen, welke hier voren is gemeld. Zoo dit niet genoegzaam mogt helpen, zoo neemt een onçe *cantarides* of *spaansche vliegen*, met een vierendeel *boter* gekookt, en daarmede driemaal gesmeert, laat het dan zoo eenige dagen berusten, tot dat de roven van zelfs afvallen: en dan voorts met de voorschrevene groene zalf genezen.

LXVIII. HOOFD-

 LXVIII. HOOFDDEEL.

Hoorn-zalf.

Daar worden verscheidene soorten van hoornzalven gemaakt, maar deze worden geroemt door vele menschen. Neemt *hars*, *wasch*, *terpentyn* en *pek*, met *lynzaadöly* gekookt tot een zalf.

Een ander.

Neemt *vernis*, *schapenongel*, *terpentyn*, *teer* en *boomöly*, van ieder een vierendeel pond, dit onder elkander gesmolten, is ook een goede zalf.

Nog een ander.

Neemt *honig*, *teer*, *lynzaadöly* en *wasch*, onder elkander gesmolten tot een zalf, is ook zeer goed.

 LXIX. HOOFDDEEL.

Om Luizen te verdryven.

Neeft *tabak*, kookt het in *water*, en nadat het gekookt is, doet het door een doek, en daar wat *arsenicum* onder, en wascht het daarmede.

Voor

Voor hetzelfde.

Neemt *rattekruit* een onçe, gekookt met twee kannen *water*, en daarmede gekamt.

Nog voor hetzelfde.

Neemt *spek-oly* en smeert ze daarmede; of neemt *precipitaat*, een half lood, *zwavel* en *vitriool* van ieder twee onçe, dit tot een zalf gemaakt.

LXX. HOOFDDEEL.

Van den Ouderdom.

De ouderdom te kennen, is aldus: wanneer een Paard twee en een half jaar oud is, zoo beginnen de vier tanden in het midden te wisselen, twee onder en twee boven voor in den mond, zoodat die vier tanden op zyn drie jaren al geschoten en jonge tanden in de plaats heeft; dan op zyn vierden jaar wederom vier, te weten aan elke zy van de nieuwe een onder en een boven; dan op zyn vyfde jaar nog een, en de vier laatste aan beide de hoeken, aan elke

M

zy

zy een onder en boven, zoo zyn dat dan de laafte die voor uit de mond zyn; en op zyn zesde jaar dan zyn alle tanden volwasfchen, maar de hoeken nog wat heel; op het zevende jaar alle gelyk, maar op de hoektanden een klein zwart plekje; op zyn achtste jaar zyn ze alle wit op de einde, zoodat dan de zekerheid gedaan is, en dan verder moet men zich reguleren aan de krostanden en andere particulariteiten naar elk zyn goeddunken.

LXXI. HOOFDDEEL.

Voor de Varent.

De Varent is een zeer kwaad accident der Paarden, en komt op het hoofd, regt midden op, tusfchen de beide ooren of aan beide zyde achter de ooren, ook aan beide zyde op de fchoft, het werpt zich zelve op, met dikke gezwellen, zeer sponsieus; dit zich zoo eenige tyd verftoond hebbende, breekt fomtyds van zelf door, doch moet ook wel

wel eens geopent worden, en is dan vol etterstof, hetwelk blyft dragen, gelyk een fistel, of pypzweer. Dit accident komt uit een overtollige vochtigheid, en spruit uit de zenuwen, en blyft aldaar op dezelve hangen, makende een groote vertooning in de zenuwen; door het scherpe brandige water. Dewyl nu de zenuwen van taaije en sterken aart zyn, zoo kan het bedorvene van het gezonde niet gescheiden worden; daar dit ongemak de Varent altyd niet op een en dezelfde manier genezen word, want het is een geheel andere zaak als men in tyds daarin voorziet, eer het kwaadaardige alreeds tot in de zenuwen is doorgedrongen: of dat men van te vooren dit kwaad komt te stuiten, eer dat het zoo verre komt; derhalven zoo zyn de hulpmiddelen different; want zoo lang het zich zelve nog in de zenuwen niet heeft ingewikkelt, zoo kan het nog geholpen worden, met poeijers en dranken, om die opgezwollen holligheid en vochtigheid wederom in te drogen,

gen, gelyk wy hier zullen aantonen; maar wanneer het zoo verre gekomen is, gelyk wy hier boven gezegd hebben, zoo kan het met dit eersten niet geholpen worden, al had men de beste hulpmiddelen van de wereld; hierdoor komt dat er menig een bedrogen word, dat zy zeggen gekent te hebben, die alle deze gebreken konde genezen met dranken, zonder met de hand daar aan te werken; maar zy zyn bedrogen. Sommige zyn geneesbaar, maar niet alle, want ik hebbe daar vele voorbeelden van gezien. Het eerste hulpmiddel hier voor is, bloed te doen laten, en dan genomen witte *vitriool*, twee onçe, *elebori albi & negri*, of zwarte en witte *nieswortel*, met twee onçe *zoethout*; dit te zamen in een linnen zakje genaait, en in een tobbe met *water* gelegd, en daar van laten drinken tien dagen lang, en als het water er afgedronken is, wederom ander daarop gegoten.

Nog voor de Varent.

Na dat dit voorschrevene alzo gedaan

daan is, en nogtans geen verandering te zien is, zal men dezen drank ingeven: neemt gemalen *pokhout*, *zevenboom* en *kreeftsöogen*, van ieder een onçe, dit te zamen gekookt, met twee kannen klein *bier*, dit in drie deelen verdeelt zynde, en dat drie dagen na den anderen ingegeven; maar wanneer men dan ziet, dat alle deze hulpmiddelen niet helpen, zoo moet men besluiten dat er eenige *hapering* aan de zenuwen moet wezen. Men moet dan op een andere wyze na de oorzaak der kwaal zoeken, het zy dan door *karozyne*, *snyden* of *branden*, en dan zoo verre komende, dat men de regte grond en oorzaak komt te ontdekken, hetwelk gemeenlyk in de zenuwen, of somtyds wel in het been komt te gebeuren, zoo moet men anders te werk gaan; is het dan in de zenuwen, zoo moet men het doode van het levende *affnyden*, en die plaats daar gy wilt zoeken met een instrument, het zy met een *lancet* of *korrozyf*, neemt dan *mercurium sublimaat*,

de groote als een knikker, en steekt het zoo diep er in als gy denkt te moeten wezen, laat het daar twee à drie dagen in zitten, totdat het van zelfs los word, is het dan nog niet groot of diep genoeg, doet het zoo lang totdat gy opening genoeg hebt; en daarna als gy op de grond klaar zyt, dan de wond genezen met wicken; eerst van *basilicum*, en daarna met *ægyptiacum*, of andere goede heeizalven, of poeijers, gelyk men in andere wonden gewoon is te doen. Men neemt dan ook wel een lood witte *vitriool*, met een half pint *wyn*, laat het daarin smelten, en bet het daarmede, en dan *tarwenmeel* in de wond gestroot. Op deze manier zyn er vele geholpen.

LXXII. HOOFDDEEL.

Hulpmiddelen voor Spatten aan de Beenen der Paarden.

Wat aangaat de spatten aan de beenen der Paarden zyn tweederlei: het eene word genaamt *Been-spat*, of zoo sommige zeggen *Koespat*,

spat, dewelke zyn hard en droog, gelyk een been. Hier over zyn verschillende gedachten, hoe en uit wat oorzaak die aan de beenen komen: ik kan hier geen andere reden van geven, dan ik by ondervinding bevonden heb; terwyl zelfs Veulens of jonge Paarden die de moeders nog zoogen, hier reeds mede behebt waren; sommige aan een, en andere aan beide de beenen. Ik heb er gezien die het gekregen hebben met groote force, met loopen of springen, zoo dat de accidenten zoo wel uit de natuur als uit groote force komen; daarom moet men wel zorg dragen als men jonge Paarden wil aanfokken, dat men toeziet dat de ouden daar niet mede besmet zyn, want het erft over, en het is een accident dat alle Paarden die het hebben veel minder waard doet zyn, al schoon die nog hinken of kreupel gaan, en zelden gebeurt het, of dat kwaad volgt achter aan.

De andere soorten van spatten zyn zacht en weekächtig, en worden ge-

naamt *Bloedspatten*: de oorzaak van deze is almede veelyds uit de natuur; want al de Paarden die zoo bolächting van beenen zyn, hebben de meeste nood daarvan; fomtyds door hard loopen of springen, en door groote force kan het ook gebeuren dat de zenuwen daarvan barsten, en uitpuiling maken; gelyk mede de bosfen in de knieën of ellebogen, achter aan de beenen, die gemeenelyk op dezelve wyze veroorzaakt worden, als de zachte spatten. De gallen die gemeenelyk onder aan de beenen komen, zoo wel achter als voor, werden uit dezelve oorzaak voortgebragt: namelyk fomtyds door grooten arbeid en geweldige force, zoodat deze accidenten omtrent van eenerlei natuur zyn met de voorgaande. Derhalven al hetgene voor de zachte spatten goed is, is ook bekwaam voor de zachte bosfen en gallen, als ook voor de dikke hakken aan de achterbeenen, die men schythakken noemt, kan gebruikt worden.

Hulpmiddel voor harde Spatten.

Neemt *euforbium*, *cantarides*, van ieder een onçe, *oly van laurieren*, een lood *maagdenwasch*, met een lood *hars*, dit onder elkanderen gesmolten tot een zalf, en daarop gestreken met een warm mes of met een plat spaantje, en dan een heet yzer daar tegen gebonden, dat het heet word, en laten het daarop zitten; des anderen daags wederom hetzelfde, tot vier à vyf dagen lang, maar men moet eerst het haar glad affnyden, opdat het daar des te beter op kan blyven zitten. Dit dan vier à vyf dagen gedaan zynde, moet men het alle dagen waschen met *brandewyn*, totdat het wederom van buiten genezen is, en dan nog acht dagen gesmeert met *traan*. Als het dan gebeurt dat het hinken nog niet wilde overgaan, zoo is het laatste hulpmiddel die met een plat yzertje op zyn kant gebrand, en gebrand zynde, *pek* gesmolten, en kokent heet daarop gedaan, en met een weinig *werk* daar boven over; laat dit daar zoo lang op liggen tot

het van zelf afvalt. Deze voorzeide hulpmiddelen zyn mede goed voor Overhoeven, en kunnen daarmede genezen worden.

Voor zachte Spatten, Bosfen, Gallen en Schythakken.

Deze accidenten zyn van een en dezelfde natuur, en is een vochtigheid die hunne oorsprong heeft uit de zenuwen. Om deze dan te genezen, gelyk ik honderden gedaan heb, zoo kan men dan vooreerst gebruiken de lichtste of beste hulpmiddelen die goed genezen, en niets beschadigen; maar om diens wille dat deze accidenten somtyds wat oud zyn, of dat de Paarden die lang gehad hebben, zoo willen sommigen wel eerder weg gaan als de andere; zoodat men somtyds wat langer moet aanhouden, en hulpmiddelen met goed oordeel gebruiken, de eene wat beter als den andere, al naar goeddunken, en nadat de zaak vereischt.

Neemt *traan* van een *walwisch*, vier onçe, op de hand vet gesmeert, en
sterk

sterk ingewreven, tot dat de hand heet wordt; dan een heet yzer daar tegen gehouden, en laten het geheel warm indrogen en uitbranden; dit een tyd lang gedaan zynde, helpt gemeenlyk. Doch zoo het niet wil beteren, zoo zal men het volgende kunnen nemen, daar er hier wel tien van herstellen, eer men er een contrary vind.

Nog een ander voor hetzelfde.

Neemt *oly petere*, *oly van tigchelen* of *oly van aarden*, van elks een onçe, *oly van nardus* en *spek oly*, van elks ook een lood; deze olyen onder elkander gemengt, en daarmede alle dagen heel heet gewreven, is zeer goed, maar het is altyd goed de spatader gekort of uitgehaalt, opdat de vloeijing van boven in de beenen vallen kan.

Nog voor hetzelfde.

Neemt een onçe *spaansche vliegen*, heel fyn gestoten, met een half vierendeel *boter* gekookt, en daarmede verscheidene dagen gesmeert, het zy dat het gallen, bossen, of spatten zyn, is zeer goed voor alle drie. Maar
zyn

zyn de accidenten van eenen anderen aard, en dat al de voorschrevene hulpmiddelen niet baten wilden, hetgeen zelden gebeurt, zoo moet men de voorschrevene hulpmiddelen gebruiken, die voor de drooge spatten geschikt zyn; of ten ware dat men die nog wilde branden, hetwelk somtyds nog eenigzins goed is, maar het is niet zeer aangenaam, om dat het eenige lidteekens nalaat; daarom moet men de andere hulpmiddelen gebruiken, want die maken de beenen niet mismaakt, en het zal van de tien of twintig geen twee mankeeren, zonder branden, met smeeren van de olyen om te genezen.

Wat aangaat de scheithakken, gelyk ik boven gezegd heb, genezen dikmaals met smeeren, maar ik heb ook gezien dat die hakken van binnen door eenige forceering zoo gekneust waren, dat ik die moest openen, en daar dikwils groote stukken dood vleesch uitgehaald heb; ja somtyds als kuit van de haring; wanneer dit nu gebeurt, zoo is het onmogelyk het met

met sineeren te verdryven. Maar men moet dan eene kleine opening maken aan de onderste kant, opdat als dan het lid minder kan gezien worden; en het is zeer dienstig als het geopent is, dat men een heet yzer, met een knopje er aan in brengt, om van binnen dood te branden, des te beter zal het dun worden en spoediger genezen.

LXXIII. HOOFDDEEL.

Voor geborste Zenuwen.

Daar is byna geen onderscheid tus-
schen de spatten en de geborste
zenuwen, en daar is geen accident
daar een Paard zoo aan onderhevig is
als deze, voornamelyk de geene die
eenige groote fatigen moeten doen;
dezelven komen meest aan de voor-
beenen; het is een dikte boven op de
voet; deze kan men genezen als volgt:
Neemt *oly van beijen* en *zwart pek*,
van ieder vier onçe, *lynzaad oly* en
petere, van elks twee onçe, dit on-
der elkander in een pot heet gemaakt
en

en met een kwastje op alle beide zyde van de zenuwen daarop gestreken, drie of vier dagen na elkander, en dan eenige dagen opgehouden; neemt dan wat gesmolten *boter*, met *oly van olyven*, en smeert het daarmee, om er de roven af te krygen: of anders kan men het ook met zeepwater afwaschen. Dan wederom drie dagen achter elkander gesmeert, en dan weer gewaschen. Dit hulpmiddel is ook goed voor spatten en gallen die veroudert of verwydert zyn.

LXXIV. HOOFDDEEL.

Waarschuwing.

Nademaal dat alle Paarden niet even jong, even oud, even groot, nog even klein zyn, alsmede eenige die zeer teer zyn, gelyk sommige Barbarische, Engelsche en Spaansche Paarden, zoo moet men weten dat de jonge, of heele kleine, zeer delicate en teeren Paarden, de medikamenten na proportie moeten toegediend worden; want alle deze medikamenten die in dit boek beschreven staan, zyn geschikt

schikt voor Paarden van middelbare groote, sterkte, of van een bekwaamen ouderdom; maar wanneer men heeft zeer jonge, zeer kleine, of zeer oude Paarden, zoo moet men een weinig minder geven, naar goeddunken.

LXXV. HOOFDDEEL.

Om Wratten te verdryven.

Daar zyn vele Paarden die wratten hebben, sommige aan het hoofd, anderen aan de buik, of ook wel aan de beenen; als het wratten zyn die verheven staan boven de opperhuid, zoo kan men eene sterk gewasten zyde draad nemen en binden die om dezelve heen, en dagelyks wat aanhalen, totdat de wratten afvallen. Maar, wanneer de wratten (zoo als dikmaals gebeurt) plat en breed zyn, dan is er niet beter als dat men neemt *vitriool oly*, en daar zoo veel van opgedaan als men denkt noodig te zyn, en alle dagen dezelve affnyden, totdat de wratten genezen zyn; maar men moet er voorzichtig mede te werk

werk gaan, dat men er niet te veel *vitriool oly* op eens op doet. Men kan ook *sterkwater* gebruiken, maar de *vitriool oly* is wel het beste hulpmiddel om de wratten weg te krygen.

NB. Op dezelfde manier kan men ook de wratten en puisten van de mok of stinkbeenen verdryven.

LXXVI. HOOFDDEEL.

Voor Kanker in de Voeten.

Dit is een van de grootste acciden-
ten die een Paard kan overko-
men en die ook by alle meesters voor
ongeneeslyk gehouden word; doch ik
heb voor weinig tyd geleden, een krach-
tig hulpmiddel daar voor uitgevonden,
waarmede ik er veel genezen heb.

Vooreerst moet men aan de voeten
de oude hoorn schoon uitsnyden, tot
het leven toe, en de kankerächtige
plaats tot de grond toe schoon maken;
dit gedaan zynde, neemt dan *vitriool
oly* met een weinig *steenkalk* daar onder
gemengt, en dat dunnetjes daarop ge-
streken, dan *werk* daarop, en een *leedre
lap*

lap onder het yzer gelegd, en dat zoo gecontinueert, tot men ziet dat het genezen is. Men moet het met omzichtigheid gebruiken en weten hoe veel *kalk* men daar onder moet doen; dit kan men aan het accident ge-
waar worden; fomtyds wat minder en fomtyds wat meerder *kalk*, naar goed-
dunken. Dit is een onfeilbaar hulp-
middel, hetwelk ik onlangs uitgevon-
den en met goed gevolg gebruikt heb.

*Om een Paard een wit teeken of een
Kol voor het hoofd te maken.*

Neemt één eetlepel vol *steenkalk*, en zes eetlepels met *regenwater* gemengt, maakt de plaats daar men het teeken wil hebben nat, neemt dan een elst, steekt het door de huid van het Paard zyn voorhoofd, in de midden daar het teeken wezen moet, pas in en weer uit; dit dan doorgestoken zynde, trekt de elst er uit, en steekt dan een yzer priem-
tje in dezelfde plaats: dit ge-
daan zynde, neemt dan een vast ge-
draaide draad, zoo dik als een pek-
draad, twee vaam lang, en die tot
N het

het einde daarom gewonden, zoo vast als men kan, en zoo breed bewinden als men het teeken hebben wil, en laten het dan zoo voor het hoofd zitten. Dit gedaan zynde, laat dan het Paard ryden tot het zweet, dan op stal gezet, en laten hetzelve vier en twintig uren staan, dan wederom afgedaan, en de priem daar uit getrokken, en de plaats met den platten hand neergedrukt, en daarna zeer vet met *verkensreuzel* gesmeert, zonder daar iets meer aan te doen; dan valt er door den tyd eene roof af, en dan is de plaats voorzien met wit haar; maar men moet wel acht geven als men het daarop gedaan heeft, dat het niet afgeschuurd, of daar af gestooten word.

LXXVII. HOOFDDEEL.

Teekenen van een welgemaakt en deugdzaam Paard.

Een welgemaakt Paard voegt best een klein en mager hoofd, en moet voorzien zyn van groote oogen, en
sterk

sterk van gezigt. Kleine sterke ooren. Lange manen. Een groote mond en dunne lippen. Boven de oogen vol. Groote neusgaten. Een lange dikke sterke hals. Wel besneden van kaken. Een sterke borst. Hoog van voorbeenen en kort van achteren. Hoog van schoft. Regt van rug. Groote platten ribben. Breed van kruis en wel geklooft. Dik van buik en wel gezouken. Vol van heupen. Wel aan geribt. Breed en dik van billen, en wel gebroekt. De staart van achteren vastgesloten. Platte schenkels. Glad en effen op de spatten. Een lange staart. Zwarte hoeven, en kort besneden van koten.

Eenige regels, welke een beminnaar van Paarden wilden geobserveert hebben.

Eerstelyk, moet een Paard op zyn gewone tyd met behoorlyk voeder, zoo van haver als hooi; (dat wel gewonnen is,) verzorgt worden.

Ten tweeden, hetzelve zuiver en klaar water op behoorlyke tyd tot drank te verschaffen.

Ten derden, hetzelfde op stal met rofsen, kammen, afwasfchen, enz. goed te reinigen en fchoon te houden.

Ten vierden, hetzelfde in het ryden dikmaals te laten wateren, en ftyf te gorden, voornamentlyk als het hard bereden moet worden.

Ten vyfden, wel te ftrooijen als het op stal komt, en het zweet van de beenen af te wryven.

Ten zesden, hetzelfde in het voor- en najaar een weinigje bloed te laten aftappen.

Ten zevenden, 's morgens eens te laten ryden.

Vervolgens zegt hy ten *laaftfen*, als er iets aan een Paard moet gedaan worden, als aderlaten, purgeeren, beflaan der hoeven, en dergelyke; dat het moet gefchieden met het wasfchen van de maan, en zich dan vervolgens van de middelen bedienen, waarvan wy reeds een goed gedeelte gemeld hebben.

VERSCHIEDENE
HULPMIDDELEN
VOOR
OSSEN
EN
KOEBEESTEN.

I. HOOFDDEEL.

*Voor zieken en kranken Ossen en
Koebeesten.*

Als een Koebeest zeer ziek is, zoo zal men nemen *alzem, mater, meipe* en *jufvrouwmark*, van elks een hand vol, met drie worteltjes van zwarte *nieswortel* of *vierkruid*, te zamen klein gehakt, met wat *zout*, en een half pond *boter*; dit onder elkan- der gemengt en er pillen van gemaakt, en die ingegeven met een half pint *wyn*, en indien het des anderen daags niet verandert, zoo moet men doen aderlaten en kroppen.

Voor hetzelfde.

Neemt *huislook*, stoot dat met zout en anderhalf bierglas zap van het kruit van *nagtschade*, een glas vol *azyn*, en twee versche *hoender-eijeren*, dit te zamen ingegeven.

Een ander.

Neemt *kalmus*- en *peperwortel*, van elks vier lood, klein gesneden, mengt daar een lood *gengber* by; giet er een mengelen *brandewyn* op, en laat dat te zamen vier dagen in warm zand trekken. Giet hier dan nog by een kan vol *oud bier*, hetwelk te vooren op *lepelbladen* en *saly* is overgehaald of afgetrokken. Geeft hier de zieken beesten 's morgens en 's avonds telkens zes lood van in: gy zult zekerlyk hulp vinden, als het drie à viermaal gebruikt is.

Als de Beesten niet eten willen.

Zoo moet men *bier* koken met *roggenmeel*, en wat *boter* daarin gedaan, en dat ingegeven om te versterken.

Voor hetzelfde.

Neemt *kalmuswortel* klein gesneden of gekneust, en *toppen van alzem*, van elks zes lood, *knoflook* vier lood: kookt dit in een genoegzame kwantiteit water, en laat de Koe hier van drinken; doch zoo zy zulks om de bitterheid niet drinken wilde moet men het hun in den hals gieten.

II. HOOFDDEEL.

Voor een Beest dat het lyf zwelt.

Neemt een lood *narduszaad*, met een lood *foelie*, een half lood *nootenmuscaat*, dit zamen gekookt met een kan goed *bier*, en als het gekookt is, twee versche *eijeren* daarin gedaan, en dan ingegeven. Maar Koeijen die een kalf dragen, zouden het niet wel kunnen verdragen zonder aan het jong schade te doen.

III. HOOFDDEEL.

Voor een Beest dat veel kugcht en hoest.

Neemt een handvol *hondsdras*, met een half lood *narduszaad*, en

een hand vol *byvoet*, heel klein gestoten, te zamen met een hand vol *zout* gekookt, en een kan oud *bier* of *wyn* in twee reizen ingegeven.

Nog een ander voor de Kugcht of Hoest.

Neemt *hondsdrif* en *peterwortel*, van elks een lood, dat gekookt met een kan *bier* en ingegeven.

Een ander voor de Hoest.

Neemt harden *paardenkeutelen* drie deelen, *witte honden klamei* een deel, *witte honig* vyf deelen, en vyf deelen *water*, kookt dit zoo lang tot het water omtrent verkookt is, wringt het dan door een doek, en geeft daar alle dagen iets van in.

Nog een ander.

Neemt een onçe *drop* van *zoethout*, een half vierendeel *rozynen*, en een half vierendeel *vygen*, dit te zamen gekookt met twee kannen *bier*; als het gekookt is, daar onder gedaan een muddetje *oly van olyven*, met een onçe oude *boter*, dit in drieën verdeeld, en dan drie dagen na elkanderen ingegeven, en eens doen laten.

IV. HOOFDDEEL.

*Voor gezwollene Eller, of Kloven
in de Speenen.*

Indien er een hart gezwel is aan de Eller, zoo zal men het eerst smeeren, om ryp te maken, met een zalfje, gemaakt van reuzel, *dealtha* en *popeljoen*, dit te zamen gesmolten, en als men ziet dat het eenigzins ryp word, dan zal men het openen; en indien het weder mogt genezen, en niet zagt wilde worden, dan zal men het smeeren met dit navolgende zalfje: neemt *oly van beijen*, met *popeljoen*, en *oly van kamille*, *oly van rozen*, een weinig *kamfer*, een weinig *spek oly*, en een weinig *oly van lynzaad*, met *wasch*, dit onder elkander gesmolten, en daarmede tweemaal daags gesmeert, en alle vier óf vyf dagen eens met *zeep* gesmeert, en laten het daar een nacht op zitten, en des morgens weder afgewaschen, daarna droog zynde, al weer gesmeert, alzo vergaat het langzamerhand.

Een ander.

Neemt *amandel-oly*, zoo veel gy wilt, en *goudgelit*, zoo veel als genoeg is om een zalfje te maken: en hiermede gestreken.

Nog eens.

Neemt *verkensreuzel* en *kamfer*, van elks evenveel, dit gemaakt tot een zalfje, is zeer goed bevonden.

Een ander dat zonder weerga is.

Neemt *blauwyzel*, een half lood, *potäs*, een lood, *spaansch groen*, een vierdendeel lood, *kamfer*, een derdendeel lood, *wit kruut*, twee lood. Wryft dit in een vyzel tot een poejer, zift het door fyn gaas of doek, mengt het dan onder dikke room, tot het bekwaam is om mede te smeeren.

Men kan op dit poejer ook *brandewyn* gieten, en als het er eenige dagen op gestaan heeft, dan door een doek doen: en de kloven van de uijers zag-tjes er mede gebet, en dadelyk met de zalf gesmeert.

Voor gezwollene Uijers.

Neemt *koestront* twee parten, *kamille* en *wierbloemen*, van elks twee handen vol: kookt dit in twee ponden *water*, wryft er dan zoo veel fyn gestoten *lynkoek* onder, dat het wil mengen en aan elkander hangen: smeert dit op een doek, besprengt het met *brandewyn*, maakt het warm, en legt het om de Uijers vast.

V. HOOFDDEEL.

Waarschuwing.

Daar is niets noodzakelyker dan het laten, en dit moet ten minsten tweemaal in het jaar geschieden, want door de overvloed van bloed, komen veel gebreken; men kan dit ligtelyk aflyden, want wy weten dat wy menschen aan verscheidene ongemakken zyn blootgesteld, en door zwaren arbeid dikwils zweten, of de natuur verwarmen, waardoor zy dezelve te hulp komen, en het bloed zichzelve komt te zuiveren, en door dien de beesten door goed of kwaad eten

eten zichzelve zoodanig voeden; is de voeragie goed, zoo vergaren die een groote hoeveelheid van goed bloed, hetwelk hun door de groote overvloed schadelyk is, als ook het kwaad voer, dat hun kwalyk bekomt, daarom zoo is het noodzakelyk dikwerf te doen laten, waarmede men veel ongevallen en ziekens kan voorkomen, zoodat het die geene zoo noodzakelyk is die goed bloed hebben, als de andere.

VI. HOOFDDEEL.

Voor het Longvuur.

Neemt *boontjes hoolwortel, bakelaar, rhabarber, kolokwint*, van elks een onçe, *eloboris albi* of witte *nieswortel*, een half lood, *veneetsche driakel*, een onçe, *gentiane*, een lood, dit te zamen gekookt met vier kanne *bier*, wel toegedekt, en laten het zoo lang koken tot dat de derde part verkookt is; dit in drie reizen ingeven, te weten, de eerste reis des morgens, het tweede des avonds, en het der-

derde des anderendaags des morgens,
en dan gelaten en gekropt.

Een ander voor het Longvuur.

Neemt een half pint *oly van olyven*,
met een muddetje *brandewyn*, een lood
metridaat, en een lood *veneetsche dria-
kel*, dat ingegeven, alsmede dan doen
laten en kroppen.

Nog voor hetzelfde.

Neemt *narduszaad* een onçe, *zeven-
boom* twee onçe, onder elkander gesto-
ten tot poejer, en gekookt met twee
kannen *bier*, totdat de derdepart ver-
kookt is, dan daar nog onder gedaan
een half lood *boksbloed*, met drie stui-
vers *safferaan*, en dat ingegeven.

Nog eens voor het Longvuur.

Neemt *wynäzyn* een muddetje,
een half pint *raap oly*, een lood *schel-
kruit*, een lood *wynruit*, *eleboris* een
kokosnoot-schelp vol, dit te zamen ge-
stoten met een bolletje *knoflook*, en een
half pond *honig*; dit onder elkanderen
geroert, en ingegeven drie dagen na
elkander, of ten ware dat de beesten

al te flap en krank mogten zyn, kan men wel een dag overslaan.

VII. HOOFDDEEL.

Voor Koeijen die op het Kalven staan.

Het gebeurt veelyds dat Koeijen die zeer naby op het Kalven staan, dat hunne Ellers komen te zwellen, zoo door zucht of beginsel van melk, zoodanig als of zy gekalft hadden, al is het nogtans verscheidene dagen van te vooren; zelden werd hier veel acht op gegeven, omdat vele menschen oordeelen dat het niet noodig is voor dat ze gekalft hebben; maar nogtans zoo komen daar veelyds groote ongelukken door, want door ontsteking van de Eller, die zeer groot is, trekt door het geheele ligchaam, en maakt zoodanige ontsteltenis, dat daar de beesten aan komen te sterven, daarom, om dit voor te komen, zoo moet men die beesten allen dagen melken, even of ze al gekalft hadden, om ze van de zucht en de pyn te ontlasten, en zoo doende komt men veel

veel zwaarigheid voor, die anders daar uit zouden kunnen voortkomen.

VIII. HOOFDDEEL.

Nog een Hulpmiddel voor Osfen en Koebeesten.

Al zoo er onderscheidene ziekten onder de beesten zyn, zoo zyn er nogtans maar twee, die alle beesten zeer onderworpen zyn, namelyk de overvloed van bloed, en ten anderen overvloed van gal, welke beide sterk in de beesten huisvest: derhalven zoo is dit navolgende hulpmiddel zeer goed om het bloed te temperen, en de overvloed van gal te doen verminderen. Neemt daartoe *caliaga*, *gentiana* en *mirrhe*, van elks een half onçe, dit te zamen klein gestoten, en met een kan bier opgekookt, en dan door een doek gedaan zynde, neemt dan twee dragma *salprunel*, met een half lood *cremor-tartari*, twee dragma *bitterheilig*, en voor eene stuiver *safferaan*; dit dan alles onder elkander gemengt, en de helft

helft daar van laauw ingegeven, en de andere helft des avonds daarna, of des anderendaags 's morgens, en ten eersten moet men doen laten aan beide zyde van de buik, en de mond gewasfchen met *zout* en *water*.

IX. HOOFDDEEL.

Nog eenige middelen voor Ofsen en Koebeesten in het byzonder.

Als het zeer natte zomers zyn, zoo heeft de ondervinding my geleert, dat de Koebeesten en Schapen met zeer ongezonde levers en ook wel met milten geplaagt worden, ja men heeft er wel levende dieren in gevonden die de bekende Bot, niet zeer ongelyk waren.

Het eerste middel dat in dit geval kan gedaan worden, is, om zoodanig een beest aanstonds voor eenige weken op stal te nemen, en geven hem *hooi*, en *boonen* er onder gemengt, te eten, en alle morgen een pil van *terpentyn*, zoo groot als een kokosnoot, en daar omtrent een vierendeel lood poejer van *bransteeen* onder gemengt,

mengt, en ook fomtyds wat *anys* en *genever oly*, voor een drank, om daags tweemaal in te geven; tot dien einde, neemt *toppen van alzem*, anderhalf lood, *gentiaanwortel*, drie lood, *sasfefras hout*, vier lood; laat dit vier en twintig uren staan weken in een warme plaats, of liever op heet zand, en koken het dan omtrent drie vierde deelen van een uur; in een genoegzame menigte water, en geven er alle morgen omtrent ander half pond van in, en dan er een klein teugje klaar water op drenken; als men hier eenige stukken *kaneel* by doet, zal het des te beter zyn.

Een zweetmiddel voor Ossen en Koebeesten.

Neemt *honds- en hoenderdrek* die wit is, van elks een derdehalf lood, *kamfer*, een half lood, maakt daar een balletje van, en propt hetzelfde door de keel van het Koebeest.

X. HOOFDDEEL.

Voor Blynen aan de tong en verhemelte des monds, lippen, enz. waardoor de Osfen en Koebeesten dikwyls het grazen belet wordt.

Dit is een foort van ongemak aan de beesten, die veel overeenkomst heeft met de zoogenaamde Spruw, dewelke de menschen meermalen in ziekten overkomt; om dezelve te verdryven, moet men zich bedienen van eene foort van tong-schraper, die ieder na zyn oordeel moet maken of laten maken, nadat hem dezelfde het bekwaamst schynt te wezen, en schraperen met dezelve het slym en de blyntjes van de tong der Osfen en Koebeesten, zoo veel als doenlyk is; maar vele ontzien zich niet dit gedaan zynde, de tong met fyn gestoten Peper te bewryven, wat het verhemelte, lippen, enz. aangaat; maar wascht dezelve met dit volgende vier à vyfmaal daags: Neemt *ægypciacum*, twee lood, geest van ytriool, een

een achtsten deel loods, *lepelbladen*, derdehalf lood, en *brandewyn*, vier lood; neemt dan een kwastje van *werk* of uitgefraast doek, en strykt het daarna met een weinigje *roos-* of *vitriool-stroop*.

XI. HOOFDDEEL.

Een goed hulpmiddel voor de Schurft.

De Schurft wordt dikwyls met weinig goed gevolg op onderscheidene wyze behandeld. Een regtschapen Boer moet my grootelyks dank weten dat ik hem dit middel zoo openhartig ter hand stellen; waar door een ongemeen getal zoo schurfd Koebeesten als Schapen mede geholpen zyn. Tot dien einde dan, neemt *takbakssteelen*, een genoegzame meenigte, en perst daar omtrent acht lood vogt uit. Op dusdanige wyze: men legt de steelen egaal op elkander, hier wind men een tamelyk dik touw om; als dit omwonden is, neemt men een fyner touw, en zoo er nog geen zap uitlekt, alweer een fyner, op dezelfde

wyze als het Scheepsvolk hun pik-tak toestellen. Neemt dan *levende kalk*, anderhalf lood, *witte precipitaat*, een vierendeel lood, *spaanfche vliegen*, een half lood, *bólus*, twee lood, *kamfer*, een lood; maakt alles zoo fyn, dat het kan gezift worden, en wryft het wel ter degen onder een, laat daar druppelsgewys de fap van tabaksftellen by loopen, en gedurig wryven, in een niet al te ruimen vyzel, hier door zal men een zalfje bekomen dat bekwaam zal wezen om te smeeren. Dat wel toegesloten in flesjes met een kurk en blaas voorzien. Als men het noodig heeft, moet de beledigde plaats alle vier uren dunnetjes er mede gefmeert worden. De gebruiker zal bevinden dat hy zyne moeite niet te vergeefs in het werk gesteld heeft.

XII. HOOFDDEEL.

Verscheidene Koortsmiddelen, zoo voor Paarden, Ofsen als Koebeesten.

De Franschen zeggen dat er voor de koorts geen beter hulpmiddel

del is, als in het begin de bloedaf-tapping van twee tot vier ponden, en dan deze klisteer. Neemt *gerstenwater*, drie pond *salie*, *rozemaryn*, *vioolbladen* en *parestaria*, te zamen een hand vol; fyn gesneden zynde, kookt het te zamen omtrent een kwartier uur, daar onder gedaan een klein handje vol *zout*, zet het af en giet het door, by welk doorgietzel men doet, *oly van rozen* en *zoete amandelen*, van elks zes lood, en gebruikt het warm voor een klisteer.

Een hulpmiddel voor hoofdpyn der Paarden, Osfen en Koebeesten.

Zoo er de minste blyk is dat een Paard, Os of Koebeest met hoofdpyn bevangen is, namentlyk nog *haver* of *hooi* willende eten, en behalven dat ze loom en traag er uitzien, kan men zich van het volgende middel bedienen: Neemt *gebrande aluin*, fyn gestoten *glas*, van elks twee lood, *geraspte nootenmuscaat*, een lood, *zuiker-kandy*, vier lood, dit in een pint *wyn* gedaan, en het beest ingegeven twee

uren van te vooren eer hy wat te eten krygt.

Schoon dat de hoofdpyn juist geen oorzaak van de onlustigheid der Paarden, Ossen of Koebeesten is, zoo is dit middel nogtans zeer bekwaam om de slym op de maag te doen verdwynen, en dezelve goede eetlust te doen krygen; zoo men ten eene-maal verzekert is dat het hoofdpyn is; laat het beest twee à derdehalf pond bloed aftappen, zonder onderscheid van ader, en gy zult bevinden niet kwalyk gedaan te hebben.

XIII. HOOFDDEEL.

Tegens ontsteeking der Oogen.

Als de oogen der Paarden, Ossen of Koebeesten ontstoken en opgezwollen zyn, zoo neemt de volgende pap: *kruim van tarwenbrood*, zoo veel als men denkt dat genoeg is, vermengt hetzelve met *brandewyn*, en dit tot een deeg gemaakt, doet er dan by een lood *kamfer* en het wit van twee of drie *hoendereijsen*, legt dit een

een hand breed rondom de oogen, des 's morgens en des avonds, en gebruikt dan dit onderstaande oogenva-ter: Neemt een vers geloutert *ei*, kookt het hard, snydt de door aan twee stukken, legt er omtrent de groote van een fioot zuiver koperrood in de plaats, en doet de twee helften weer te zamen, zoodat in plaats van het door het koperrood blyft: om- wind het met een fyn doekje, en legt het te weken in een glas met *rozen- water*, gedurende de tyd van zes uren. Doet van dit water tien à twaalf druppels in de oogen, vyf à zes malen, in de tyd van vier en twintig uren.

NB. Dit water moet alle drie of vier dagen vers gemaakt worden; want zoo het langer blyft staan, word het al te scherp.

Nog een byzonder oogenva-ter voor Paarden, Ossen en Koebeesten.

Neemt *chelidon*, of *hederæ terrest*, die in de schaduwachtige plaatsen groeit, vier à vyf handen vol, stoot

ze wel in een marmeren mortier, terwyl dat gy zes *eijeren* laat hard koken, en stoten dan het witten met bovengemelde *chelidon*, of *hederæ*, doet er by een half pint zeer klaren *witte wyn*, de helft minder *rozenwater*, *candy-zuiker* en *wit koperrood*, van elks drie lood.

*Nog eenige Oogmiddelen voor Paarden,
Ossen en Koebeesten.*

Voor ligte kwalen en die in haar begin zyn, moet men dadelyk by de hand zyn; tot dien einde dan heb ik zoo veel ligte, en eenvoudige middelen aangeraden, als die geene welke duur en moeijelyk te bereiden zyn, zoodat een man van oordeel zich aanstonds na vereisch van zaken zal kunnen bedienen, voor koude en dikke oogen door zinkings veroorzaakt, dat men zich dan bedienen kan van de volgende voorschriften: Neemt *vlierbloemen*, vier handen vol, besprengt dezelve met *rozenwater*, en stampt het onder *kruim van wittebrood*, kookt het dan met *melk*, en kokend heet af-

afgezet zynde, doet het door een doek en legt het, zoo warm op de oogen, 's morgens en 's avonds ververschen; of laat een *korst tarwenbrood* op een rooster braden, dan in *brandewyn* wel ter degen doorweken, en leggen het op de oogen 's morgens en 's avonds; ververschende; of, zoo sommige willen, laten een *padde drogen*, en gedroogd zynde op de oogen leggen; my is van iemand gezegd die zulks zoude geprobeert hebben, dat het van goed gevolg geweest is, zoo de Padde (na dat ze gedroogd is,) in *brandewyn* (daar een klein stukje *vitriool usti* in gelegd heeft,) den tyd van een half uur, en dan op nieuw weder nat werde gemaakt.

XIV. HOOFDDEEL.

Een plyster, om diktens die door stooten of schoppen veroorzaakt zyn, te verdryven, zoo van Paarden, Ofsen en Koebeesten.

Neemt vier pinten *moer van roode wyn*, doet dezelve koken op
O 5 een

een zeer langzaam vuur en gedurig omroeren, tot dat dezelve begint dik te worden, doet er dan by *fyn tarwenmeel* en *honig*, van elks twee pond, *zwarte zeep*, een pond, dit er onder geroerd, en zoo lang laten koken, tot een bekwame zalf, en dat op de beledigde plaats van uw Paard, Os of Koebeest kan geappliceert worden.

Behalven voor stooten of schoppen, is dezelve ook goed tegen allerhande soort van ontstekingen, en te beter, als er een half vierendeel *kamfer* onder gedaan word.

Iets anders tot hetzelfde einde.

Neemt *paarden- of koepis*, een pond, *bloem van zwavel*, een lood, *aluin*, vierdehalf lood; laat het tot een zesde deel verkoken, en wascht er eenige malen des daags mede.

Nog een andere remedie.

Neemt een goede menigte *wortel van malvæ*, of van *bismalvæ*, kneust ze, en laat ze in *bier* koken tot ze week worden, doet er dan zoo veel van dezelfde bladen by; laat alles op
nieuw

nieuw koken, tot zoo lang dat het zeer week is; stoot ze te zamen in een vyzel, en doet er onder wat *varkensreuzel*, of *oud smeer*, enz.; de compositie wyders verdikkende, met een genoegzame kwantiteit *lynkoekenmeel*; om nu hetzelfde te appliceeren, moet men de beleedigde plaats eerst bestryken met beste *honig*, en dan van deze compositie, zoo heet als mogelijk is gesmeert op een stuk oud doek, en vervolgens met een windsel omzwachtelen; gaat hier zoo mede voort, des morgens en 's avonds, zeven of acht dagen achter een, zoo zult gy bevinden dat de dikte of zwellung van de ledematen der Paarden, Ossen of Koebeesten verdryven zullen.

Een ander, dat met goed gevolg geprobeert is, en ons tot een zonderling beschermmiddel word aangeprezen.

Neemt het *wit* van zes *eijeren*, en een groot stuk *aluin* in eene steenen schotel, roert het zoo lang dat het een dik schuim word, dit kan binnen de tyd van een kwartier uur geschieden,

den, doet er dan by een glas beste *brandewyn*, roert dit vooral goed onder uw gemaakte schuim; neemt dan nog een half pond beste *honig*, mengt er dit ook onder, en legt het er dan in behoorlyke orde op.

Nog een ander.

Neemt *koestront*, zoo veel als gy oordeelt genoeg te zyn, kookt dit in *water*, en daar onder gedaan wat fyn *lynkoekenmeel*, dat het naar een pap gelykt; dit er dan heet om gedaan, en hetzelfde vernieuwen als het koud word, dit is goed tegen dikke beenen, met weinig omslag en minder kostbaar.

XV. HOOFDDEEL.

Een lavement voor Paarden, Ossen en Koebeesten.

Neemt *malyæ* of *bismalyæ*, van elks een hand vol, *plantag*, twee handen vol, *chicor*, *lactuca* en *partulac*, van elks een hand vol; maakt dit te zamen onder elkanderen tot een kookzel, met twee pinten water en

en doet er dan by twee lood *pulvis policresta*, of *sulpher, preparat*, en een vierendeel pond *boter*, die versch is, met acht lood verzachtende *boom-oly*, dit is een zeer verkoelend lavement, dat in bloedspuwingen zeer geroemt wordt.

Nog een poejer tot hetzelfde einde.

Neemt *wynruit*, *lactuca* en *partulac*, van elks twee handen vol, droogt dezelve en maakt ze tot een fyne poejer, neemt dan *galnooten*, en maakt die ook fyn, tot de halve kwantiteit, neemt dan een gelyke hoeveelheid poejer van *alumen*, *vitriool*, enz. en mengt het hiermede; geeft dit naar maten in geval van bloedspuwen in, en het zal van goed gevolg zyn.

Een windbrekende oly, om te klistereen, in geval van buikwee der Paarden, Ossen of Koebeesten.

Deze oly is van zoo veel belang, dat ik dezelve alle liefhebbers van Paarden, Ossen en Koebeesten kan aan recommandeeren. De wyze van bereiding is deze. Neemt de
vol-

volgende kruiden in de schaduw gedroogt: *wynruit*, *calam*, *origan* en *pulegium*, van elks een hand vol, zaad van witte peen, *cumin*, *fenicul*, en beijen van laurieren, van elks twee lood, oly van olyven, twee pond, en witte wyn, een pond. Stoot deze zaden tot poejer, en de kruiden gekneust; doet dan alles te zamen in eene verglaasde aarden pot, doet er dan een dekzel op dat goed sluit, dat er geene de minste wafem kan uitkomen, en op een langzaam vuur laten koken, totdat het op de helft verkookt is, laat het dan half koud worden, en doet er dan de oly door met acht lood *merg van kolokwint*, dan de pot weder dicht gedaan, en op een matig vuur laten staan de tyd van zes uren, en dan twee uren goed laten doorkoken; verders half koud laten worden; giet ze dan af en perst ze uit. Deze oly kan zeer lang, zonder te bederven goed blyven.

Men neemt ordinair zes à acht lood voor een lavement; het is ook windbrekend en om de slym te verdryven.

XVI. HOOFDDEEL.

Een Pap om een gezwel van een Paard, Os of Koebeest te doen ryp worden.

NeeMt kamyn en lynkoekenmeel, van elk zoo veel als gy wilt, laat het in koemelk koken, doet er dan gedroogde en fyn gestoten hoendermest by, legt er die op, het zal de zweer doen ryp worden, en de pijn weg nemen.

Een ander.

Neemt gekneusde wortels van *bismalyæ*, acht lood, en van deszelfs bladen, twee handen vol, brandenetels ook zoo veel; als gy dezelve wel fyn gesneden hebt, kookt ze dan in een genoegzame menigte water, en doet er by versche boter en oly van olyven, van elks twee pond, *far. fenugrec*, zoo veel als gy denkt dat genoeg is; dit moet heel heet op het gezwel gelegd worden. — En nu nog ten laatsten

